

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 4–5 APRILIE-MAI 2019

Anul XXIX • 342–343

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Victor SPINEI
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Victor VOICU
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Alexandru BOBOC
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Eugen SIMION
Acad. Alexandru SURDU
Acad. Maria ZAHARESCU

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA
Elena SOLUNCA-MOISE

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactor
Dr. Roland VASILIU

Operator-corector
Aurora POPA
Monalisa STANCA

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

Cuprins

ZIUA ACADEMIEI ROMÂNE

Ioan-Aurel Pop, Academia Română la 153 de ani de la înființare	6
Victor Spinei, Academia Română și sărbătorirea Centenarului Marii Uniri	10
Bogdan C. Simionescu, Cercetarea științifică în Academia Română	18

NICOLAE BREBAN – 85

Ioan-Aurel Pop, Nicolae Breban – istoricul	22
Eugen Simion, Un mare prozator și un om de idei	25
Victor Voicu, Omagiu academicianului Nicolae Breban la 85 de ani	29
Mircia Dumitrescu, La mulți ani, domnule Nicolae Breban!	32

GRIGORE BRÂNCUȘ – 90

Ioan-Aurel Pop, Grigore Brâncuș la nouă decenii de viață	35
Gabriela Pană Dindelegan, Grigore Brâncuș – la aniversară	36
Gheorghe Chivu, Personalitate de prim rang a lingvisticii românești actuale	39
Nicolae Saramandu, Omagiu profesorului Grigore Brâncuș	41
Emanuela Timotin, Omagierea profesorului Grigore Brâncuș	43
Grigore Brâncuș, Locurile tinereții mele	45

CONVORBIRI

Gheorghe Păun, Excelența – o condiție de a trăi	49
--	----

DOSAR ICON4N

Ioan Dumitrache, Centrul Național pentru Cercetarea Creierului, o nouă structură în cadrul Academiei Române	57
Karl Friston, „Sunt, deci gândesc”	62
Câteva reacții ale participanților la prima conferință internațională de neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie din România – ICon4N	65

TEHNOLOGIA INFORMAȚIEI

Acad. Dan Dascălu, Dimensiunea românească a cercetării științifice europene în nanoelectronică	68
Andreas Wild, Perspective ale renașterii industriei nanoelectronice în România	73

DEMOGRAFIE

Vasile Ghețău, Dimensiuni teritoriale ale depopulării României	79
---	----

PAGINI DE ISTORIE	
Mircea Duțu, Academia Română – 140 de ani de institut național și personalitate juridică (1879–2019)	86
Alexandru Porțeanu, Fazele istorice ale memoriei Trianonului	100
IN MEMORIAM	
Aureliu Emil Săndulescu (1932–2019)	104
Acad. Florin G. Filip, Marius Guran (1936–2019)	106
CRONICA VIETII ACADEMICE	107
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	110
GHID PENTRU AUTORI	111

Academia Română

Ziua ușilor deschise

Academia Română la 153 de ani de la înființare*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Acad. Ioan-Aurel Pop

Prin Academia Română, înființată în 1866, se împlinea predicția lui Mihail Kogălniceanu – originar, prin familie, dintr-o provincie înstrăinată, Basarabia – făcută în 1843, când, la deschiderea Cursului de istorie națională la Academia Mihăileană din Iași, definea patria ca toată acea întindere de loc unde se vorbește românește. În 1866–1867, membrii noii instituții erau savanți și oameni de cultură români din toate provinciile românești care urmau să se alăture României la 1918. Proiectul care a stat la baza

Academiei (Societății Literare Române) s-a realizat sub domnia și privegherea lui Alexandru Ioan Cuza și a fost transpus în practică printr-o hotărâre a Locotenenței Domnești, la 1 aprilie 1866.

Clasa politică românească – în ciuda disputelor aprige aflate și atunci la ordinea zilei – a înțeles la scurtă vreme după dubla alegere că unirea politică deplină se va face greu și că ea trebuia precedată de unirea spiritelor românești. Primul președinte al Academiei, Ion Heliade Rădulescu, a avut

**Cuvânt susținut la sesiunea festivă dedicată Zilei Academiei Române
(4 aprilie 2019, Aula Academiei Române)*

înțelepciunea să vegheze această Românie întregită de dinaintea României de la 1918 și să-i asigure un prestigiu extraordinar în cadrul societății românești.

Până la Marea Unire, transilvănenii, bucovinenii și basarabenii și-au dat măsura valorii lor intelectuale, a capacității de creație, a talentului organizatoric, a vocației europene. Astfel, istorici precum Papiu-Ilarian, Eudoxiu de Hurmuzaki, Vasile Maniu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Densușianu, Ioan Pușcariu, Ioan Bogdan, Dimitre Onciul, Augustin Bunea, Ioan Mihalyi de Apșa, Ion Nistor, Ioan Lupuș, Alexandru Lapedatu, Silviu Dragomir, Ioan Ursu, folcloriști ca Simeon Florea Marian, Enea Hodoș, botaniști ca Florian Porcius, literați și filologi ca Iosif Vulcan, Sextil Pușcariu, Ioan Bianu, Ioan Slavici, George Coșbuc, Ovid Densușianu, Gheorghe Bogdan-Duică, Octavian Goga, medici ca Victor Babeș, teologi ca Ioan Micu Moldovanu sau Andrei Șaguna, proveniți din provinciile ocupate de imperiile vecine, au intrat oficial sub cupola înaltului for înainte de 1918. Transilvănenii August Treboniu Laurian (în două rânduri) și George Barițiu fuseseră chiar președinți ai Academiei; Cipariu, Barițiu, Hasdeu, Victor Babeș, Ioan Bogdan, Onciul – vicepreședinți, iar Laurian – primul său secretar general. Proclamarea și câștigarea independenței absolute de stat, nașterea Regatului României, accentuarea mișcărilor de emancipare națională din provinciile ocupate au sporit rolul Academiei în lumea românească de pretutindeni.

În ciuda marilor dificultăți legate de criza de la finele Primului Război Mondial și de integrarea provinciilor istorice în Regatul României, Academia Română începea în 1919 cea mai înfloritoare perioadă din istoria sa. Țara trecea prin momente unice: teritoriul său crescuse mai mult decât de două ori; cu alte cuvinte, se părea că nu provinciile se uniseră cu România, ci că România se alăturase provinciilor. Era un preaplin de realizări teritorial-demografice și spirituale, existând riscul ca acest preaplin să se reverse. Se auzeau voci, mai ales din partea unor state din jur, frustrate de marile pierderi suferite, voci care susțineau că România nu va fi capabilă să administreze în chip european și să integreze noile teritorii și populații, că nu va putea organiza temeinic imensul stat. Mai grav, se spunea că, sub aspect intelectual și cultural, „provinciile mai avansate” din Vest nu vor putea fi tratate la nivelul cerut, că nu se vor putea întreține universități și instituții academice românești, românii – supuși de

o istorie întreagă altora – neavând capacități și abilități de acest gen. A fost exemplar răspunsul clasei intelectuale românești în acest sens, mai ales efortul Academiei Române, care a trimis la Cluj, Cernăuți, Timișoara pe cei mai importanți membri ai săi, pentru organizarea vieții academice românești din aceste locuri. Universitatea din Cluj (refondată la 1919) a fost unul dintre exemplele cele mai strălucite de organizare a vieții științifice românești la cel mai înalt nivel, cu eforturile conjugate ale vârfurilor vieții intelectuale din întreaga țară.

Provinciile unite au adus de la început în Academie toată țara românească, la început doar virtuală în raport cu regulile artificiale ale unei lumi aleatoriu sau strâmb alcătuite, însă foarte reală pentru locuitorii săi. Iar Academia Română, în ciuda rolului său de for cultural și științific suprem, de ateneu erudit – sau, poate, tocmai de aceea –, a simțit mereu România simplă, aceea a țăranilor. Când s-a format în 1866, dar și când și-a sărbătorit jubileul în 1916–1919, Academia era elita intelectuală a unei țări de țărani. De altminteri, așa a fost în mai toată istoria noastră, de aceea numele dat tuturor locuitorilor țării, adică numele de țăran, înseamnă azi agricultor, sătean. A fost o vreme când toate țările noastre erau formate din săteni și agricultori. Așadar, nu este o întâmplare, o coincidență sau un capriciu de literat faptul că Rebreanu și Blaga, sub cupola înaltului for al Academiei, au evocat și au invocat țăranul și satul, ori că Iorga a văzut esența istoriei Transilvaniei în satele și preoții săi (vezi inspirata sa carte *Sate și preoți din Ardeal*).

În epoca interbelică, Academia Română a fost ca țara însăși, a cărei chintesență era: a trăit cu frenezie marea împlinire, fără complexe și fără rețineri, cu convingerea că „se potolise furtuna” (cum spusese la Cluj, cu glas tunător, Zaharia Bârsan) și că venise timpul „poemelor luminii” (cum scrisese Blaga).

Academia Română a suferit mult după al Doilea Război Mondial – ca toate instituțiile tradiționale românești –, fiind în pericol de a fi înghițită de malaxorul comunist, inițial internaționalist proletar și apoi naționalist. Cele trei decenii postcomuniste nu au fost, din păcate, în măsură să redea rostul plinar al Academiei, dar măcar au salvat instituția de la moarte. Astăzi, Academia este forul suprem de consacrare a valorilor intelectuale din România și de promovare a cercetării la cel mai înalt nivel. Vreme de aproape un secol, până la impunerea regimului comunist, Academia Română s-a bucurat de cel mai înalt prestigiu, a fost un adevărat barometru al vieții

spirituale românești, încât nu exista personalitate mai importantă care să nu lase instituției noastre nu doar zestrea culturală cea mai de preț (manuscrise, biblioteci, colecții de artă, de antichități etc.), ci și avuții materiale (case, pământuri, fundații etc.) necesare bunei sale funcționări. Se afirmă uneori, astăzi, că Academia este bogată, dar nu se precizează că este vorba de bogăția culturală și științifică a națiunii române, și nu de bunuri materiale. Acestea din urmă nu au și nu pot avea caracter lucrativ și nu sunt menite să servească decât prosperității intelectuale.

Academia de astăzi funcționează pe baza legii proprii și a legilor adiacente, străduindu-se să-și îndeplinească menirea, în ciuda provocărilor de tot felul. Scopurile principale ale Academiei rămân cele care au definit-o dintotdeauna: consacarea excelenței și derularea cercetării de vârf. Dar mai există o prioritate, uitată intenționat de unele forțe din lumea românească, anume rolul Academiei de factor al echilibrului din societate, precum și rostul Academiei de a avea poziții constructive în țară și în comunitatea mondială. Academia are menirea de a oferi expertiză în toate domeniile științei, artei, culturii, creației, dar și în ceea ce înseamnă mersul societății în general. Academia elaborează diagnoze ale prezentului și prognoze ale lumii ce va să vină, Academia construiește viziuni privind protecția mediului, privind gestionarea avuției naționale, privind cadrul legislativ coerent, privind sănătatea și educația națiunii. Cu alte cuvinte, parafrazând un vechi proverb latin, nimic din ceea ce este omenesc și românesc nu trebuie să-i fie străin Academiei. Firește, pentru îndeplinirea acestor roluri, Academia trebuie să fie și ascultată, respectată, sprijinită.

Proiectele de viitor ale Academiei sunt foarte multe și toate sunt legate de cultura națională, de cercetarea științifică, de spiritualitatea românească și de bunul mers al țării în general. Ne preocupă buna funcționare a instituției, reșezarea sa pe locul care i se cuvine, curmarea neînțelegerilor endemice din sânul societății românești, recunoașterea prestigiului celor mai valoroși intelectuali români. Din păcate, Academia nu se poate concentra întotdeauna pe realitățile intelectuale, din moment ce, în urmă cu peste 70 de ani (în 1948), a fost privată de toate bunurile sale, lipsită de unii dintre cei mai valoroși membri ai săi (excluși, arestați, cercetați, închiși, uciși în detenție etc.), obligată să supraviețuiască într-un regim de dictatură și chiar să facă unele compromisuri spre a nu fi distrusă complet. Toate acestea au lăsat sechele până azi. De exemplu, spre

deosebire de alte instituții similare din jur, Academia Română a beneficiat de-a lungul timpului de donații substanțiale din partea unor membri, a unor mecenați, a Casei Regale Române. La 1989, când Academia și-a reintrat în drepturi, după mai bine de patru decenii de privațiuni, statul nu a înapoiat instituției decât o parte mică din ceea ce îi aparținuse de drept. Restul bunurilor au trebuit recuperate pe calea justiției, prin procese îndelungate și costisitoare. Acest imens efort – neîncheiat încă – a secătuit Academia de bani și de energii. Academicienii nu sunt pe lumea asta ca să lupte cu legile nedrepte și cu mașinațiunile răuvoitorilor. În consecință, în ciuda legendelor care circulă, Academia nu are fondurile necesare ca să existe demn, pentru că proprietățile care ar putea-o ajuta sunt secătuite, ruinate, parțial distruse, încă înstrăinate etc. Cu toate acestea, ca pasărea Phoenix care renaște din propria cenușă, Academia face eforturi uriașe ca să funcționeze și ca să-și îndeplinească menirea. De exemplu, pentru Centenar, membrii Academiei și cercetătorii din institutele și centrele sale au elaborat peste 30 de volume cu evoluția în timp a tuturor domeniilor de cercetare și de creație, mai ales în ultimul secol. Alte admirabile lucrări se vor adăuga celor circa 250 de volume din colecția clasicilor literaturii române și universale, scoasă prin strădania Fundației Naționale pentru Știință și Artă (de sub egida Academiei). Alte sute de cărți vin să întărească starea de veghe asupra limbii, literaturii și istoriei naționale și să detalieze ceea ce s-a publicat deja, adică *Marele Dicționar al Limbii Române (Dicționarul Tezaur)*, dicționarele literaturii române și *Istoria Românilor* (tratat), apărută în unsprezece volume masive. Prin urmare, proiectele Academiei Române sunt totuna cu marile întreprinderi ale culturii naționale.

Educația este un domeniu fundamental în orice societate civilizată pentru că ne asigură hrana spiritului. Dacă ne îngrijim numai de hrana trupului, vom trăi, dar nu ca ființe umane. Umanitatea există prin educația din familie, din școală (școli) și prin educația făcută de-a lungul întregii vieți. Educația este bazată pe cultura generală a unei comunități, iar Academia consacră valorile esențiale din științe și arte, oferind societății repere etice și estetice.

Academia Română participă activ la dialogul internațional de profil și are acorduri de colaborare cu numeroase academii din întreaga lume. Face parte și din uniuni internaționale ale academiilor europene și mondiale. Impactul Academiei Române

este proporțional cu impactul țării noastre în lume. Academia nu poate face minuni, nu poate crea „imagine” bună mereu, din moment ce realitățile sunt așa cum sunt. Ca să reflești bine țara este nevoie să existe acel bine în realitate. Avem savanți admirabili, unii dintre ei primii la nivel mondial în științele lor. În mare parte, deși sunt membri ai Academiei Române, lucrează pe alte meridiane și asigură gloria altor state și popoare. Știința este însă internațională și este important să ne bucurăm cu toții de roadele ei.

Regimul comunist a dorit, în faza sa finală și dură, să distrugă Academia Română, din moment ce i-a luat o mare parte dintre atribuții și nu i-a mai permis să primească membri între 1974 și 1989. Academia a pierdut însă, în anii comunismului, cea mai de preț „avere” a sa, anume autonomia ori, cum le plăcea unora să spună, independența spiritului său. Academia nu a fost creată de către marii bărbați despre care vorbeam ca să se subordoneze unor mărunte comandamente venite de sus și nici unor instituții politico-administrative. Academia Română încorporează esența înțelepciunii acestei națiuni și ea trebuie tratată ca atare. Din păcate, epoca de libertate de după 1989 – sincopată și chinuită, este drept – nu i-a adus încă Academiei reala recunoaștere a valorii și nici a statutului său. Or, ca să-și îndeplinească menirea și să facă față provocărilor interne și internaționale, Academia trebuie nu doar

lăsată să funcționeze, ci și sprijinită de societate. Iar societatea (statul comunist) i-a luat Academiei toate bunurile și i-a întemnițat membrii, iar după 1989, tot statul nu i-a dat decât minimul necesar înapoi, sfătuind-o să se descurce. S-a „descurcat”, dându-și puținele venituri pe interminabile și problematice procese în justiție. Toate acestea generează, evident, și neîmpliniri, pentru că nu poți face performanță de cel mai înalt nivel în condiții modeste. Academia Română nu are nevoie de milă ori de compasiune, ci de respect și demnitate! Sunt, natural, instituții și personalități ale statului care înțeleg asta și care acționează în consecință, dar sunt și răuvoitori. Informația corectă este extrem de importantă în lumea de azi, ca și forma de comunicare a informației. Iar spațiul și timpul au interferat mereu în construirea lumii și a edificiilor naționale. Avem datoria în această lume să ne manifestăm ca români și ca purtători de mesaje românești. Numai așa vom fi înțeleși și respectați și numai așa vom putea fi europeni. Academicienii sunt, în general, personalități care și-au dovedit profesionalismul și competența în cele mai variate domenii, de-a lungul deceniilor lungi de activitate, iar acum sunt bătrâni, dar ce bătrâni! Haideți să prețuim împreună Academia, simbolul unității intelectuale a neamului românesc, și să ne împărtășim din acel farmec sfânt care privilegiază, în locul vrajbei, iubirea, înțelegerea și dialogul!

Aula Academiei Române

Academia Română și sărbătorirea Centenarului Marii Uniri*

Acad. Victor Spinei

Vicepreședinte al Academiei Române

Acad. Victor Spinei

Febril așteptat, anul menit să sărbătorească un secol de la sfârșitul primei mari conflagrații mondiale și de la încununarea aspirației milenare de reunire în fruntarii comune a tuturor provinciilor românești s-a consumat în mod discret. Pentru mulți conaționali bilanțul aniversării a fost în parte dezamăgitor, întrucât Centenarul a găsit societatea românească apăsată de cortegiul neîmplinirilor acumulate de-a lungul anilor și dezbinată de opțiuni politice contradictorii, cu o clasă conducătoare și o mass-media adeseori incapabile să se debranșeze de la meschinăria convulsiilor cotidiene și de la tapiseria verbală de conveniență, astfel încât nu au lăsat sentimentul că ar fi conștiente de amplitudinea momen-

tului cardinal săvârșit acum o sută de ani, cu repercusiuni providențiale pentru devenirea noastră istorică și de îndatorirea respectului imprescriptibil către generația care, cu spirit de sacrificiu și devotament, a răspuns în mod exemplar la oportunitățile apărute prin derularea ipostazelor existențiale de pe scena mapamondului. În esență, a fost dezolantă sărbătorirea evenimentelor mari cu numeroși oameni mici.

La fel ca mulți compatrioți, aș fi încercat deplină satisfacție dacă prilejul omagierii Centenarului Marii Uniri ar fi dus la ridicarea pe întinsul țării de monumente și edificii maiestuoase, dacă s-ar fi înființat instituții menite să impulsioneze

*Cuvânt susținut la sesiunea festivă dedicată Zilei Academiei Române (4 aprilie 2019, Aula Academiei Române)

performanțele culturale și științifice ale neamului ori dacă s-ar fi finalizat construcții de acută necesitate publică, precum s-a petrecut pe alte meridiane în situații similare. Nimic sau aproape nimic din toate acestea! În Capitală, singura clădire măreață – aflată în prezent în stare de finisare – rămâne Catedrala Neamului, indubitabil reper arhitectural major, proiect cu destinație drenată spre asigurarea rosturilor confesionale curente. Oricum însă, când fructificarea impozantei construcții de cult se suprapune fie măcar și parțial cu momentul aniversării Centenarului, faptul nu este câtuși de puțin o realitate incontestabilă, ci dimpotrivă.

Disponibilitățile resurselor financiare precare au împiedicat Academia Română să se implice direct în demersurile legate de edificarea de monumente și ctitorirea de muzee și instituții, dar cu toate acestea s-au patronat proiecte destinate realizării unor ansambluri sculpturale, prin cooperarea cu artiști plastici de ținută. Între acestea se detașează cel oferit de unul dintre descendenții renumiților sculptori din familia Adoc, care a fost prelucrat și oferit spre materializare Primăriei Capitalei și unor primării municipale din țară. Totodată, s-a încercat stimularea inițiativelor menite să conducă la crearea unor imagini sculpturale dedicate împăratului Napoleon III, generalului Henri Mathias Berthelot și geografului Emmanuel de Martonne. Din păcate,

majoritatea acestor proiecte are șansa redusă de a fi concretizată cu celeritate.

În schimb, pentru sărbătorirea Centenarului Marii Uniri, Academia Română și-a focalizat energiile și competențele spre sectoare aflate în congruență deplină cu domeniile sale tradiționale de activitate din sfera culturală și științifică. În acest sens, membrii înaltului for de cercetare și consacrare științifică împreună cu cercetătorii din rețeaua academică și-au centrat atenția către elaborarea lucrărilor savante sau de popularizare și organizarea manifestărilor consacrate evocării momentelor semnificative din derularea Primului Război Mondial și a acțiunilor ce au condus la coagularea unității politice a românilor, concomitent cu participarea la emisiuni radiofonice și televizate, la care s-a implicat un număr mare de academicieni și cercetători.

Pe plan editorial, conducerea Academiei Române și-a propus să-și asume coordonarea prioritara a colecțiilor „Civilizația românească”, „Centenarium” și „Basarabica”, bazându-se pe conlucrarea tuturor secțiilor de specialitate ale instituției.

După aproape trei ani de la lansarea ideii realizării unei ample colecții destinate să reflecte concludiv contribuțiile românești la principalele ramuri ale culturii și științei naționale, colecție intitulată

„Civilizația românească”, ne aflăm în fericita ipostază de a înregistra un prim bilanț secvențial al persuasivului travaliu depus de reprezentanți de seamă ai instituției noastre și de colaboratorii Domniilor Lor: în ultimele două luni ale anului de grație 2018 au fost editate 21 de volume din colecție, la care s-au adăugat alte două volume de suplimente, toate stocând experiență, erudiție, har și competență:

1. *Lingvistica românească*

Coordonatori: Marius Sala, Nicolae Saramandu

2. *Istoria chimiei românești*

Coordonator: Petre T. Frangopol

3. *Știința dreptului și cultura juridică în România*

Autor: Mircea Duțu

4. *Istoria socială a României*

Autor: Cătălin Zamfir

5. *Istoria geostiintelor în România. Științele geologice*

Coordonatori: Dan Rădulescu, Nicolae Panin, Nicolae Anastasiu, Titus Brustur

6. *Istoria geostiintelor în România. Științele geofizice*

Coordonatori: Crișan Demetrescu, Alina Marin

7. *Istoria geostiintelor în România. Științele geografice*

Coordonatori: Dan Bălțeanu, Sorin Geacu, Monica Dumitrașcu

8. *Etnologie românească. Tradiție, cultură, civilizație*

Coordonatori: Sabina Ispas, Nicoleta Coatu

9. *Demografia României*

Coordonator: Vasile Ghețău

10. *Economia României după Marea Unire, I, Macroeconomia*

Coordonatori: Aurel Iancu, Nicolae Păun

11. *Pagini din istoria matematicii românești*

Coordonatori: Viorel Barbu, Gabriela Marinoschi, Ioan Tomescu

12. *Știința și tehnologia informației în România*

Coordonator: Florin Gheorghe Filip

13. *Pagini din istoria muzicii românești, I, Cristalizări*

Autor: Octavian Lazăr Cosma

14. *Pagini din istoria muzicii românești, II, Afirmări*

Autor: Octavian Lazăr Cosma

15. *Istoria filosofiei românești*

Coordonatori: Alexandru Surdu, Dragoș

12 Popescu, Ștefan-Dominic Georgescu

16. *Economia României după Marea Unire, II, Economia sectorială*

Coordonatori: Aurel Iancu (coordonator principal), George Georgescu, Victor Axenciuc, Florin-Marius Pavelescu, Constantin Ciutacu

17. *Politica externă și diplomația României pe parcursul unui secol de la înfăptuirea României Mari, I*

Coordonator: Ion M. Anghel

18. *Politica externă și diplomația României pe parcursul unui secol de la înfăptuirea României Mari, II*

Coordonator: Ion M. Anghel

19. *Istoria românilor, I*

Coordonator: Dan Berindei în colaborare cu Dorina Rusu

20. *Istoria românilor, II*

Coordonator: Dan Berindei în colaborare cu Dorina Rusu

21. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*

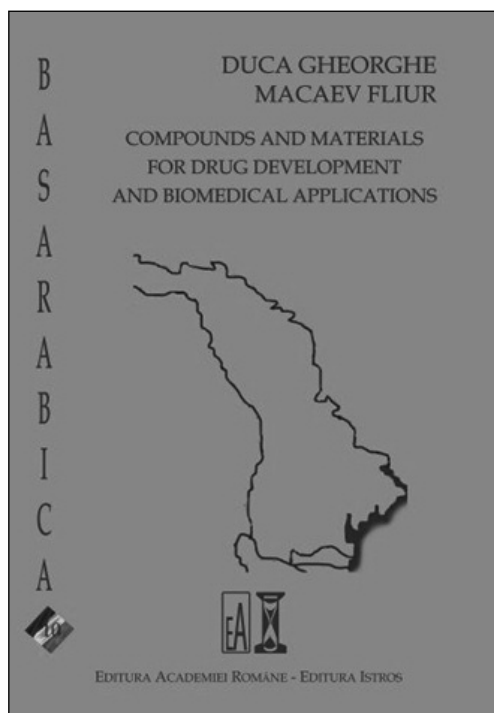
Autor: Mircea Păcurariu

Supliment 1. *Școala românească de micro- și nanoelectronică*

Coordonator: Dan Dascălu

Supplement 1. (la „Romanian Civilization”) *One hundred Romanian authors in theoretical computer science*

Coordonatori: Svetlana Cojocaru, Gheorghe Păun, Dragoș Vaida

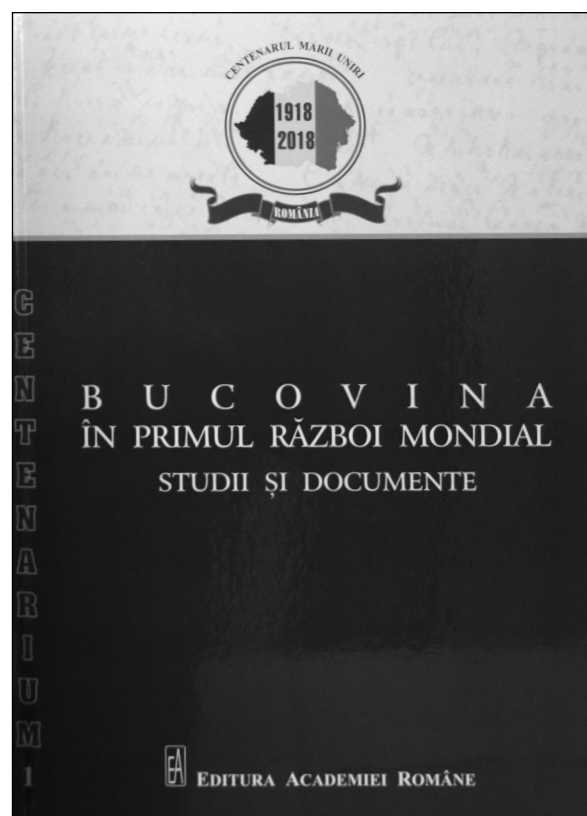
Dintre aceste tomuri, 20 au fost pregătite în cadrul Editurii Academiei Române, iar trei la Editura Univers Enciclopedic Gold. Alte două volume din colecție, coordonate de academicienii Răzvan Theodorescu și Marius Porumb – cu 40 de colaboratori din șapte centre universitare din țară, însumând peste 2000 de pagini, cu un format aparte și o ilustrație specială –, au fost încredințate spre tipărire Editurii Mega din Cluj-Napoca și se găsesc într-o fază finală de editare.

Potrivit opiniei mai multor colegi, această colecție, la care estimăm că vor colabora până la finalizarea ei aproximativ 40 de membri ai Academiei, reprezintă una dintre realizările emblematiche ale instituției noastre, de la înființarea sa în urmă cu peste 150 de ani și până astăzi. Găsim cu totul meritoriu faptul că mulți coordonatori și autori ai sintezelor inserate în colecția „Civilizația românească”, cu toate că au atins pragul senectuții și se aflau angrenați și în alte proiecte științifice, au conștientizat relevanța colecției, angajându-se cu energie și fervoare insolită la punerea sa în operă. Academia Română dovedește prin aceasta că, în pofida vârstei pe alocuri avansate a membrilor săi, își păstrează vitalitatea spirituală și disponibilitatea creativității intelectuale la un nivel înalt. Fără îndoială că ilustrul gânditor al Antichității Seneca avea dreptate când postula că „efortul dă puteri sufletelor alese”.

Volumele nu sunt destinate numai cuantificării împlinirilor trecute și omagierii corifeilor științei și culturii naționale, ci se doresc un îndrumător pentru viitor, astfel ca realizările marcante să fie reiterate și modelate după standardele internaționale elevate, spre a multiplica și a fertiliza zestrea cunoașterii umane.

În cadrul colecției „Centenarium” au fost incluse cărți de autor și culegeri de studii, a căror tematică este dezvăluită în însuși titlul seriei, din care au apărut, în 2018, nouă volume, reliefând varietate în privința sumarului, dar și diversitate valorică. Două dintre acestea reprezintă reeditări după lucrări de referință, elaborate în anii trecuți de regretatul mitropolit Antonie Plămădeală și de istoricul și diplomatul Dumitru Preda, acesta din urmă la inițiativa și susținerea academicianului Victor Voicu.

În sfârșit, în 2018 s-a continuat tipărirea colecției „Basarabica”, destinate valorificării potențialului intelectual al savanților din Basarabia

și Republica Moldova, vizându-se stimularea cercetărilor asupra unor aspecte semnificative din parcursul istoric mai vechi sau mai nou al spațiului românesc de la est de Prut și, pe de altă parte, mediatizarea contribuțiilor lor cărturărești în mediile culturale din România, în condițiile precarităților endemice cu care circulă literatura de specialitate. Avem din acest punct de vedere exemplul luminos ilustrat de cartea religioasă tipărită spre amurgul Evului Mediu și în zorii epocii moderne în diverse centre disipate în interiorul sau exteriorul arcului carpatic, căreia i s-a asigurat o distribuție judicioasă la nivelul întregului areal carpato-dunărean, ceea ce a avut o influență majoră în tonificarea ideii identității naționale a românilor. Inițiată în 2016 împreună cu prof. Ionel Căndea, membru corespondent al Academiei Române și directorul Muzeului Brăilei „Carol I”, „Basarabica” a beneficiat de șase volume editate în primii doi ani de la instituire, pentru ca în 2018 să mai apară încă patru tomuri, precum și un supliment al acestora, intitulat „Documenta Basarabiae”. Indiferent ce va rezerva roata destinului colectivităților românofone din spațiul pruto-nistrin și în pofida decepțiilor încercate în raport cu turnura evenimentelor contorsionate succedate în ținuturile lor

urgisite de istorie, este datoria noastră legitimă de a le înțelege și de a le sta alături în ceasurile tensionate pe care le traversează, în spiritul tradițiilor cultivate de Academia Română încă de la fondarea sa.

Spre a concluziona într-un palier contabilicesc, în cadrul celor trei colecții menționate, într-un singur an – 2018 – Academia Română a dedicat sărbătoririi Centenarului un total de 37 de volume: un pios obol închinat strămoșilor întregitori de țară.

Costurile de tipărire a colecțiilor „Civilizația românească” și „Centenarium” au fost asumate în totalitate de Ministerul Culturii și Identității Naționale, în baza parteneriatului încheiat cu Academia Română la 9 martie 2018. Pentru „Civilizația românească” au fost alocați 269 608,49 lei, iar pentru „Centenarium” 20 863,50 lei, deci un total de 290 471,99 lei. Întrucât generoasele resurse financiare disponibilizate de Ministerul Culturii și Identității Naționale ne-au parvenit de-abia în toamna anului trecut, nu s-au putut concretiza toate proiectele editoriale programate, astfel că au rămas necheltuite sume importante, care au trebuit returnate bugetului de stat.

Pentru finanțarea a încă cel puțin zece volume din colecția „Civilizația românească” în limba română – aferente istoriei agriculturii, biologiei, cultelor religioase, etnografiei, fizicii, istoriografiei, învățământului, literaturii, numismaticii, sistemului bancar, teatrului și cinematografului, tehnicii etc. – și asigurarea traducerii a circa 30 de volume prin transpunerea lor în limba engleză („Romanian Civilization”) (în cooperare cu Institutul Cultural Român), dar și a altor publicații inițiate de Academia Română, instituția noastră reclamă și în viitor mijloace pecuniare consistente, pe care nu le poate asigura decât parțial din resurse proprii. În scopul dobândirii lor, secretarul general al Academiei Ioan Dumitrache a întreprins diligențe concrete pe lângă titularul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Legat de aceste demersuri, ne raliem aforismului lui Winston Churchill, care spunea că este mai bine să ai un plan ambițios și riscant decât niciunul.

Pentru finanțarea a încă opt volume, între care și cele din colecțiile „Basarabica” și „Documenta Basarabiae”, tipărite la Editura Istros de la Brăila, parteneriatul convenit în prima parte a anului trecut cu Primăria Municipiului Iași s-a dovedit salutar, grație comprehensibilității primarului Mihai Chirică

și a consilierului său pentru programul Centenar, profesorul Daniel Șandru, dispuși să ne susțină în ceea ce întreprindem și în anul în curs.

Pentru finalizarea în bune condiții a proiectelor noastre editoriale am beneficiat de sprijinul președintelui Academiei, acad. Ioan-Aurel Pop, al celorlalți membri ai Biroului Prezidiului, al titularului Ministerului Culturii și Identității Naționale George Ivașcu, al directorului general al Editurii Academiei, acad. Dumitru-Radu Popescu, al directorului respectivei instituții Mihai Popa, al redactorului Marcel Popa de la Editura Univers Enciclopedic Gold, al profesorului Ionel Cândea, membru corespondent al Academiei Române, al doamnei dr. Dorina Rusu, membru corespondent al Academiei Române, al doctorului Cosmin Popa din cadrul Departamentului Centenar al Academiei, al doamnei Alina Bianca Bălan, șefă de cabinet, tuturor exprimându-le sincere mulțumiri.

Din păcate, pe parcursul travaliului materializării programului editorial al Academiei Române au intervenit anumite disfuncționalități, din cauza lipsei de cooperare și a inerției propriiei Direcții economice și mai cu seamă a Serviciului de contabilitate al Editurii Academiei, prin ale cărei tergiversări iresponsabile a fost eludată remiterea drepturilor de autor pentru colaboratorii colecției „Civilizația românească”, ce s-ar fi ridicat în jurul sumei de 27 000 lei, convenită cu Ministerul Culturii și Identității Naționale în vederea recuperării cheltuielilor, deloc neglijabile, făcute pentru deplasări, dactilografiere, ilustrație, indice etc. Ținem să-i înștiințăm pe autori, cu scuzele de rigoare, că neachitarea sumelor promise, pe deplin meritate, nu a ținut de responsabilitățile conducerii Academiei, inconvenientul amintindu-ne de butada sarcastică potrivit căreia uneori cele mai apăsătoare supărări nu ne copleșesc din afară, ci chiar din interior.

Suntem pregnant preocupați de difuzarea riguroasă a amplei producții tipografice elaborate de Academie la nivelul întregii țări, în Republica Moldova și în străinătate, până în prezent reușind să expediem seturi complete de volume în București și în șapte județe, la biblioteci universitare, muzeale și județene, precum și la Chișinău, cu sprijinul Ambasadei Republicii Moldova. Chiar dacă riscăm să intrăm în incidența proverbului arab care pretinde că cine nu se mulțumește cu puțin nu are viață liniștită, nu ne vom abjura vechiul angajament. În acest sens,

Aula Academiei Române

ne lăsăm conduși de preceptul potrivit căruia operele nedifuzate corespunzător sunt condamnate la înnămolire în anticamera uitării.

Precum s-a mediatizat în mod corespunzător, în anul aniversării a o sută de ani de la Marea Unire a continuat într-o dinamică alertă lansarea unor noi volume din utila și prestigioasa colecție „Opere fundamentale” coordonată de acad. Eugen Simion, unele din lucrările reeditate aparținând cărturarilor implicați activ în evenimentele incandescente soldate cu Unirea Principatelor.

Un alt resort principal al activităților Academiei dedicate sărbătoririi Centenarului Marii Uniri a fost orientat în direcția organizării unor manifestări de anvergură națională și internațională, având impact marcant în mass-media. Fără să ne arogăm pretenția de a oferi o enumerare completă și strict obiectivă, ne vom permite evocarea selectivă a florilegiului de manifestări asupra cărora deținem informații mai detaliate. În rândul acestora s-ar număra cronologic: sesiunea de comunicări „Unirea Principatelor

Române, temelie a Marii Uniri de la 1918”, găzduită de Patriarhia Română la 24 ianuarie, la care au prezentat alocuțiuni președintele Academiei Cristian Hera, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și președintele României Klaus Werner Iohannis, succedate de comunicări susținute de cinci membri ai Academiei; simpozionul internațional dedicat Centenarului, organizat pe 9–10 martie la Rumänisches Institut de la Freiburg im Breisgau de directorul așezământului dr. Mihai Neagu, cu participarea a doi membri ai Academiei Române și a unor specialiști din Freiburg im Breisgau, Chișinău și Paris; sesiunea științifică „Centenarul Unirii Basarabiei cu România” din 27 martie de la Chișinău, patronată de Academia de Științe a Moldovei, Academia Română, Ambasada României în Republica Moldova și Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, cu participarea – gest simbolic – a 30 de membri ai Academiei Române, în frunte cu președintele ei, acad. Cristian Hera, cea mai numeroasă delegație academică

românească aliniată vreodată la o manifestare științifică în afara granițelor țării; aceasta a fost continuată la Filiala din Iași a Academiei, având tema „27 martie 1918: începutul întregirii României”, pregătită de președintele interimar al Filialei, prof. Mihail Voicu, membru corespondent al Academiei Române, cu o largă reprezentare a corpului academic din România și Republica Moldova; sesiunea festivă din Aula Academiei Române de la 4 aprilie, cu comunicări ale academicienilor Cristian Hera, Dan Berindei și Eugen Simion; Congresul național al istoricilor din România organizat la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași între 29 august și 1 septembrie, cu participarea a circa 400 de cercetători și cadre didactice din România, Republica Moldova și Franța și a mai multor membri ai Academiei, inclusiv a președintelui ei, acad. Ioan-Aurel Pop; conferința internațională „România și evenimentele istorice din perioada 1914–1920 și desăvârșirea Marii Uniri și întregirea României”, gestionată de acad. Victor Voicu la Ateneul Român pe 18 septembrie, la care au conferențiat acad. Ioan-Aurel Pop și prestigioși istorici din Austria, Franța, Germania, Italia, Statele Unite ale Americii, textele lecturate fiind reunite operativ într-un volum coordonat de vicepreședintele Academiei, Victor Voicu; sesiunea solemnă „100 de ani de la Unirea Bucovinei cu România”, pregătită la 16 noiembrie la Muzeul Bucovinei din Suceava de Consiliul Județean Suceava, în parteneriat cu Academia Română, cu participarea președintelui, a trei dintre vicepreședinți și a altor membri ai Academiei Române, alături de numeroși intelectuali bucovineni și basarabeni.

În decursul anului 2018 s-a derulat în continuare ciclul de zece conferințe început în anul anterior, asumat de dr. Mădălina Diaconu, profesor asociat la Universitatea din Viena, cu tematica „Ideengeschichte Rumäniens. Hauptakteure, Denkschulen, Wirkungen” („Istoria ideilor în România. Actorii principali, școlile de gândire, rezultate”), la Institut für Österreichkunde din capitala Austriei, finanțat de Fundația „Menachem H. Elias”, afiliată Academiei Române. Nu este deloc lipsit de interes faptul că Fundația „Elias”, coordonată de acad. Aurel Iancu și regretatul prof. Vasile Stănescu, membru de onoare al Academiei, a finanțat în 2018 stagii de documentare la Viena ale tinerilor cercetători din România și, pentru prima dată, din Republica Moldova, stagii fructificate prin depistarea de fonduri documentare inedite privind Primul Război Mon-

dial, Marea Unire și istoria Bucovinei în bogatele arhive centrale austriece.

Membrii Prezidiului Academiei și alți academicieni au susținut numeroase conferințe și au participat la emisiuni radiofonice și televizate în care au fost evocate evenimentele ce au condus la realizarea Marii Uniri. Impresionant de laborios și eficient s-a manifestat în acest sens președintele Academiei Ioan-Aurel Pop, care într-un singur an a conferențiat în engleză, italiană, franceză și română – abordând teme diferite – în 13 lăcașuri din zece prestigioase centre disipate de-a lungul a două continente: Milano, Oslo, Stockholm, Torino, Washington, Pasadena, Sacramento, Londra, Vatican, Bruxelles, dar și la Chișinău și în mai multe orașe din țară, performanță greu, dacă nu imposibil, de egalat. Membrii Biroului Prezidiului academicienii Bogdan Simionescu și Victor Voicu au susținut, de asemenea, prelegeri legate de jubileul Centenarului, iar acad. Răzvan Theodorescu a fost frecvent prezent la vernisarea unor expoziții de artă și la lansarea câtorva valoroase lucrări dedicate Primului Război Mondial și Marii Uniri, în mai multe orașe din țară. Totodată, membrii Academiei au colaborat în mod consecvent la periodicele de elevată ținută intelectuală „Academica”, „Contemporanul” și „Curtea de la Argeș”, patronate de academicienii Răzvan Theodorescu, Nicolae Breban și, respectiv, Gheorghe Păun, ale căror pagini au fost deschise permanent problemelor aferente celebrării Centenarului. Evocând aceste activități eterogene, mă asociez verdictului lui Nicolae Iorga, care declara: „Când lauzi nu dai nimic: recunoști”.

Aportul foarte consistent al școlilor românești de cercetare din străinătate la formarea specialiștilor în sfera disciplinelor umanistice și la difuzarea competențelor culturale dincolo de hotare în deceniile interbelice și, într-o anumită măsură, și în perioada postdecembristă ne întărește convingerea că extinderea rețelei institutelor de acest profil ar fi extrem de benefică pentru formarea și modelarea elitelor, atât de necesare progresului culturii naționale, într-o epocă de erodare a valorilor consacrate și de expansiune implacabilă a globalizării, în care civilizațiile insuficient de mature și coagulate sunt în pericol de a fi omogenizate, absorbite sau depotențate de filonul spiritual tradițional. Fără o robustă elită intelectuală intersecția românilor cu civilizația de vârf a omenirii reprezintă o

Aula Academiei Române

himeră și ne rezervă doar postura de receptor, nu și pe cea de emițător cultural.

Din păcate, până în prezent tentativele conducerii Academiei Române de a susceptibiliza înaltele foruri guvernamentale în spiritul comandamentelor expuse nu au avut ecoul scontat, astfel că se impune reluarea demersurilor cu perseverență și determinare sporite, pentru o cauză care în alte areale continentale a găsit deplină înțelegere și susținere. Oricum, nu se cuvine, nu avem voie să dezarmăm. Precum cugeta filosoful stoic Seneca, la al cărui tezaur

de gândire am mai apelat în alocuțiunea noastră, „oamenii pornesc pe mare chiar și după câte un naufragiu”.

Dat fiind că sărbătorirea Centenarului se va extinde până în anul 2020, când se va împlini un secol de la recunoașterea internațională a Marii Uniri, programul aniversării acestui moment crucial al istoriei românității va trebui să fie continuat și îmbogățit în mod coerent de Academia Română la înalte cote de exigențe și în 2019–2020.

Cercetarea științifică în Academia Română*

Acad. Bogdan C. Simionescu
Vicepreședinte al Academiei Române

Acad. Bogdan C. Simionescu

O intervenție cu titlul *Cercetarea științifică în Academia Română* în cadrul Adunării generale festive dedicate aniversării a 153 de ani de la înființarea instituției aduce o notă originală. Firesc, o asemenea aniversare trebuie să se refere la începuturile și istoria Academiei Române, la modul în care ea a răspuns scopului pentru care a fost creată. Cele două intervenții care au deschis Adunarea generală, susținute de doi colegi istorici, au răspuns cu siguranță așteptărilor.

Nu trebuie să uităm însă că, în 1867, Societatea Academică Română – precursora Academiei Române (1879) – și-a propus să lucreze „la înaintarea literelor și a științelor între români” și, dacă la

început a avut două secții – de filologie și literatură și de științe istorice și arheologie –, în 1872 a apărut o a treia secție, a științelor naturii, care cuprindea geologia, geografia, biologia, botanica, medicina umană și veterinară, chimia, fizica, matematica... or, cine spune știință, spune și cercetare științifică. Astfel, instituția a devenit, în timp, „cel mai înalt for național de consacrare, de cercetare științifică și creație care reunește personalități din țară și din străinătate, a căror operă este reprezentativă pentru știință și cultură”.

Începând cu sfârșitul deceniului al V-lea al secolului trecut, Academia Română coordonează și răspunde de activitatea (în zilele noastre) a 70 de

*Cuvânt susținut la sesiunea festivă dedicată Zilei Academiei Române
(4 aprilie 2019, Aula Academiei Române)

institute și centre de cercetare care acoperă practic toate domeniile științei și culturii, unde lucrează aproximativ 1800 de cercetători și care își desfășoară activitatea în cadrul unor programe, proiecte și teme de interes. O enumerare a acestora ar ocupa prea mult spațiu și timp și nu ar corespunde scopului acestei intervenții – acela de a arăta faptul că instituția noastră coordonează cel mai complex și complet sistem de cercetare fundamentală și experimentală din România, care acoperă cea mai bogată problematică a majorității domeniilor de interes ale societății contemporane.

O grupare a celor 14 secții actuale ale Academiei Române în secții umaniste, secții ale științelor sociale, ale naturii și științelor exacte nu este neapărat foarte precisă, dar permite o prezentare oarecum coerentă. Primele răspund întru totul scopului inițial pentru care a fost creată instituția. Astfel, prin institutele și centrele pe care le coordonează, Secția de filologie și literatură are proiecte dedicate dicționarului general al limbii române, dicționarului literaturii române, al literaturii române vechi, atlasului lingvistic român pe regiuni, tezaurului toponimic al României sau tezaurului lexical al limbii române, atlaselor lingvistice românești etc.

Proiectele se manifestă prin elaborarea și publicarea *Dicționarului Limbii Române* (19 volume, fiecare de 850–1000 p.), *Dicționarului General al Limbii Române* (șapte volume, fiecare de aproximativ 800 p.), *Enciclopediei Literaturii Române Vechi* (2018, 1040 p.), *Dicționarului General al Literaturii Române* (ediția a II-a, revizuită, adăugită și adusă la zi, 2017–2018, peste 4000 p.; patru volume în curs de publicare), prin inițierea și publicarea colecției „Opere Fundamentale” (ediții critice ale operei clasicilor literaturii și culturii române; peste 230 de volume publicate până în prezent), *Cronologiei Vieții Literare Românești – Perioada postbelică (1944–1989)* (2011–2018, 13 volume, 7000 p., în curs de încheiere), *Dicționarului Etimologic al Limbii Române* (2011–2018, cinci volume, 2000 p.); le-am amintit numai pe cele mai importante. Sunt opere fundamentale care însumează și prezintă cultura acestui popor, îi consolidează evoluția și desăvârșirea, opere fără de care am dispărea, încet, dar sigur, ca națiune. Și, dacă ele se întâlnesc în toate bibliotecile mari ale României, nu înseamnă că nu depășesc și granițele țării; un singur exemplu edificator: Oxford University Press a publicat recent *The Grammar of Roma-*

nian (512 p., 2013) și *The Syntax of Old Romanian* (2016).

La rândul lor, institutelor/centrelor Secției de științe istorice și arheologie le datorăm *Istoria Românilor* (11 volume, aproximativ 11 000 p.), o istorie condensată a românilor recent apărută (2018, două volume, 1394 p.), serii dedicate provinciilor istorice ale spațiului românesc, cărți care se preocupă de evoluția și devenirea regiunilor României, ale unor orașe, opere care acoperă istoria noastră din preistorie până în contemporaneitate. Nu sunt ignorate perioada comunistă sau documentele care privesc relațiile internaționale ale României, cultura și modernizarea spațiului românesc în secolele XIX–XX, integrarea europeană, istoria grupurilor etnoculturale din România, mărturiile românești de peste hotare.

În cadrul aceleiași idei generoase – reflectarea cât mai completă a culturii române, programele și proiectele de cercetare ale institutelor de profil sunt axate pe etnografie, folclorică și etnomuzicologie, pe valorificarea patrimoniului cultural și informațional imaterial și material al arhivei de folclor și etnografie, pe evoluția artelor în România.

Membrilor Academiei Române le datorăm cele două volume intitulate *Pagini din istoria muzicii românești* (volumul I, 512 p., volumul II, 525 p.), *Arta din România – din preistorie în contemporaneitate* (două volume care însumează peste 2000 de pagini și tot atâtea imagini de foarte bună calitate, 2018), volumul de *Etnologie românească. Tradiție. Cultură. Civilizație* (327 p. plus fotografii, 2018), *Tratatul de etnologie* (2007–2014–2018, șase volume, 2200 p.), *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc* (2001–2010, 400 p.) care continuă și actualizează seria de șase volume, 1968–2015, 3644 p.), volumele *Cele două Europe* (2018, 376 p.) și *Monumentele Bucureștiului* (2018, 96 p.) și multe, multe altele.

Filosofia, sociologia, științele comunicării, ale educației sau evoluția gândirii politice românești, dar și a spațiului rural nu sunt nici ele ignorate de institutele/centrele de profil. Drept exemplificare, putem cita lucrările: *Cultura și conștiința istorică. Prolegomene la o reconstrucție modernă în filosofia culturii* (2018), *Unitate românească prin biserică* (2018), *Alianța cu filosofia în primele veacuri creștine* (2018), *Istoria filosofiei românești. Compendiu* (2018), *Enciclopedia gândirii politice românești (1821–1918)* (2018, volumul I, 858 p.), *Enciclopedia de diplomație* (2018).

Nu sunt neglijate dezvoltarea economică durabilă a României, valorificarea eficientă a resurselor naturale, regionalizarea și dezvoltarea locală, politicile sociale și calitatea vieții, demografia României, dreptul român în contextul integrării europene, interculturalitatea și minoritățile. Numai în ultimii ani au apărut mai multe studii importante în aceste direcții: *Impactul aderării României la Uniunea Europeană asupra economiei românești. Analiza sectorială* (2018, 160 p.), *România și adoptarea euro* (2018, 304 p.), *100 de ani de comerț exterior românesc* (2018, 267 p.), *Demografia României – 1918–2018* (2018, volumul I), *Istoria socială a României* (2018, 300 p.), *Stabilitatea financiară și strategii financiare* (2018); de menționat că multe dintre volumele amintite sunt parte a unor studii ample, elaborate de către institutele componente ale INCE (și nu numai), la solicitarea ministerelor sau a altor organizații guvernamentale.

Științele naturii și științele exacte se exprimă într-un mod oarecum diferit – prin lucrări științifice și brevete, și mai puțin prin cărți/capitole în cărți. Se adresează preponderent revistelor și editurilor străine, fiind elemente ale contribuției românești la circuitul universal al științei. Ele asigură vizibilitatea internațională a României și ne plasează undeva între poziția a 35-a și a 45-a în ierarhizările internaționale, funcție de domeniul la care ne referim. Aceste lucrări sunt cele care situează sistemul de cercetare al Academiei Române între primele 40% dintre instituțiile active la nivel internațional în sistemul cercetare-dezvoltare-inovare, Academia Română fiind urmată de Universitatea Politehnica din București și Universitatea „Babeș-Bolyai”. Ne situăm astfel în „Top 3 instituții din sistemul CDI românesc”; de fapt, ocupăm prima poziție în această clasificare.

După numărul de documente științifice publicate în perioada 2009–2019, Academia Română ocupă

prima poziție în domeniile matematică, chimie, inginerie chimică, poziția a II-a în domeniile știința materialelor, economie și finanțe, a treia poziție în biochimie, genetică, biologie moleculară și științele pământului, poziția a IV-a în informatică și științe sociale... Tot în ultimii zece ani, institutele Academiei Române, luate individual, ocupă poziții fruntașe în „Top 10 performanță științifică la nivel național”: Institutul de Matematică „Simion Stoilow”, poziția a III-a în domeniul matematicii; Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, poziția a IV-a în chimie, inginerie chimică și știința materialelor; Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu”, poziția a VII-a în inginerie chimică și poziția a VIII-a în chimie. Trebuie adăugat faptul că, în ultimii zece ani, din 13 documente științifice produse în România (articole, *proceedings*, articole de sinteză) unul provine de la un institut/centru de cercetare al Academiei Române. Toate acestea arată, fără putință de tăgadă, faptul că Academia Română este singura structură națională de știință și cultură care poate proiecta și elabora lucrări colective de larg orizont multi- și interdisciplinar, continuând și dezvoltând rezultatele școlilor românești recunoscute în toate domeniile de activitate. Ea abordează științele umaniste, sociale, științele naturii, științele exacte și tehnice, urmărind progresul societății românești și promovând valorile omului contemporan.

Rezultatele științifice ale institutelor și centrelor Academiei Române au efecte directe în cultură și societate; ele contribuie la dezvoltarea cunoașterii, ne afirmă în plan internațional, influențează pozitiv evoluția societății românești, propun proiecte naționale de perspectivă, întrețin conștiința culturală, în vederea protejării și utilizării raționale a valorilor naționale, pe scurt, sunt în slujba națiunii române.

Vivat, crescat, floreat Academia Română!

Notă: Acest material este un scurt rezumat al Dării de seamă a Prezidiului Academiei Române pentru anul 2018 – Activitatea de cercetare științifică și de formare a cercetătorilor prezentate de către autor în Adunarea generală a Academiei Române din data de 28 februarie 2019. Referitor la contribuțiile Academiei Române la progresul națiunii române, vezi și articolul publicat în „Contemporanul” nr. 2/februarie 2017 (<https://www.contemporanul.ro/evenimentelansari/bogdan-c-simionescu-cum-contribuie-academia-romana-la-progresul-natiunii-romane.html>).

Academicianul Nicolae Breban aniversat la Academia Română

Nicolae Breban – istoricul*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

A vorbi și a scrie despre Nicolae Breban este ca și cum ai vrea să prinzi în structuri organizate un univers; scriitor, romancier, eseist, dramaturg și om de cultură român contemporan, membru titular al Academiei Române din 2009. Chiar și numai lista romanelor este copleșitoare: *Francisca* (1965), *În absența stăpânilor* (1966), *Animale bolnave* (1968; 2004), *Îngerul de gips* (1973; 2008), *Bunavestire* (1977), *Don Juan* (1981), *Drumul la zid* (1984, 2009, 2010), *Pândă și seducție* (1991, 2014), *Amfitrion*, trilogie (vol. I, *Demonii mărunți*, vol. II, *Procuratorii*, vol. III, *Alberta*, 1994), *Ziua și noaptea* (primul volum al tetralogiei cu același titlu, 1998), *Voința de putere* (volumul al doilea al tetralogiei „Ziua și noaptea”, 2001), *Puterea nevăzută* (volumul al treilea al tetralogiei „Ziua și noaptea”, 2004, 2006), *Jiquid* (volumul al patrulea al tetralogiei „Ziua și noaptea”, 2007), *Singura cale* (2011, 2015), *Demonii mărunți* (2013), *Jocul și fuga* (2015), *Frica* (2018). Pentru mine este și riscant s-o fac sub aspect literar, nefiind din breaslă. Ca istoric, nu pot însă să nu remarc locul lui Nicolae Breban în acea stirpe aleasă de mari intelectuali, care se simt și s-au simțit responsabili pentru soarta poporului lor, care au activat și au acționat în Cetate, care nu s-au izolat în confortabilul „turn de fildeș” al creației pure. În ciuda faptului că a simțit deopotrivă iubirea și ura confrăților („Sunt inimă-n inima neamului meu/ Și-i cânt și iubirea, și ura”, George Coșbuc), scriitorul le-a „cântat” pe amândouă, trecând drept pe șoseaua cea mare și fără sfârșit a vieții, sfidând prostia, nemernicia și nimicnicia.

În anii din urmă mai ales, în varii împrejurări, scriitorul a rostit cuvântări ocazionale despre

poporul său, unele remarcate și puse în lumină, altele rămase, deocamdată, ascunse. Nu demult, într-un cadru festiv, Nicolae Breban a caracterizat pe scurt întreg destinul istoric al românilor: „Am fost prea umiliți, prea loviți, prea nebăgați în seamă, noi, cei care visam odată să fim împreună de o parte și de alta a Carpaților, la nord de Dunăre, noi, care printr-un miracol am păstrat acest idiom latin, după latina vulgară, noi, care eram uniți doar de felul în care vorbeam. Vă dați seama de câtă luptă a fost nevoie ca să devenim lucizi și mândri în cele câteva secole în care ne-am rupt de grafia și de limba slavonă, de grecii care ne-au stăpânit câteva secole aici, în sudul României, sau de austro-ungarii noștri din Ardeal, sau de turcii, de tătarii și de rușii care năvăleau peste satele, peste bisericile și peste copiii moldovenilor.” În aceste două fraze, rostite inspirat și simplu, se cuprinde o întregă istorie.

În prim-plan stă latinitatea noastră, ilustrată prin ideea că am păstrat limba latină aici, la Dunăre și la Carpați. Pentru Nicolae Breban, ca și pentru strămoșii săi ardeleni, latinitatea este ca o axiomă, vine din trecut și ne duce spre viitor. Obsesia latinității vine de la Școala Ardeleană, care credea că prin cultură se poate ajunge la libertate și care a luptat pentru demnitatea românilor transilvăneni. Latinitatea era pentru înaintașii lui Nicolae Breban calea magistrală de participare a românilor la civilizația de vârf a lumii. Ei, acești corifei de la 1700, ne-au învățat că noi, românii, ca fiii ai Romei Eterne, avem latinitatea în vene.

Unirea, prin felul în care vorbeam aceeași limbă, este o altă idee perenă și fertilă din micul discurs evocat mai sus. Limba noastră neolatină

*Discurs prezentat de acad. Victor Voicu, vicepreședinte al Academiei Române, la sesiunea aniversară dedicată academicianului Nicolae Breban cu prilejul împlinirii vârstei de 85 de ani (1 februarie 2019, Aula Academiei Române)

Sesiunea „Nicolae Breban – 85”

ne-a fost, de-a lungul întunecatelor și apăsătoarelor secole, marca identității. Românii s-au recunoscut unul pe altul mai întâi prin limbă, limba le-a fost liantul prin care s-au identificat și prin care s-au simțit români. Și nici nu este de mirare acest lucru – remarcat de marele scriitor Nicolae Breban – din moment ce, acum circa cinci veacuri și jumătate (spre finele secolului al XV-lea), umanistul Antonio Bonfini știa care era secretul supraviețuirii românilor, urmașii coloniilor romane de la Carpați: romanii, spune el, trăiesc și astăzi prin români, pentru că aceștia din urmă nu și-au apărât atât viața, cât limba. Ce elogiul mai frumos poate fi adus unui popor decât recunoașterea așezării limbii mai presus de viață? Românii și-au apărât mai mult limba decât viața și de aceea au rezistat prin istorie.

Vin apoi vicisitudinile istoriei noastre, invaziile și stăpânirile străine care ne-au îngenunchiat câteodată, dar nu ne-au înfrânt și nu ne-au lăsat să ne pierdem speranța. Sunt pomeniți tătarii năvălitori de pe la 1241 până în secolul al XVIII-lea, apoi turcii care ne-au obligat să ne închinăm lor, dar „nu ca învinși, ci ca învingători” (după expresia lui Filippo Buonacorsi Callimachus), slavii care ne-au adus o limbă de cult nepotrivită latinității noastre și un alfabet străin, rușii „care năvăleau peste satele, peste bisericile și peste copiii moldovenilor”, fanarioții care, în Veacul Luminilor, păreau că ne vor rupe de lumina Occidentului, ungurii și austriecii înstăpâniți peste Ardeal.

Se cuprinde aici destinul unui întreg popor „umilit, lovit și nebăgat în seamă”, dar care a răz-

bătut prin luptă. În urma luptei, românii au devenit „lucizi și mândri” și s-au înălțat de la decădere spre grandoare, privilegiind ideea de unitate. Și așa, pare că spune scriitorul, noi, cei care „visam odată să fim împreună de o parte și de alta a Carpaților, la nord de Dunăre”, am ajuns să facem România, adică această casă bună pentru toți românii. Firește – suntem atenționați, inamicii nu au dispărut și nu dorm, iar cei mai primejdioși nu mai sunt nici tătarii, nici turcii, nici austriecii sau ungurii, ci aceia care au năvălit peste satele, bisericile și copiii moldovenilor și care au rupt în două Moldova sau „a doua libertate românească”, după catalogarea fericită a lui Nicolae Iorga.

În textul lui Nicolae Breban mai apare și cuvântul „miracol” – evident „miracolul românesc” – prin care ne-au caracterizat unii, nu atât pentru felul în care ne-am format ca popor român, cât prin felul în care ne-am păstrat „în aceste locuri de ispititor belșug și de trecere a oștilor” (Nicolae Iorga). Din textul lui Nicolae Breban reiese că necazurile ne-au întărit, că invaziile ne-au dat impulsul luptei, că umilirea ne-a îmboldit spre mândrie, că am fost și suntem aici, la Carpați și la Dunăre, în ciuda premiselor rele și a previziunilor sumbre. Toate cuvintele-cheie ale istoriei românilor sunt prinse în această scurtă caracterizare a destinului nostru: latinitate, slavonism, invadatori, străini, umilire, mândrie, luptă, unitate, miracol. Cu alte cuvinte ne-am ridicat în lume întru latinitate, am trecut prin slavonism, ne-am bătut cu invadatorii și ne-am plecat în parte sub străini, dar ne-am ridicat de la umilire la mândrie și, prin luptă, am ajuns la unitate ca printr-un miracol.

Cât de frumos curge verbul scriitorului-artist în comparație cu al cronicarului-consemnator!

Nicolae Breban, scriitorul, ne spune istoria într-o limbă care curge ca mierea din fagure, o limbă simplă, dar încărcată de simboluri. Este clar că pentru datele istorice exacte trebuie citați istoricii de meserie, dar pentru istoria sentimentală, pentru istoria din sufletele noastre, pentru istoria ca viață, este nevoie de scriitori de talent. Istoricul are nevoie de zeci de cuvinte ca să explice un adevăr pe care scriitorul îl cuprinde într-o zicere scurtă, cu valoare de maximă.

În anul Centenarului, dar și înainte, Nicolae Breban ne-a reamintit de demnitatea noastră pierdută, de nevoile noastre culturale, de statutul și de rolul intelectualului, de esența elitelor unui popor și chiar de istoria noastră. Critica sa nu este însă una distructivă, pesimistă sau catastrofică. Ca om între oameni, ca român care a umblat și a trăit în Occident, ca voce a Cetății, Nicolae Breban nu poate tăcea. El iese în agora sau în forum, se bate cu ignoranța, cu invidia și perfidia, susține valoarea, încurajează creația autentică, mișcă munții cu

glasul său tunător. Asemenea atitudini nu sunt comode și nu creează foarte multe simpatii. Dimpotrivă, voci lătrătoare și caustice ies din când în când la iveală și ponegresc, agită și murdăresc, inventează vini și caută capete de acuzare care nu există.

Scriitorul este însă avertizat de viață și exersat ca să reziste în fața unor astfel de asalturi ale răului. Forța îi vine din anii grei ai dictaturii și ai cenzurii, când a rămas o voce a adevărului și a lucidității, a demnității și a curajului, scriind pagini memorabile, intrate în istoria literaturii române. Maestrul Nicolae Breban a făcut de-a lungul deceniilor istorie și, prin urmare, este îndreptățit să și scrie istorie. O face cu știință și conștiință, dar mai ales cu dezinvoltura artistului care cuprinde realitatea în lumile sale recreate și o întoarce prin forța imaginației spre cititori. În tot acest mecanism inefabil, istoria noastră este turnată în formă sintetică, este sublimată în esențe fine, devenind miracol explicat pe înțelesul tuturor. Toate acestea se petrec prin forța verbului lui Nicolae Breban...

Un mare prozator și un om de idei*

Acad. Eugen Simion

Domnilor vicepreședinți,
Doamnelor și domnilor academicieni,
Distingși prieteni ai prozatorului Nicolae Breban,

Când l-am invitat, pe la sfârșitul anilor '90, pe Nicolae Breban să vină în Academia Română împreună cu alți doi colegi de generație, mulți s-au supărat. Curios, Nicolae Breban a rămas dintre ei cel mai legat de Academie și astăzi, cum s-a spus aici, este unul dintre stâlpii, spiritual vorbind, ai acestei înalte instituții.

Doamnelor și domilor,

Doresc și eu să-l firtisesc – cum îmi place mie să spun, cu o vorbă veche – pe Nicolae Breban că a împlinit vârsta de 85 de ani, reprezintă o viață, o experiență, și dacă ea este presărată cu opere importante, reprezintă un destin.

Nicolae Breban este vital, cum îl știți și cum îl vedeți. Este, putem spune, în noblețea acestei expresii, în sensul lui Balzac, un scriitor profesionist: are oasele tari, necesare unui prozator, are mari ambiții – aș spune ambiții frumoase, ambiții chiar norocoase –, pentru că ambițiile sunt puse în slujba unui ideal. Idealul este un concept, și dacă ați observat în discursul public, noi aproape l-am exclus. Scriitorii sunt condamnați să nu ne părăsească niciodată, pentru că ei scriu toată viața, chiar și la această vârstă, tocmai pentru că ei cred într-un ideal. Și-a ales din literatura universală modele mari: Dostoievski, Nietzsche și Thomas Mann. Acceptă spiritul hegelian care include cantitatea în ecuația calității. Scrie mult și bine. Mi-a spus într-o zi că aspiră să scrie tot atât cât a scris Mihail Sadoveanu – nu știu cât a scris, dar oricum este considerabil. Îi doresc lui Nicolae Breban să-și îplinească și această dorință.

Nu îi admiră pe nuveliști – mizează pe roman – și reproșează oamenilor din generația lui și celor mai tineri că rămân la nuvelă și la povestire și nu abordează regele prozei, și anume romanul. Are dreptate în esență, pentru că romanul este genul predilect al epocii moderne și al postmodernității. Și, uneori, nu are nici dreptate, pentru că, la repezeală, i-aș putea da câteva exemple de scriitori care au scris nuvele ce au rămas. Aș cita una singură, *Moartea lui Ivan Ilici*. Este o nuvelă a lui Tolstoi, una dintre cele mai importante, dramatice scrieri în care se povestește despre intrarea în moarte.

După cum se știe bine, Nicolae Breban este un om orgolios și are întotdeauna justificări. De ce un artist nu poate fi decât orgolios? Aș putea aduce și eu câteva argumente în sprijinul acestei idei, dar cred că nu este necesar.

Dacă am remarcat bine din ceea ce scrie și mai ales din discuțiile noastre, Nicolae Breban nu mizează pe calea de mijloc, pe modestie, pe care o recomandă toți înțelepții Antichității și ai clasicismului. Nu îi plac hotărât aceste precepte.

Întrebarea pe care o pun, nu numai în calitate de confrate, dar și de critic literar – m-am întrebat adeseori, m-am întrebat și ieri când pregăteam aceste fraze – este: „Ce a reușit Nicolae Breban să aducă nou în romanul românesc?” În primul rând, ce model și-a ales din literatura română? Nu l-am auzit în chip explicit, dar am putea ghici noi modelul. Mi se pare că face parte din clasa analiștilor români, aceia care au apărut în deceniul al treilea, iar dintre ei ar putea fi amintită Hortensia Papadat Bengescu, mare prozatoare pe care, din păcate, publicul

*Cuvânt rostit la sesiunea aniversară dedicată academicianului Nicolae Breban cu prilejul împlinirii vârstei de 85 de ani (1 februarie 2019, Aula Academiei Române)

Acad. Victor Voicu, acad. Nicolae Breban și acad. Eugen Simion

românesc continuă să o ignore. O mare prozatoare, care a urmat pe unul dintre primii proustieni la noi, deși ea s-a lepădat de acest model. Lui Breban îi plac analiștii, îl prețuiește pe Camil Petrescu, dar îi reproșează mereu că nu s-a ocupat de roman, s-a risipit. Chiar ieri, la o agapă, în care l-am omagiat, a reformulat această idee. Am văzut că are unele obiecții față de Rebreanu, dar îl ia ca model în ceea ce privește construcția, masivitatea operei. Cred, de asemenea, că depășește realismul lui. El însuși practică un alt tip de realism.

Nu știu exact ce crede despre I.L. Caragiale, modelul pe care îl revendică aproape toți prozatorii români. Mi-a spus odată că nu-i plac schițele, nu-i plac *Momentele* lui Caragiale, adică literatura lui Mitică și, ca ardelean, văd că este consecvent. În schimb, îi plac nuvelele lui Caragiale, ceea ce este important. Într-adevăr, câteva dintre aceste nuvele sunt excelente. Dar nici schițele nu sunt de ignorat.

Revin la întrebarea pe care am pus-o: „Ce a adus nou Nicolae Breban?” Pe scurt aș spune că a adus un nou tip de conflict în proza românească. Și nu este o vorbă în vânt sau o laudă omagială într-un moment festiv. Aceasta este realitatea. Când am citit cel de-al doilea roman al lui – după opinia mea, una dintre operele lui de vârf – s-a văzut mai limpede că schimbă totul. Nu mai este o dramă pur sentimentală, nu mai este ideea claselor sociale care se confruntă, nu mai este ideea moravurilor românești în forma lor primitivă, agresivă, este vorba de un alt tip

de conflict uman, la care participă, curios, pentru prima dată, cred, în literatura noastră și copiii... Îmi amintesc de acele fragmente, unde vorbește de plictiseala unui copil într-o zi lungă de vară.

În al doilea rând a adus, cred, o nouă tipologie, iar pentru prozator, în genere, acesta este un punct esențial de reper: cu ce tipuri venim, ce nume aducem în cărțile noastre? Această tipologie și acest mod de a construi, de a vedea omul, vin, evident, de la Dostoievski, dar nu numai de la el, vin din toată proza modernă care, într-adevăr, a părăsit acea clasificare făcută de clasici în privința umanității: buni și răi, sfinți și păcătoși. Omul poate fi și sfânt, și păcătos. Aș face o paranteză și spun că ceea ce îmi place, ce admir la Nicolae Breban este că, în ultimii 30–40–50 de ani probabil, de când a început să scrie – pe la mijlocul anilor '60 –, omul nu mai era pentru literatura occidentală punctul de reper în roman. Apăruse structuralismul care a îndepărtat în primul rând pe autor din roman, după aceea a apărut *noul roman*, care a început să intereseze și pe prozatorii noștri. Criza literaturii universale pornește de aici. Nu sunt singurul și nu sunt nici primul care observă acest lucru. Îmi amintesc de cartea pe care a publicat-o Țvetan Todorov, unul dintre personajele cele mai importante ale *noii critici* franceze – el a tradus pe formalistii ruși și a avut un succes extraordinar în critica occidentală. A scris o carte *Primejdia literaturii* (*Le danger de la littérature*) în care

povestește un lucru foarte simplu. Vă rog să-mi permiteți să vi-l spun într-o formă redusă. Originar din Bulgaria, s-a căsătorit, a avut copii; copiii au obiceiul să crească, ei au ajuns la liceu și într-o zi, unul dintre copiii lui a zis ceva despre literatură, iar el a întrebat: „Ce ați făcut voi la literatură? – Acum două săptămâni am făcut principiile lui Jakobson, săptămâna trecută am făcut două ore despre conceptele lui Greimas...” ș.a.m.d. Și atunci el a descoperit că acești elevi de liceu nu mai învață nimic despre Victor Hugo, nu mai citiseră *Mizerabilii*, nu mai învață despre Balzac și nici despre Flaubert și că învățământul literaturii a devenit și el formal, scolastic. Și atunci a scris o carte, după părerea mea, un fel de apel extraordinar, spunând că literatura moare, dacă părăsește omul. Ei bine, Nicolae Breban nu a părăsit niciodată problemele omului, iar romanul care s-a măr-ginit să povestească doar cum se face romanul nu știu dacă mai este astăzi citit de cineva.

Mai doresc să vă spun câte ceva despre romanul lui Breban și mă pregătesc apoi să închei cu câteva cuvinte despre omul Breban.

Tema esențială a romanului lui Breban este tema puterii, o temă crucială, evident, pe care el o plimbă prin societatea românească și prin toate clasele, și prin istorie, legând de ea ceea ce face un prozator de regulă, adică atitudinea umană și ideile omului despre sine și despre alții.

Cred că Nicolae Breban a reușit să impună în romanul românesc ceea ce am putea numi *romanul eseistic*, care pornește de la Proust și a câștigat teren aproape în tot secolul al XX-lea și prin Thomas Mann și mulți alții.

La întrebarea pe care mi-am pus-o, trebuie să am și un mic *adagio* și să mă întreb, mai mult retoric evident, ce loc ocupă Nicolae Breban în generația lui? În generația '60, eu continui să îi spun, lui nu-i place, dar pentru că am debutat în anii '60 și formula aceasta a intrat în limbajul public, continui să-l numesc așa, pentru că orice trebuie să aibă un nume: generația lui Fănuș Neagu, generația lui Bănuțescu, – îi citez pe prozatori – generația lui Dumitru Radu Popescu, generația Școlii de la Târgoviște, care a mers pe linia despre care spuneam înainte, face parte din fotografie, și, de asemenea, foarte aproape de generația dinaintea noastră sau foarte aproape de generația noastră, reprezentată de mari scriitori – după părerea mea –, cum ar fi Marin Preda, Petru Dumitriu și cu toate neîmplinirile lui nu-l putem uita nici pe Eugen Barbu. Cu ei s-a confruntat în fapt și

de ei a vrut să se desfacă Nicolae Breban și cred că va face în continuare acest lucru.

Doamnelor și domnilor,

S-a amintit aici de către domnul vicepreședinte sau mai bine zis în mesajul președintelui nostru, că Nicolae Breban are în ultima vreme intervenții mai multe și mai radicale în ceea ce privește problema idealului național. Nicolae Breban este un mare prozator și un om de idei, un om cu atitudini morale într-o istorie foarte amestecată, plină de confuzii și de neadevăruri. Și-a formulat ideile în primul rând în scrierile autobiografice și în mod special într-o carte care se ocupă de o tipologie a puterii în lumea românească. Aici, în Academie, de mai multe ori, am vorbit despre națiune, despre atitudinea națională, dezvoltând și el, ca și alții dintre noi – într-un moment dificil pentru Europa și pentru România –, principiul pe care cei mari ai secolului al XIX-lea îl numeau principiul naționalității. România s-a creat în jurul acestui principiu (unirea din 1859) și a devenit România Mare în 1918, tot în jurul acestui principiu. Iorga, Goga și toți marii scriitori de atunci au luptat pentru acest vis.

Vreau să spun că îmi place, am admirat și aș fi bucuros ca Nicolae Breban să vorbească de acest nou *sovietism* care ne amenință sub umbrela globalismului. Un globalism înțeles, după părerea mea, într-un mod absolut împotriva omului, a națiunii și împotriva tradițiilor spirituale. Un globalism al oamenilor de afaceri și al politicienilor, care doresc să scoată din noi tradițiile spirituale, să scoată din noi chiar sentimentul națiunii. Am observat că și în manualele școlare cuvântul națiune nu mai este reținut. Uneori, aici, în Academie, și nu mă jenez să repet, într-un manual de acum un deceniu și jumătate se vorbea de Revoluția de la 1848 de la noi și nu se spunea că este revoluție națională. Revoluția pe care au realizat-o acei splendizi intelectuali, fii de boieri, care au făcut studii în străinătate și care s-au întors cu ideile democrației și le-au impus aici. Noi suntem europeni prin cultura noastră, prin tradițiile și limba noastră, prin aspirațiile noastre, dar prin europenism nu trebuie să înțelegem renunțarea la ceea ce ne caracterizează.

Sunt siderat, pur și simplu, să citesc de curând chiar un fel de manifest în care specificul național este denunțat ca o formă de gândire retrogradă, George Călinescu este amendat iarăși ca rasist, pentru că a încheiat *Istoria literaturii* cu un capitol despre specificul național. Oamenii aceștia cred că

vor intra în universalitate, renunțând la literatura ca literatură prin ceea ce ei numesc *literatura ca lume*. Din această literatură ca lume, care poate fi definită, lipsesc însă sentimentul național și esteticul. Eu mă întreb, cu toată toleranța de care sunt capabil, cum poate exista o literatură fără judecata esteticului și fără rădăcini naționale? De ce ne atârnam? De cer? De umbrela globalismului?

Sunt bucuros când îl aud pe Nicolae Breban gândind și el în acest fel și vorbind de aceste idei fără complexe, fără să fie înfricoșat că este suspectat de naționalism. Să fim europeni cu ale noastre, buni europeni cu cele bune ale noastre.

Dați-mi voie să mă adresez direct, în câteva fraze, celui pe care îl sărbătorim astăzi.

Stimate confrate Nicolae Breban,
Vechi și iubite prietene,

Îți doresc, la vârsta ce nu este departe de vârsta patriarhilor, ca senectutea să-ți dea și să completeze tot ce are ea mai de preț, și anume înțelepciunea, și să te ocrotească de slăbiciunile ei, despre care se spune că sunt inevitabile. Noi să credem că pot fi ocolite.

Îmi amintesc că Iorga spunea într-una dintre cugetările lui că bătrânețea nu este o vârstă a neputințelor, ci un statut al omului, pentru că senectutea nu este doar o vârstă biologică, este și o vârstă a spiritului. Spiritul nu se leapădă atât de ușor de ceea ce el a acumulat atât de ușor în tinerețea și maturitatea lui.

Un alt român de-al nostru, scepticul Emil Cioran, zice în cugetările lui că bătrânețea este o rușine. O privea, probabil, din punct de vedere strict biologic și din punct de vedere al pesimismului său, al negaționismului lui accentuat. Altci-neva, ca să evite aceste cuvinte pline de înțelesuri, vorbea despre sporul de an. Sporul de an are și el părțile lui pozitive. Una dintre ele ar fi că ne ajută să înțelegem ceva din nebuniile, confuziile, tragediei lumii prin care am trecut și cu grația lui Dumnezeu trecem încă.

Îți doresc, așa cum se întâmplă să doresc tuturor prietenilor mei care ajung la o anumită vârstă, să trăiești în continuare mult, în demnitate și să duci mai departe ideile și fantezmele tale și ale generației din care faci parte. Această generație a vrut să facă ceva, și eu cred că a și făcut. Am reușit să ne despărțim de realismul socialist, de toate teoriile proletcultiste, și să readucem literatura în cadrul ei normal.

Un mare scriitor francez spunea că performanța unui spirit superior este să transforme experiența într-o conștiință. În românește nu rimează, în limba franceză rimează foarte bine: „Experience et conscience”. Adică îți urez să duci până la capăt, până se oprește grația lui Dumnezeu, ambiția ta de a fi un mare scriitor și ideea ta, care este absolut fundamentală, că trebuie încercat, chiar într-o istorie neagră, să-i dai omului un ideal și să vorbești despre el în spiritul adevărului. Vă mulțumesc!

Omagiu academicianului Nicolae Breban la 85 de ani*

Acad. Victor Voicu

Vicepreședinte al Academiei Române

Prin formația mea biomedicală am fost sensibil și receptiv la fenomenul creației, implicit m-a impresionat profund fenotipul creatorului, în procesul creației, mai ales în domeniul artelor. Pentru percepția mea, **creatorul-om** este o probă, o mărturie pământească indubitabilă a modelului nostru absolut, marele creator. Încerc să-l înțeleg pe creator, ceva mai mult, așa cum am reușit, cred, să mă apropiu de omul Nicolae Breban.

Nicolae Breban este probabil o îmbinare excepțională, de o factură aparte, a unor trăsături genetice transmise prin mecanisme epigenetice, de-a lungul mai multor generații de oameni educați, pe fondul cărora se grefează o experiență personală dramatică, de luptă pentru căutarea drumului propriu și pentru împlinirea sa, cu destinul **de a face, de a înfăptui**, într-o constantă luptă antientropică, alimentată de o voință neobișnuită. Romanul său *Jocul și fuga* începe cu fraza: „Ca să faci o treabă îți trebuie voință; dar ca să faci o chestie deosebită, îți trebuie geniu”.

Putem bănuși că la Breban coexistă ambele.

Pe Nicolae Breban l-a obsedat, cred, ideea să-și dovedească sieși că poate să facă, să făurească o lume a romanelor sale cu întrebări multe și mai puține răspunsuri, să teoretizeze și să explice, în eseurile sale, fundamentele teoretice, conceptuale, izvoarele gândirii și ale creației sale.

Evocându-l pe Goethe, „Munca este singura compensație a acestei vieți”, Nicolae Breban comentează: „Munca văzută ca o creație, se înțelege pasiunea modelată de ritmul încordării zilnice”.

Știu că-i place o frază, chintesență a vieții lui, a privirii sale înapoi, o privire iscoditoare, autoeva-

luatoare, exigentă. Spune așa: „După o vreme m-am așezat pe marginea drumului, care a fost viața mea”. Este motto-ul la romanul său *Jocul și fuga*, alături de un altul din Friedrich Nietzsche (*Zarathustra*): „Un joc, o roată din sine rostogolindu-se”. O ilustrare a trecerii noastre prin lume, odată cu vremea.

Cred că îl preocupă dominant riscul și eșecul în viața creatorului de astăzi și dintotdeauna. Ideea îl domină, își privește relaxat și lucid trecutul, „așezat” pe marginea propriului drum. Mulțumește zeilor că-i dăruiesc astfel trecutul, îi dau resursa să-l evalueze privind-l și urmărindu-l ca pe o altă existență.

Nicolae Breban în *Viața mea* explică emoționant:

„Nu, pe scurt, trecutul pentru mine înseamnă, cu energia pe care încă o posed, capacitatea de a retrăi încă o dată, de a revizita, de a reîntâlni nu puține figuri ce nu mai sunt, dar și pe mine însumi, amuzându-mă nu de puține ori de gafele, de disgrațiozitățile comportamentale sau lexicale pe care le-a săvârșit, senin, mascota din fața mea ce-mi poartă încă, atât cât încă pot eu deosebi prin ceața fină a timpului, unele reflexe sau stereotipuri ideatice ale celui care se spune că **am fost**.

.....

Și, ceea ce puțin știu, a sta aplecat asupra trecutului este, probabil pentru prima oară în propria-ți existență, momentul când devii dintr-un oarecare călător, serv sau vasal, instrument al altora și fals stăpân, un... stăpân adevărat! Rege al unui regat ce se desfășoară la picioarele privirii tale atente, dominatoare, curioase, așa cum îți erau privirile în prima tinerețe, încă nesperiata, nemurdărită de vreo experiență de orice fel!”

*Cuvânt rostit la sesiunea aniversară dedicată academicianului Nicolae Breban cu prilejul împlinirii vârstei de 85 de ani (1 februarie 2019, Aula Academiei Române)

Sesiunea „Nicolae Breban – 85”

În *Riscul în cultură* am găsit reflexii pline de sugestii și realism dur: „Riscul în creație devine vizibil, sensibil, actual, distrugător abia în interiorul ei, în pura ei practicare; și nu este unul contondent, sportiv-distrugător, ci seamănă cu filtrele Evului Mediu, cu virușii noștri contemporani, nevăzuți și ubicui, gravi și respectabili! Devii cu adevărat conștient de el prea târziu, cu mult prea târziu, când realmente nu mai este nimic de făcut”. Și mai departe: „Ce riscăm de fapt în cultură, în creație? Ratarea. Boala. Ridicolul. Infernul îndoielii”.

Nicolae Breban leagă ideea de risc la care se expun creatorul și implicit **cercetătorul**, cred eu, de ideea de destin. Pe de o parte, de a oferi un model altora, dar „și postura morală, într-o formă nedogmatică, ca exemplu, și legătura ei aproape directă cu riscul, cu acel risc, o repetăm, care înseamnă căutare curajoasă și organizată, slujire îndelungată a unor obsesii creatoare de viziuni și simboluri, **nevoia de a descoperi noi legi ale materiei**”.

Un mare, cred eu, și respectat profesor de limba română, îl voi numi pe regretatul Eugen Campus, profesorul meu de limba română de la Liceul „Sf. Sava” din București, în anii '50, ne-a învățat să caracterizăm personajele după limbajul lor. Acesta fiind astfel un mod de identificare, de către cititor, a mijloacelor artistice ale autorului de a portretiza.

Nicolae Breban își caracterizează personajele din romanul *Jocul și fuga* altfel.

Așa cum spune un distins critic, la Breban, **citi-tul** autoportretizează: „Ești și ce citești”. Atunci când „**citește personajul, pe el se citește**” și astfel se dezvăluie (Marian Victor Buciu). Ca să parafrăzăm, am zice: „Spune-mi ce citești, ca să-ți spun cine ești!”

Alex Ștefănescu îl **citează** cu admirație pentru crezul său de a crea mari edificii de cuvinte, citându-l pe Nicolae Breban care enunță că un roman înseamnă „a construi un turn, pentru a face prizonieră priveliștea” sau „a construi o grădină pentru a încarcera fluturii”.

Surprinzător, i se reproșează lui Breban o anumită atitudine noncombat, opera sa rămânând, exclusiv, o virtuozitate artistică (Alex Ștefănescu, „România literară”).

Criticul crede că Nicolae Breban rămâne neclintit la masa de scris, „în timp ce alți scriitori își risipesc viețile pe baricadele zadarnicelor lupte politice”. Același critic subliniază „surditatea acestui mare romancier, la care nu ajung niciodată observațiile critice referitoare la opera sa”. Desigur, poate fi adevărat, dar mai este ceva.

Am multe motive să cred altceva despre Nicolae Breban, distinsul nostru coleg, din mai multe schimburi recente de idei și din prezența sa publică din ultimul timp.

Într-o întâlnire din 2015, cu ocazia sărbătoririi a 60 de ani de la apariția romanului *Moromeții* de

Marin Preda, la Fundația Națională pentru Știință și Artă, Nicolae Breban a spus ceva de mare semnificație, care este esența dramei comuniste a poporului român: „Drama mare a comunismului, dar n-o spune nimeni, o spun eu și am s-o tot spun până am să mor, nu a fost nici a intelectualității, nici a bisericii, nici a marii finanțe, marea dramă a fost cea a țaranului român!” Adică a matricei fundamentale a poporului român.

Și eu cred asemenea, dintr-o experiență nemijlocită de martor. O realitate pe care o percep cu profundă și neostoită amărăciune. În plus să nu uităm că marile noastre valori au fost de origine țărănească!

Apropo de opinii, Nicolae Breban spunea în același context: „Dar eu nu prea am tact, eu spun ce cred, într-o țară în care tac toți ca oile!”

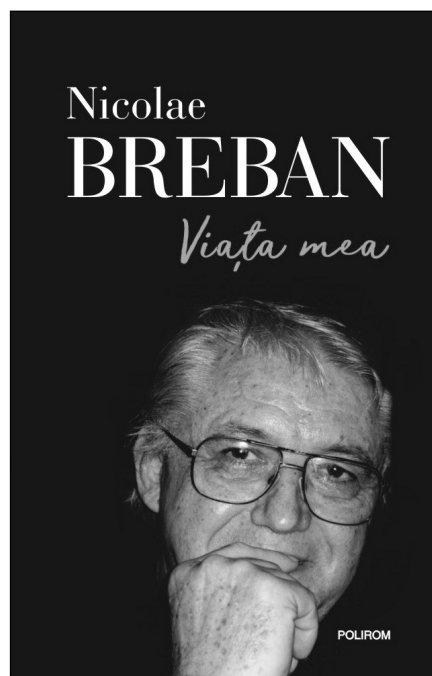
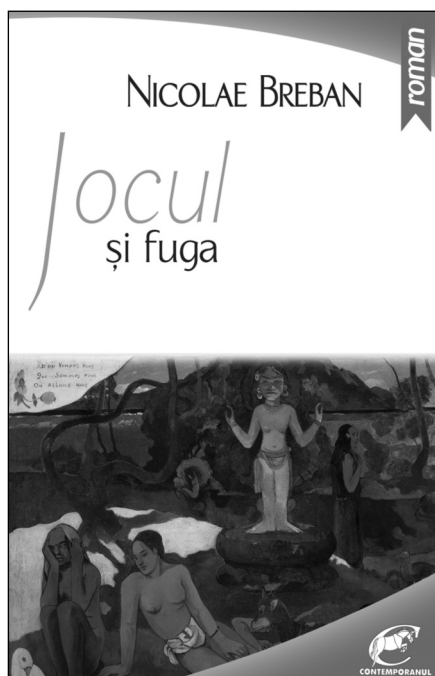
În mediul virtual (blog) am identificat o întrebare: „De ce deranjează Nicolae Breban?”

La care **inițiatorul** își răspunde: în plan politic, nu face parte din gașcă; în plan artistic, pentru că nu are egal ca romancier român în viață, printre „gorilele găștii” („Contele de Saint Germain”).

Mă întreb și eu, de pe margine, de ce Nicolae Breban, un romancier uriaș, un român de dimensiune europeană, nu are parte de ce i se cuvine, implicit culturii, literaturii românești?! Probabil că românii au trecut pe lângă mai multe Premii Nobel pentru literatură, științe, medicină, biologie. Cât mai suntem dispuși să pierdem pe mâna noastră? Și din ce motive?

Felicitări, stimate domnule academician Nicolae Breban! Dragă Nicolae, îți dorim să ai multe satisfacții în continuare, iar nouă tuturor, mai ales elitei românești, îi dorim să-i vină gândul cel bun, mintea românului de pe urmă.

La mulți ani, stimate coleg, cu noi și strălucite împliniri ale talentului tău neseecat și tumultuos pentru gloria literaturii românești!

La mulți ani, domnule Nicolae Breban!*

Mircia Dumitrescu

Membru corespondent al Academiei Române

Îmi imaginez privirea lui Nichita în acea perioadă când A. Toma trona în literatura română, când dumneavoastră îi traduceați din germană poeziile lui Rilke, starea de grație pe care am simțit-o, abia când în propriul meu atelier mi-ați recitat și apoi ați transcris în română și în germană versurile:

„Moartea e mare!

Noi suntem ale ei

Guri rătătoare.

Când ne credem în mijlocul vieții

Începe ea să plângă

În mijlocul nostru.”

Vasko Popa spunea că sunt două feluri de dictaturi, cea neagră, a forței și a urii, și dictatura roz, cea a prieteniei, a prieteniei responsabile și a iubirii. Am beneficiat de prietenia amândurora, atât a lui Nichita, cât și a dumneavoastră, domnule Breban.

Nichita mi-a dăruit „sfaturile” necesare echilibrării mele intelectuale și profesionale, printr-o poezie ce cred că trezește și astăzi interesul audienței.

„Decalog către Mircia

1. Să nu-ți minți ochii cu ochi.
2. Să nu-ți furi realul în real.
3. Să nu te înșeli pe tine însuși ca și cum ai fi altul.
4. Să nu vorbești în numele nimănuia, căci numele tău al nimănuia este.
5. Să-ți faci chip cioplit.
6. Să-ți faci chip din linii.
7. Să-ți faci chip din trilul ciocârliei.

8. După ce le-ai făcut toate astea, încearcă să le-mbrățișezi dacă poți.

9. Îmbrățișarea chipului cu chip sărut se numește.

10. Numai chipul se îmbrățișează cu chipul, căci brațele sunt făcute pentru ararea câmpului.

Amin.”

Majoritatea „sfaturilor” sunt înțelese cu ușurință și m-au responsabilizat. Am înțeles cu aparentă ușurință și primul vers: „Să nu-ți furi ochii cu ochi”, dar pe cel de al doilea „Să nu-ți furi realul în real” l-am priceput mult mai târziu. Atunci când am înțeles că **real** desemnează **ceea ce este**, noțiune învăluită întotdeauna, ce implică nonrezistența, pe când al doilea **real** înlocuit cu **realitate** mi s-a dezvăluit ca o noțiune ce implică rezistența, dar este accesibilă cunoașterii noastre, fiind în același timp una, dar și multiplă.

De aici, necesitatea viziunii artistice, ce se bazează pe înțelegerea intuitivă a legilor lumii, ce apelează la revelație, facilitând recursul ideilor într-o lume a imaginilor, spre deosebire de știință care prin cercetare ajunge la descoperiri sau la eșecuri, fiind în fond o căutare continuă.

Domnule vicepreședinte Răzvan Theodorescu,
Domnule vicepreședinte Victor Voicu,
Doamnelor și domnilor academicieni,
Onorată asistență,

Domnul Nicolae Breban știe să fie un adevărat prieten! O prietenie superioară ce te determină să îți ridici propriile valori, să-ți realizezi viața, dar

*Cuvânt rostit la sesiunea aniversară dedicată academicianului Nicolae Breban cu prilejul împlinirii vârstei de 85 de ani (1 februarie 2019, Aula Academiei Române)

*Acad. Nicolae Breban
și prof. univ. dr. Mircea Dumitrescu, membru corespondent al Academiei Române*

mai ales profesia, fiind un exemplu de urmat, un magister ce își urmează netulburat destinul literar și, așa cum remarca adeseori, „doresc să trăiesc din scris”, adică este un profesionist al scrisului.

Nu-l tulbură invidia mediocrilor, dar îl întristează nerecunoștința, și mai ales trădarea pe care o vedem astăzi, poate mai mult decât înainte, când o așezăm pe spatele politicului.

Ca majoritatea generației sale, Nicolae Breban aspiră la refacerea valorilor identitare ale culturii române. Are credința că prin înțelegerea naționalului putem să ne integrăm în cultura universală.

Nicolae Breban, fiu de preot, realizează cu durere distrugerea țaranului român, așa cum în ultima sa carte *Frica* dezvăluie mecanismele distrugerii acestei clase, în care are în continuare încredere. Locui-

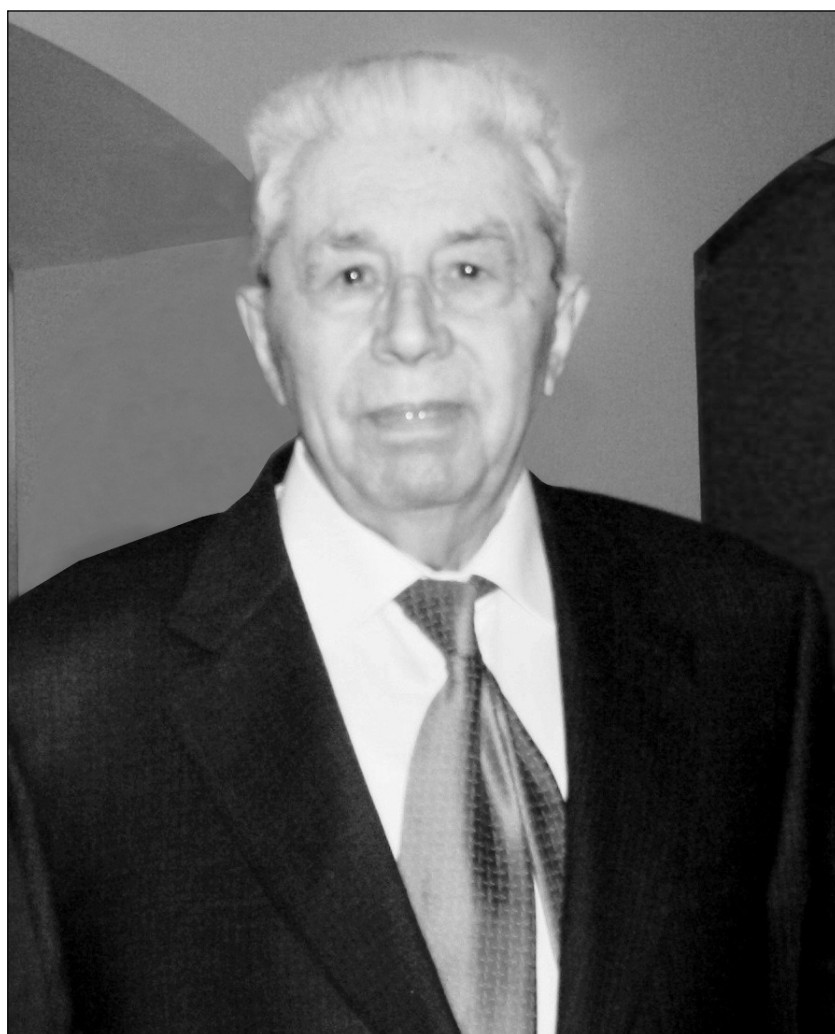
rea acestui pământ este importantă, pământ care, ca și la Anteu, dă forță rezistenței identitare.

În încheiere îl reamintesc din nou pe Nichita, prietenul tinereții lui Nicolae Breban, care spunea: „Cu mici excepții, pictorii ca și poeții își găsesc forma de exprimare repede și de aceea mor tineri”. Vorba altui poet, Grigore Hagiu: „Bătrâne, 50 de ani nu-i glumă”. Prozatorii ca și sculptorii trăiesc mult. Sculptorul pierde mult timp la degroșarea pietrelor, iar romancierul pierde mult prin munca titanică a multor pagini pe care le scrie, mai ales dacă îți iei ca modele pe Dostoievski, Thomas Mann și Nietzsche.

Așa că, maestre Nicolae Breban, să aveți tot timpul să vă continuați opera!

La mulți ani, domnule Nicolae Breban!

Academicianul Grigore Brâncuș aniversat la Academia Română

Grigore Brâncuș la nouă decenii de viață*

Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Efigia de o viață a profesorului Grigore Brâncuș este filologia de înaltă clasă, în care s-a format și s-a exersat cu maeștri, precum Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu. Ajuns treptat, la rândul său, magistrul, cercetătorul a devenit un specialist recunoscut pe plan internațional în domeniul extrem de dificil al substratului traco-dac al limbii române, precum și în cel al albanologiei. Cărțile și studiile sale despre formarea limbii române, despre vocabularul autohton al acesteia, despre specificul fondului traco-dac al limbii române, despre concordanțele lingvistice româno-albaneze au ajuns cunoscute începând cu anii '80 ai secolului al XX-lea și l-au plasat în rândul experților de importanță internațională.

Cercetările savantului Grigore Brâncuș privind substratul limbii noastre au devenit mult mai relevante în deceniile din urmă, când se constată, în mediile diletante, un asalt asupra latinității românei, când se lansează aserțiuni hazardate despre romanii care ar fi învățat latinește de la daci, despre imposibilitatea romanizării spațiilor nord-dunărene etc., idei care dau cuvânt unor inamici ai poporului român să se dezlănțuie. Profesorul Grigore Brâncuș, pe urmele profesorilor săi și în temeiul serioaselor sale investigații, închină adevărate monumente romanității noastre și latinității limbii, invocă și evocă mereu sigiliul Romei, pus aici cu peste două milenii în urmă, compară limbile și le așază la locul cuvenit. Mai mult, studiul limbii este făcut în strânsă conexiune cu istoria, cu etnografia, folclorul, religia, artele etc. Această viziune fertilă a născut un volum dedicat istoriei cuvintelor, fascinant prin apropierea pe care le face, prin etimologiile realiste și demonstrate, prin suprapunerea sorții unor vocabule cu episoade din istoria generală a românilor.

Contribuțiile menționate mai sus sunt cu atât mai necesare azi, când diletantismul își spune cuvântul în variate domenii ale disciplinelor sociale și umaniste și când este revigorată „teoria” dacismului pur al românilor și al limbii române. În plus, pledoaria savantului pentru scrierea și vorbirea corecte, adecvate normelor stabilite, conform legii, de către Academia Română, vine pe fondul unor grave erori promovate de către unele mijloace de difuzare în masă și de către anumiți autori, anumite edituri etc.

Grigore Brâncuș a studiat și studiază cu insistență stadiul actual al limbii prin gramatici, dicționare, analize structurale ale morfologiei verbului, morfologii complete descriptive și normative, studii de dialectologie, de folclor, manuale de limbă română pentru străini, utilizate cu succes în școli, licee, universități și în lectoratele de limbă română din lume. Marele specialist a readus în atenție operele mai tuturor lingviștilor mari din trecut, începând cu Dimitrie Cantemir și Ion Heliade Rădulescu și terminând cu Alexandru Rosetti și Alexandru Graur. O atenție specială i-a acordat lui Bogdan Petriceicu Hasdeu editând, cu toată acrima filologică, șase volume din opera lingvistică și istorică a acestuia. Ediția *Etymologicum Magnum Romaniae* a fost premiată de Academia Română, în 1976.

La nouă decenii de viață, dintre care cele mai multe dedicate științei limbii, savantul este încă plin de forță creatoare, este înconjurat și iubit de elevii săi, ajunși, mulți dintre ei, nume de referință în filologia românească. Azi Academia Română își îndeplinește o datorie de onoare în a-l cinsti pe marele specialist, pe marele profesor, mentor, om de cultură.

*Cuvânt rostit la sesiunea omagială dedicată academicianului Grigore Brâncuș la împlinirea vârstei de 90 de ani (20 martie 2019, Aula Academiei Române)

Grigore Brâncuș – la aniversară*

Gabriela Pană Dindelegan

Membru corespondent al Academiei Române

Îmi revine plăcuta și dificila sarcină să omagiez, într-o zi aniversară, pe unul dintre marii lingviști ai acestei țări, care mai bine de 65 de ani a acoperit scena lingvistică românească, atât prin forța contribuției sale științifice, cât și prin efectele în timp ale contribuției sale profesionale, în calitate de profesor la Catedra de limba română a Universității din București.

1. Aș începe scurta mea prezentare cu câteva cuvinte despre **Grigore Brâncuș – profesorul**.

Pe domnul Grigore Brâncuș l-am avut profesor încă din anul I de facultate, Domnia Sa făcând parte din grupul minunat de profesori care au făcut ca tinerețea noastră universitară, într-o epocă nesigură și apăsătoare, să fie plină de bucurii științifice și intelectuale. Dar, surprinzător, nu l-am avut la disciplina de istorie a limbii române, cum era de așteptat, ci la disciplina de morfologie a românei contemporane. Orgolii profesionale și administrative ale celor două vârfuluri ale conducerii lingvistice a momentului, profesorii Boris Cazacu și Ion Coteanu, ne-au pus în fața unui fapt împlinit, separarea celor două catedre, Catedra de istoria limbii române versus Catedra de limba română contemporană, și, implicit, separarea științifică a disciplinelor. În mod nedrept, profesorul Brâncuș fusese virat spre LRC (cum spuneam noi atunci *Limbi române contemporane*) și preda seminarul și, apoi, Cursul de morfologie a românei contemporane.

Și deși ne aflăm în perioada structuralismului „dur”, caracterizată, doctrinar, prin ireconcilierea sincroniei cu diacronia și prin supremația cercetărilor de tip sincron, profesorul Brâncuș făcea o notă cu totul

discordantă, examinând fenomenele lingvistice ale românei contemporane în strânsă conexiune cu cele de tip dialectal, cu cele de tip popular, cu cele de tip istoric și caracterizând româna actuală ca pe un fenomen de tip dinamic, în mișcare și în variație. Cursul-carte din 1976, destinat flexiunii verbului în româna contemporană (*Limba română contemporană. Morfologia verbului*, Tipografia Universității București, 1976), dă măsura acestei investigații cu totul speciale. Nenumărate sunt incursiunile în aspectele dialectale ale românei, în cele de tip istoric, în cele ale limbajului popular, dacă acestea servesc la înțelegerea fenomenelor de română actuală. Este o investigație care premerge cu mult timp cercetările lingvistice actuale, când limbile sunt examinate simultan din perspective diverse, sincronice și diacronice, tocmai pentru a adânci investigația privind funcționarea extrem de complexă a unei limbi.

Peste câțiva ani, profesorul Brâncuș s-a întors la Cursul „de suflet” de istoria limbii române, pe care cu multă știință de carte și deosebită plăcere didactică l-a susținut neîntrerupt până la vârsta de 75 de ani. Generații și generații de studenți, masteranzi și doctoranzi s-au format sub atenta și savanta supraveghere a profesorului Brâncuș. Cursul-carte *Introducere în istoria limbii române I* (2002), cu capitole fundamentale, precum originile limbii române, trăsăturile românei comune, dialectele sud- și nord-dunărene, contacte cu limbile vecine (slavă, maghiară, turcă, greacă), elemente de fonetică istorică, este un exemplu remarcabil de sinteză didactică, impresionantă prin claritate, informație exactă, îngemănarea informației generale cu noutățile proprii, astfel că, și

*Cuvânt rostit la sesiunea omagială dedicată academicianului Grigore Brâncuș la împlinirea vârstei de 90 d ani (20 martie 2019, Aula Academiei Române)

astăzi, după mulți ani, rămâne un curs de căpătâi pentru studenți și nu numai.

L-am avut profesor și la cursul opțional de albaneză, unde am avut privilegiul ca doi ani universitari să-i fiu studentă într-o grupă frecventată adesea de numai doi studenți. Am înmagazinat o informație lingvistică imensă și diversă, căci discuțiile noastre priveau toate domeniile lingvistice, iar profesorul era extrem de generos în a ne furniza cât mai mult material. Din această perioadă (anii 1959–1961) datează o relație specială pe care am avut-o cu profesorul Brâncuș în tot restul vieții: m-am simțit, fără ca Domnia Sa să-mi fi spus ceva vreodată, apreciată și apărută, atât în calitatea sa de șef de Catedră (1972–1984, 1990–1996), cât și în cea de prodecan (1970–1972), și nu este puțin lucru, când ești tânăr, să știi că există cineva „administrativ” de înaltă calitate profesională care nu te va judeca niciodată incorect.

2. În continuare, încerc să surprind cele mai importante aspecte privitoare la **opera savantului Grigore Brâncuș**.

Domeniile predilecte sunt numeroase: istoria limbii române și gramatica istorică a limbii române, concordanțe româno-albaneze, vocabularul autohton al limbii române și albanistică, dialectologie nord- și sud-dunăreană, toponimie și onomastică, lexicologie (istoria cuvintelor), lexicografie, etimologie, limbă literară și istoria lingvisticii, descrierea morfologică a românei actuale, predarea limbii române pentru străini, editare filologică de text. Din această simplă enumerare, apare ca evident faptul că direcțiile de cercetare sunt multiple, profesorul fiind unul dintre cercetătorii cu preocupări și interese diverse, neîncătușați într-o unică direcție de cercetare. Tot de la început trebuie remarcată și bogăția numerică a cercetărilor (în bibliografia „selectivă” din 2010, datorată profesorului Brâncuș însuși, găsim 130 titluri, cărți și articole fundamentale, și nu sunt toate!).

2.1. Demn continuator al profesorului său, Alexandru Rosetti, Grigore Brâncuș își asumă deschis sarcina continuării și slujirii ideilor științifice ale profesorului înaintaș, propunându-și, ca și acesta, ca domeniu predilect, studiul istoriei limbii române. Profesorul Brâncuș este unul dintre cercetătorii capabili să investigheze diverse compartimente ale istoriei vechi, de la cele fonetice (vezi studiile remarcabile despre istoria consoanelor „h” și „ș” sau despre rotacismul lui „n”) la cele lexicale (vezi elemente de vocabular și, în special, vocabularul autohton) sau la

cele de gramatică (vezi istoria numeralului românesc sau a supinului etc.).

Domeniul în care profesorul Brâncuș s-a impus ca nume singular în istoria lingvisticii românești, cu cercetări recunoscute internațional, este cel al substratului traco-dac și, strâns legat de acesta, al concordanțelor româno-albaneze (privind schimbările fonetice, paralele gramaticale și de vocabular, paralele frazeologice și de expresii comune etc.). Bun cunoscător de albaneză, cu lecturi serioase în domeniu, dar și cu proprii cercetări de albanistică (vezi genul neutru sau valoarea aoristului în albaneză), cercetător extrem de prudent în analiza faptelor de substrat, ca și profesorul său Alexandru Rosetti, în contrast evident cu exuberanța dacistă a lui Hasdeu și a altora, profesorul Brâncuș a elaborat capitolul cel mai consistent și cel mai convingător asupra substratului limbii române. Avem dimensiunile reale ale valorii acestui rezultat în lucrarea de curând apărută *Tratatul de istorie a limbii române*, volumul I, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2018, unde un capitol amplu (32 de pagini) este destinat substratului, cuprinzând, pe de o parte, prezentarea surselor (directe și indirecte) pentru cunoașterea limbii dacilor, iar, pe de alta, inventarul faptelor (sigure și probabile) atribuite substratului. Multe dintre faptele inventariate (fonetică, morfologie, lexic, suffixare) sunt rezultatul unor cercetări proprii, iar altele sunt recunoscute ca aparținând substratului numai după o atentă și riguroasă re-analiză.

2.2. Cartea *Istoria cuvintelor* (ediția I, 1991; ediția a II-a, mult extinsă, 2004) prezintă istoria a 52 de cuvinte din lexicul fundamental de origine latină, dar și două-trei formații autohtone și vechi-slave, ajungând, prin nenumăratele relaționări pe care le face, la analiza unui total de peste o sută de cuvinte românești fundamentale. Plecând de la analize de detaliu, cartea își propune să dea răspunsuri la întrebări fundamentale, precum unitatea limbii române, continuitatea și stabilitatea ei, tendințele generale ale românei etc. Impresionantă prin conexiunile pe care le stabilește (cu istoria externă, cu folclorul, etnologia sau istoria creștinismului), extrem de agreabilă ca informație și ca stil, cartea *Istoria cuvintelor* este una dintre cele mai accesibile și, în același timp, și cele mai savante ale profesorului.

2.3. Interesul pentru lexicografie și etimologie a fost continuu, manifestându-se atât prin recenzii și discuțiile substanțiale pe marginea importantelor dicționare apărute de-a lungul vremii, cât și prin operațiile de redactare propriu-zisă și/sau de revizie a

etimologiilor pentru DLRM și pentru DLR. Frecvențele „note etimologice”, răspândite în întreaga sa activitate în revistele de specialitate, stau și ele mărturia acestui continuu interes.

2.4. Preocupările în domeniul dialectologiei sunt numeroase și datează de la începutul activității sale de cercetare, predominante fiind cele referitoare la graiul din Oltenia, pe care îl vorbește și pe care îl examinează cu mândrie sub diverse aspecte (vezi, de exemplu, celebrul studiu despre perfectul simplu în graiul oltenesc). Dar și alte graiuri (cel muntenesc, în special), precum și dialectele sud-dunărene (mai ales, dialectul aromânesc) intră în sfera sa de investigație. Datorăm profesorului Brâncuș admirabile recenzii la monografiile dialectale, la atlase și glosare dialectale, analizele sale acoperind un material dialectal imens.

2.5. Istoria limbii literare și istoria lingvisticii au intrat și ele în sfera de interes a profesorului, cu cercetări asupra limbii scriitorilor din secolul al XIX-lea: Barbu Paris Mumuleanu, Costache Negruzzi, Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, dar și anterior secolului al XIX-lea, cu cercetări asupra sintaxei frazei în *Istoria hieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir. Mari savanți-lingviști, precum Cipariu, Philippide, Capidan, Șăineanu și, în mod deosebit, Hasdeu au atras atenția profesorului, cu analize profunde asupra concepției lor lingvistice.

Interesul pentru opera lingvistică și istorică a lui Hasdeu, atracția nemărginită pentru figura savantului, cu care împărțea în comun pasiunea pentru substrat, au determinat apariția unor excelente ediții filologice destinate operei lui Hasdeu. *Etimologicum Magnum Romaniae*, în trei volume 1972, 1974, 1976, *Istoria critică a românilor*, 1984, reeditare în 1999, sau antologia *Perit-au dacii?*, 2009, sunt exemple de ediții filologice de mare întindere și de mare rigoare științifică. Datorăm profesorului Brâncuș creșterea interesului pentru opera lui Hasdeu, dar și un impuls special dat revigorării unei școli de editare științifică de text filologic din secolul al XIX-lea.

Nu trebuie uitată o carte recentă din 2014, lucrare minunată destinată analizei limbii lui Marin Sorescu din ciclul „La Liliaci”, analiză pusă sub semnul „expresiei populare” în opera scriitorului.

2.6. Deși preocupările profesorului Brâncuș sunt predominant diacronice, descrierea morfologică a românei actuale s-a bucurat și ea de titluri semnificative. Studiul despre sufixul -ez la neologisme (1975), despre productivitatea conjugărilor (1976), despre tendințele în morfologia românei actuale, cu raportul dintre formele de prezent „tare” și de prezent „slab” (1976), despre pluralul neutrelor în româna actuală (1978), despre pluralul femininelor neologice (1985) sunt cercetări de vârf, cu observații și concluzii care își păstrează neștirbită valabilitatea după mai multe decenii de la publicare.

Preocupările sale pentru româna contemporană s-au materializat și într-un excelent manual de învățare a românei de către străini, conceput, întâi, în trei volume (prima ediție 1978, 1980, 1981), redus ulterior la unul singur, cu ediții succesive, din 1991 până în 2003. Manualul, având drept coordonator și coautor pe profesorul Brâncuș, a dominat decenii întregi predarea limbii române studenților străini, care intra, ca și astăzi, sub controlul administrativ și științific al Catedrei de limba română, unde șef de catedră era profesorul Brâncuș. Destinația specială a manualului a determinat criterii noi de selecție a faptelor, perspectiva contrastivă și comparativă, precum și cea a frecvenței faptelor în uzul lingvistic devenind primordiale în selecția și descrierea românei contemporane.

3. Înainte de a încheia această alocuțiune, vreau să fac o mărturisire.

În relațiile cu Domnia Sa și astăzi, după șaiszeci de ani, mă simt același student timid, care așteaptă o vorbă bună de recunoaștere, vorbă care vine sau, mai degrabă, nu vine, dar care știi că există în gândurile și aprecierile sale cele mai adânci. Profesorul Brâncuș face parte din fondul „de adâncime” al existenței mele; se mai pot număra încă două-trei persoane cu această calitate, a căror simplă prezență îmi dă stabilitate și siguranță.

Să ne trăiți ani mulți și buni, mult stimate domnule profesor, să vă păstrați puterea și bucuria de muncă și de scris pe care le-ați avut o viață întreagă, spre binele general al lingvisticii românești!

Personalitate de prim rang a lingvisticii românești actuale*

Gheorghe Chivu

Membru corespondent al Academiei Române

Domnule președinte al Academiei Române,
Doamnelor și domnilor academicieni,
Doamnelor și domnilor profesori,
Dragi colegi,

Este o bucurie să vedem atât de mulți reprezentanți ai „umaniorelor” în Aula Academiei Române. Datorăm această bucurie nu recâștigării poziției pe care au avut-o domeniile umaniste în cultura românească în urmă cu un secol, ci sărbătoririi profesorului Grigore Brâncuș, membru titular al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 90 de ani.

Este o dovadă de respect, un semn de recunoștință din partea foștilor studenți și doctoranzi, din partea colegilor și a colaboratorilor, a tuturor celor care i-au primit învățătura și îndemnul, care s-au bucurat de sprijinul său direct în decursul unei cariere didactice și științifice de excepție, începute acum 70 de ani.

Mă voi opri în puține cuvinte nu asupra activității profesorului, iubit (în ciuda rigorii cunoscute) și apreciat (pentru corectitudinea evaluărilor sale), nu voi îndrăzni să vorbesc nici despre „omul cumpănit”, care a răspuns totdeauna cu echilibru și înțelepciune provocărilor deloc ușoare ale vieții și faptelor nu totdeauna prietenoase ale contemporanilor săi. Nu am căderea să o fac și nici nu cred că aş găsi cuvinte adecvate pentru aceasta.

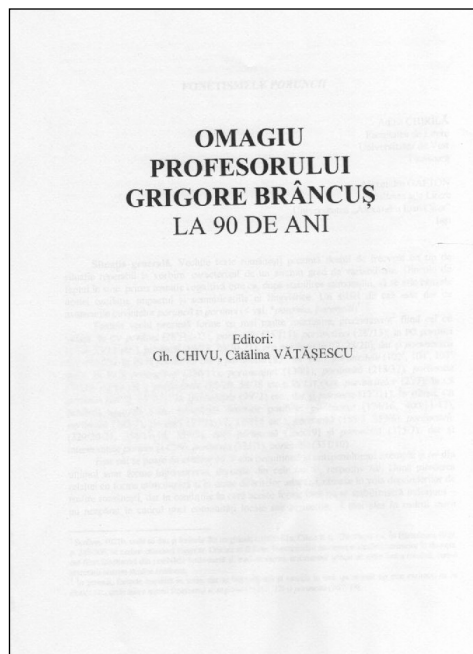
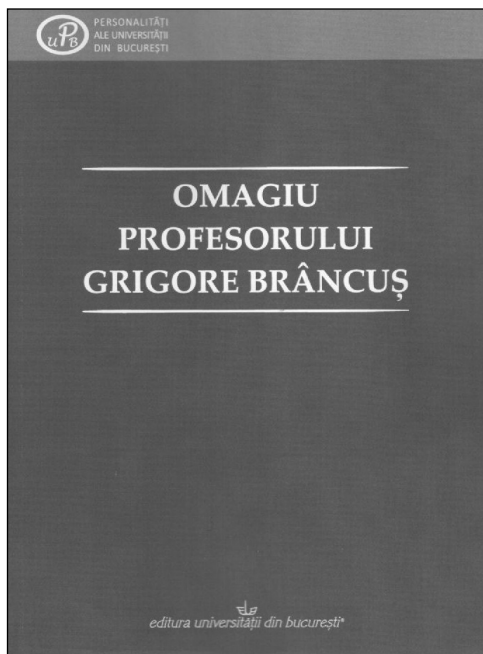
Sub cupola Academiei, cel mai potrivit mi se pare să formulez doar câteva considerații privitoare la opera omului de știință devenit membru al înaltei instituții care ne este astăzi gazdă.

*
* *

Personalitate de prim rang a lingvisticii românești actuale, profesorul Grigore Brâncuș, membru titular al Academiei Române, este autorul unor lucrări de referință în diverse domenii – istoria limbii, gramatică, dialectologie, lexicologie, filologie, etimologie, istoria limbii literare, toponimie, antroponomie, stilistică –, subramuri ale lingvisticii care privesc și cercetează forme multiple de manifestare a limbii române în toate etapele de evoluție a acesteia.

Academicianul Grigore Brâncuș este fără îndoială cel mai bun specialist român în cercetarea fondului autohton, a cărui pondere în formarea limbii române a stabilit-o printr-o investigație făcută dintr-o perspectivă cuprinzătoare ce oferă posibilități multiple de aprofundare pentru cercetările viitoare. A dat cea mai convingătoare descriere a vocabularului păstrat de română din substrat și a inițiat compararea structurilor frazeologice și semantice comune limbilor română și albaneză. A pus astfel în lumină rolul și locul substratului în procesul de creare a limbii noastre, fiind conturat totodată în felul acesta specificul românei deopotrivă între limbile romanice și între idiomurile vorbite în Balcani. A studiat elementele străvechi, lexicale și de structură gramaticală, moștenite de română din limba latină. Are contribuții remarcabile în domeniul dialectologiei românești, corelând constant faptul lingvistic dialectal nu doar cu limba literară, ci și cu limba populară, cu etnografia, cu toponimia și antroponomia. A acordat în ultimii ani o atenție specială caracteristicilor avute de dialectele sud-dunărene ale românei istorice din perspectiva ramificării lor din trunchiul românei comune, precum și relației

*Cuvânt rostit la sesiunea omagială dedicată academicianului Grigore Brâncuș la împlinirea vârstei de 90 de ani (20 martie 2019, Aula Academiei Române)

acestor dialecte cu limba albaneză și cu limbile vorbite în Balcani. Structura morfologică a românei actuale și componentele de bază ale lexicului românesc i-au reținut de asemenea îndelung atenția, cu mare folos științific și cultural; inclusiv din perspectiva predării limbii române ca limbă străină. Cercetarea etapelor de evoluție a formei elevate a limbii noastre naționale și reevaluarea operei unor mari reprezentanți ai lingvisticii, ai filologiei și ai literaturii românești s-au concretizat în studii aprofundate și în ediții de referință.

Opera lui Bogdan Petriceicu Hasdeu și aceea a lui Ion Creangă nu pot fi cercetate cu acuritate fără utilizarea edițiilor Brâncuș.

Prin această abordare complexă, din perspective multiple, a fenomenului lingvistic românesc, studiat în totalitatea sa, academicianul Grigore Brâncuș a pus în evidență necesitatea și utilitatea pregătirii multilaterale a lingvistului. Iar prin claritatea și coerența redactărilor sale demonstrează că rezultatul celor mai dificile cercetări, întreprinse totdeauna cu înțelegerea deplină, obligatorie a modului de

funcționare a sistemului limbii, trebuie comunicat în formă îndelung „lămurită”, cum se spunea în limba noastră veche.

Savant creat prin contactul permanent dintre știință și exercițiul didactic, îndrumător a numeroase generații de studenți și doctoranzi, profesorul Grigore Brâncuș a atins cu răbdare și înțelepciune vârsta de aur.

Îi urez, alături de dumneavoastră, sănătate, putere și liniște! La mulți ani, domnule profesor!

Vă adresează aceleași urări mulți dintre foștii dumneavoastră studenți, doctoranzi, colegi și colaboratori, care nu au putut fi astăzi prezenți în Aula Academiei Române. Ei vă fac împreună cu noi, cei aflați astăzi aici, chiar de 20 martie, această urare prin paginile scrise pentru volumul pe care am reușit să îl elaborăm și, cu sprijinul deosebit al Editurii Universității bucureștene, să îl facem să apară la timp, pentru a vă fi oferit chiar în aceste momente festive.

Încă o dată, ani mulți, toți buni, dragă domnule profesor!

Studiul limbii române în concepția academicianului Grigore Brâncuș*

Nicolae Saramandu

Membru corespondent al Academiei Române

Stimate domnule profesor Brâncuș,

În urmă cu mulți ani eram student în anul al III-lea la Facultatea de Filologie a Universității din București și, la Cursul de istoria limbii române, ați condus seminarul la grupa din care făceam parte. În anul al IV-lea am urmat Cursul de limbă albaneză, care era o noutate absolută și care a marcat un început de drum în preocupările mele ulterioare privind lingvistica balcanică. Ca tânăr lingvist am publicat, în 1975, un articol despre graiul din nord-vestul Olteniei, care confirma punctul dumneavoastră de vedere exprimat într-o contribuție anterioară (din 1962) că graiul din această zonă prezintă numeroase asemănări cu graiurile de peste munți (din Transilvania, din Banat), făcând trecerea spre graiurile muntenești.

Am evocat aceste câteva momente care m-au apropiat de dumneavoastră, apropiere care a devenit trainică în anii ce au urmat, când am simțit în permanență aripa dumneavoastră protectoare.

Sunteți o autoritate recunoscută, incontestabilă în domeniul studiilor despre substrat și al concordanțelor dintre limbile română și albaneză.

În 1983 ați publicat *Vocabularul autohton al limbii române*, lucrare fundamentală, care nu poate lipsi din niciun studiu consacrat originilor limbii române. Ați impus, cu această lucrare, opinia că „în ansamblul vocabularului românesc, transmisiunile din substrat au aceeași importanță ca elementele latinești” (Brâncuș 1983: 188) și că „fondul lexical autohton al românei are o putere de derivare mai mare sau cel puțin egală cu a elementelor latine” (*idem*: 182).

Ați completat domeniul lexical cu cel al concordanțelor fonetice, morfologice și frazeologice dintre

limbile română și albaneză, urmând direcția inițiată de B.P. Hasdeu: „Identitatea lexică albanezo-română e secundară, după mine, în comparațiune cu identitatea cea gramaticală” (*Cine sunt albanezii?*, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXIII, Memoriile Secțiunii literare, 1901, p. 103–113; citat după B.P. Hasdeu, *Studii de lingvistică și filologie*, volumul II, ed. de Gr. Brâncuș, Editura Minerva, București, 1998, p. 470). Contribuțiile în acest domeniu le-ați reunit în volumele *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române* (1995) și *Concordanțe lingvistice româno-albaneze* (1999). Cărțile menționate până aici formează – așa cum m-am exprimat cu alt prilej – „o triadă de opere fundamentale pentru cunoașterea elementului preroman al limbii române” (Nicolae Saramandu, *Concordanțe lingvistice româno-albaneze*, în volumul *Studii de limba română. Omagiu profesorului Grigore Brâncuș*, București, Editura Universității, 2010, p. 203).

Cercetările despre substrat se încadrează organic în studiul istoriei limbii române, în care ați urmat direcția ilustrată de mentorul dumneavoastră, Alexandru Rosetti. Poziția adoptată e cea a Școlii lingvistice de la București cu privire atât la româna vorbită în nordul Dunării, cât și la cea din sudul Dunării, împărțășind opiniile exprimate de Ovid Densusianu și de Al. Rosetti, referitoare, de exemplu, la originea nord-dunăreană a dialectelor meglonoromân și istroromân, delimitându-vă de punctele de vedere ale reprezentanților celorlalte două școli lingvistice, de la Cluj și de la Iași. Reluând și dezvoltând o opinie exprimată, cel dintâi, de B.P. Hasdeu, reluată ulterior și de alți lingviști, ați explicat caracterul mai conservator și, implicit, mai unitar al

*Cuvânt rostit la sesiunea omagială dedicată academicianului Grigore Brâncuș la împlinirea vârstei de 90 de ani (20 martie 2019, Aula Academiei Române)

dialectului aromân prin deplasările păstorești permanente ale vorbitorilor lui: „Fiind idiomul unei populații cu o istorie în migrație continuă [...], graiul aromânilor, din numeroasele enclave, pare mai unitar, mai puțin supus schimbărilor decât graiul dacoromânilor, populație stabilă, așezată locului” (*Aromâna – dialect arhaic*, în FD, XXXII, 2013, p. 11). Pornind de la constatarea făcută de Th. Capidan, anume că „fărșeroții sunt aceia care, în grai, se apropie mai mult de dacoromâni” (*Fărșeroții*, 1931, p. 147) ați ajuns – în urma analizării particularităților acestui grai și a concordanțelor mai numeroase cu limba albaneză – la „concluzia cu caracter istoric, susținută de aproape toți cercetătorii preocupați de problemele etnogenezei aromânilor, că această ramură de români a coborât din nord, din imediata vecinătate a dacoromânilor, cu care a format cândva un trunchi etnic comun” (SILR, I, 2007, p. 103; studiu publicat în 1992); de aici și o concluzie cu caracter istoric, formulată întâi de Th. Capidan: „albanezii tosci și aromânii fărșeroți vor fi coborât dintr-o zonă nordică, din vecinătatea Dunării, apropiată de zona românilor nord-dunăreni” (SILR, III, 2013, p. 79; studiu publicat în 2009).

Dacă aș încerca să caracterizez stilul dumneavoastră de lucru, l-aș denumi *concentric*, în sensul că ați reluat, ați dezvoltat și ați aprofundat de-a lungul timpului studiul limbii române din perspectivă istorică. Rezultă acest fapt din cele trei ample volume de *Studii de istorie a limbii române* (2007, 2008, 2013), care ne oferă o imagine clară a acestui traiect științific și în care – așa cum vă exprimați dumneavoastră – „viziunea istorică este dominantă” (SILR, II, 2008, p. 5). Nu ați ignorat faptele de limbă română contemporană, pe care le-ați tratat din aceeași perspectivă, căci – așa cum vă exprimați dumneavoastră – „orice abordare a trăsăturilor particulare ale românei moderne implică, în mod necesar, cunoașterea stărilor anterioare ale limbii” (SILR, I, 2007, p. 5).

În lingvistica românească, dumneavoastră, stimate domnule profesor Brâncuș, ați consacrat un model de elaborare a unei lucrări științifice, pe linia exigențelor impuse de Al. Rosetti: epuizarea bibliografiei, redactare concisă, riguroasă, cu un rezultat clar, original al cercetării. L-am amintit aici de mai multe ori pe „maestrul” Rosetti, pentru că v-a fost

nu numai mentor, ci și model în modul în care își recruta colaboratorii și îi sprijinea în cariera științifică. Ați evocat personalitatea lui Al. Rosetti, „a cărui supremă bucurie consta în reușita și succesul tinerilor săi elevi” (SILR, III, 2013, p. 198). Ca profesor ați urmat – și în această privință – „modelul Rosetti”.

Aveți alături de dumneavoastră colaboratori apropiați, a căror carieră științifică ați urmărit-o îndeaproape și ați sprijinit-o de-a lungul multor ani și care, animați de un spirit de „admirație”, nu de „adulație” continuă direcțiile dumneavoastră de cercetare în domeniul istoriei limbii române. Ca șef de catedră ați reușit să păstrați echilibrul între două domenii – limba română contemporană și istoria limbii române (care implică și studiul dialectelor) –, echilibru care s-a modificat ulterior în defavoarea perspectivei istorice în studiul limbii române.

Astăzi nu putem să evocăm decât cu nostalgie vremurile când actualul Departament de lingvistică se numea, sub șefia lui Ovid Densușianu, Catedra de limba română și dialectele ei.

Timpul este prea scurt pentru a înfățișa – chiar sumar – bogăția de idei din opera dumneavoastră lingvistică. Ați abordat studiul limbii române sub diverse aspecte – limbă vorbită și scrisă, populară și cultă, din prezent și din trecut – perspectiva istorică fiind dominantă.

Ați confirmat prin opera dumneavoastră ceea ce Hermann Paul, unul dintre cei mai importanți teoreticieni ai limbajului, afirma în *Prinzipien der Sprachgeschichte* (ediția a II-a, Halle, 1886): „Sprachwissenschaft ist tatsächlich Sprachgeschichte” („Știința limbii este de fapt istoria limbii”). Este punctul de vedere susținut ulterior, după aproape un secol, în 1980, și de E. Coșeriu în *Vom Primat der Geschichte (Primatul istoriei)*.

Permiteți-mi să închei, stimate domnule profesor, cu o emoționantă mărturisire pe care o făceați evocând personalitatea lui Alexandru Rosetti: „Eu nu sunt decât unul dintre aceia cu «dosar rău» salvați de Rosetti. Formația mea științifică o datorez în întregime lui. Era și firesc, deci, să-l iubesc enorm, mai ales că la înfățișare aducea puțin cu tatăl meu” (volumul *Al. Rosetti în evocări*, ediție de Adriana Fianu, București, Editura Minerva, 1995, p. 50).

Omagierea profesorului Grigore Brâncuș*

*Emanuela Timotin***

Este un privilegiu extraordinar pentru mine să pot vorbi la omagierea profesorului care mi-a condus lucrările de licență, de masterat și de doctorat, dar voi încerca să evit să transform această alocuțiune într-o istorie a legăturii mele cu profesorul Grigore Brâncuș, pentru că altfel, cei din sală, aproape toți elevi ai profesorului, ar regreta că nu se află în locul meu.

Nu mă voi opri asupra contribuției excepționale a omagiatului de astăzi la cunoașterea istorică a limbii române, cu precădere la cunoașterea relațiilor dintre română și albaneză. Aș vrea să evoc însă în această ocazie festivă un aspect care îl distinge pe profesorul Brâncuș și care explică, cred, amploarea tematică a lucrărilor sale. Într-o lume în care lingviștii citesc adesea doar studii de specialitate, uitând de literatură și în care cei mai mulți literați evită noile terminologii gramaticale, Profesorul Brâncuș știe multă literatură. După ce am terminat examenul de admitere la doctorat, în care prezentasem un proiect despre limba descântecele românești, mi-a spus un început de descântec: „Ieși, năjite, pricăjite” și a adăugat: „Vezi ce înseamnă asta”. Profesorul Brâncuș știe multă literatură populară, nu doar descântece¹: vă rog să ne amintim de studiile sale despre interogative² sau despre *că* narativ³, al căror corpus îl reprezentau cântecele bătrânești publicate de Al.I. Amzulescu, sau de cercetarea sa despre temporala de reluare, bazată pe proză populară⁴, sau de *Mitologie și lingvistică*, un studiu de mitologie comparată româno-albaneză care pornește de la analiza denumirilor unor ființe fantastice⁵.

Profesorul Brâncuș este un cititor statornic de literatură veche românească: este pasionat de Varlaam și cei apropiați știu cum a intervenit pentru ca ediția Mirelei Theodorescu la *Răspunsul împotriva catihismului calvinesc* să treacă de cenzură; scrie cu entuziasm despre cele mai vechi scrisori în limba română – vă rog să ne amintim de studiile sale despre Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung⁶ și despre procedeele de limbă vorbită din scrisoarea lui Cocrișel⁷; nu îi sunt deloc străine problemele pe care le ridică structura frazei din *Istoria ieroglifică*⁸. Sărbătoritul nostru prețuiește literatura română modernă: îi admiră pe Eminescu și pe Marin Sorescu, acestuia din urmă și ciclului săi „La liliesci” dedicându-i și o carte⁹.

Profesorul Brâncuș citește și știe literatură în sensul larg al termenului: pasionat de onomastică, citește registrele agricole din comuna Peștișani pentru a analiza numele de familie¹⁰, dar și cadastrul din 1485 de la Shkodra, pentru a identifica numele românești¹¹; știe texte care ilustrează nu numai graiurile dacoromâne, dintre care, cu siguranță, cel oltenesc îi este cel mai apropiat, ci din toate dialectele românești.

Omagiatul de azi este pasionat de dicționare: de dicționare vechi, întâi, dacă mă gândesc la studiile sale despre lexicul aromân din *Dicționarul* lui Daniil Moscopoleanul¹² sau despre glosarul juridic anonim tipărit la Iași în 1815¹³. A editat totodată două lucrări lexicografice de o importanță uriașă: *Etymologicum Magnum Romaniae* al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu (trei volume, Editura Minerva, București, 1972–1976) și *Dicționarul etimologic al*

*Cuvânt rostit la sesiunea omagială dedicată academicianului Grigore Brâncuș la împlinirea vârstei de 90 de ani (20 martie 2019, Aula Academiei Române)

**Cercetător științific, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti” București

limbii române. *Elementele latine (A – Putea)* de Ioan-Aurel Candrea și Ovid Densușianu (Editura Paralela 45, București, 2003). În sfârșit, profesorul urmărește atent dicționarele contemporane: vă invit să ne amintim studiile sale dedicate primului dicționar albanez-român, care i-a prilejuit și o descriere a tradiției lexicografice albaneze¹⁴ sau a *Dicționarului ortografic al limbii albaneze*¹⁵.

Firește că interesul pentru literatură reflectă o dispoziție proprie firii sale, dar cred că acesta este și rodul influenței profesorilor și înaintașilor săi, pe care i-a citit cu asiduitate și în a căror descendență se situează: Rosetti, Hasdeu, Densușianu și Candrea, toți lingviști pasionați deopotrivă de texte vechi, de folclor, de limbă și literatură modernă.

Doresc, de asemenea, să elogiez o virtute a sărbătoritului de astăzi pe care am întâlnit-o rar, alături: nu l-am auzit spunând niciodată că doar metoda sa de lucru poate rezolva anumite probleme de istorie a limbii române, dar l-am auzit îndemnându-mă în repetate rânduri să fiu atentă la metoda de lucru a altor colegi de-ai săi, din România sau străinătate, pe care îi numea, apăsător, „învățați”.

Pasiunea pentru toate problemele care privesc cunoașterea limbii române, clădită pe o cunoaștere temeinică a literaturii române, capacitatea de a recunoaște deschis meritele colegilor de breaslă reprezintă, aș spune, două calități fundamentale ale omagiatului nostru. Grație lor, profesorul Brâncuș este neînregimentabil în niciun subdomeniu al lingvisticii și este vântul bun din pânzele Institutului de Lingvistică, pe care îl urmărește și îl sprijină în calitate de director onorific.

În numele tuturor membrilor Institutului, vă urez, domnule profesor, „La mulți ani!”, sănătate și multă putere de muncă!

Note

¹ Pentru opiniile sale despre descântece, vezi și Grigore Brâncuș, *Limba descântecelor românești. (Însemnări pe*

marginia unei teze de doctorat), în *idem, Studii de istorie a limbii române*, II, Editura Academiei Române, București, 2008, p. 89–92.

² „Un tip special de interogativă în balada populară”, *ibidem*, p. 70–76 (publicat întâi în „Limba română”, 39, 1990, p. 133–138).

³ „Că narativ în balada populară”, *ibidem*, p. 77–80 (publicat întâi în „Limba română”, 26, 1977, p. 505–508).

⁴ „Un aspect al repetiției în limbajul popular: temporală de reluare”, *ibidem*, p. 81–85 (publicat întâi în „Limba română”, XX, 1971, p. 33–37).

⁵ „Mitologie și lingvistică”, în *idem, Studii de istorie a limbii române*, (I), Editura Academiei Române, București, 2007, p. 213–220 (publicat întâi în *Studii și cercetări de onomastică*, IV, 1999, p. 7–14).

⁶ „Scrisoarea lui Neacșu (1521)”, *ibidem*, p. 45–47 (publicat întâi în „Vieța nouă”, serie nouă, I, 1992, p. 45–47).

⁷ „Procedee de limbă vorbită într-un text de la 1600”, *ibidem*, p. 48–52.

⁸ „Observații asupra structurii frazei în *Istoria ieroglică*”, *ibidem*, p. 18–22.

⁹ *Expresie populară în ciclul „La liliaci” de Marin Sorescu*, Editura Academiei Române, București, 2014.

¹⁰ „Numele de familie din comuna Peștișani, județul Gorj”, în *idem, Studii de istorie a limbii române*, (I), p. 104–123 (publicat întâi în *Studii și cercetări de onomastică*, II, 1996, p. 5–24).

¹¹ „Nume românești în cadastrul de la Shkodra (1485)”, *ibidem*, p. 207–212 (publicat întâi în *Studii și cercetări lingvistice*, XXXIV, 1983, p. 330–335).

¹² „Observații asupra structurii vocabularului aromân în dicționarul lui Daniil Moscopoleanul”, *ibidem*, p. 99–212 (publicat întâi în *Studii și cercetări lingvistice*, XLIII, 1992, p. 39–43).

¹³ „Un glosar juridic din 1815”, *ibidem*, p. 23–29 (publicat întâi în „Limba română”, IV, 1955, p. 25–32).

¹⁴ „Un dicționar albanez-român”, *ibidem*, p. 245–250 (publicat întâi în *Studii și cercetări lingvistice*, LIV, 2003, p. 235–240).

¹⁵ *Dicționarul ortografic al limbii albaneze*, *ibidem*, p. 251–253 (publicat întâi în *Studii și cercetări lingvistice*, XXIX, 1978, p. 364–366).

Locurile tinereții mele*

Acad. Grigore Brâncuș

Partea de sus a Olteniei, de la poalele munților, a reținut mereu atenția oamenilor de știință, lingviști, folcloriști, etnografi, istorici etc. Despre satul *Peștișani* din nordul Gorjului, satul nașterii și copilăriei mele, s-a spus că-și trage numele de la *Peștiș*, o mare localitate din Hațeg, iar despre *Hobița*, cătun în prelungirea Peștișanilor, că ar proveni, ca și omonimul său din ținutul de jos al Hunedoarei (*Hobița* și *Hobiceni*), de la numele comun *ohaba* care înseamnă „proprietate scutită de dări”.

Sufixul *-ani* (sing. *-an*), din structura lexicală a toponimelor, desemnează pe cei veniți din altă parte, iar *-iță*, diminutival, e propriu întemeierii unor noi localități prin expansiunea locuitorilor. Oamenii duc cu ei numele vechi al așezării pe care o lasă în urmă. Așadar, cele două toponime, cu sufixe care exprimă depărtarea, sunt dovezi ale coborârii spre dealurile de dincoace de munți.

Peștișani este punctul cartografic 836 din *Atlasul* lui Emil Petrovici. Materialul lingvistic adunat pe hărți în anchetele din anii 1930 redă imaginea fidelă a graiului local și legăturile așteptate cu cel vorbit peste munți, în Țara Hațegului. Textele care însoțesc atlasul surprind prin transcrierea amănunțită a particularităților fonetice și, totodată, a fenomenelor gramaticale proprii Olteniei de nord. Un număr apreciabil de texte au fost culese din Peștișani.

După aproape cincizeci de ani, anchetele pentru graiul din această localitate au fost reluate de lingviștii bucureșteni în cadrul *Atlasului pe regiuni*. Cele cinci volume ale noului *Atlas*, la care se adaugă culegerile de texte și de vocabular, cuprind

un material lingvistic imens, util pentru cercetările de detaliu asupra graiului din Oltenia.

Un elev al lui Densușianu, Teodor Gâlcescu, profesor la Liceul „Tudor Vladimirescu” din Târgu Jiu, anchetase cu mult înainte câteva sate din dreapta și din stânga Jiului, alcătuind monografia *Graiul din Gorj*, pe care a tipărit-o în 1931 în revista „Grai și suflet” V, întemeiată și condusă de Ovid Densușianu. Întocmită după modelul *Graiului din Țara Hațegului* (1915), monografia lui Gâlcescu se înscrie în ordinea cercetărilor dialectale, foarte numeroase, apărute în lingvistica noastră. Într-un alt număr al revistei (VII), Gâlcescu adaugă un grupaj de bocete culese de prin satele Gorjului.

Mai aproape de noi, în 1980, profesorul craiovean Radu Sp. Popescu, originar de la Runcu, un sat vecin cu Peștișani, a publicat *Graiul gorjenilor de lângă munte*, o monografie dialectală valoroasă în care sunt relevate asemănările cu graiul de peste munți.

Cercetarea nordului Olteniei conduce la descoperirea unui așteptat grai de tranziție: un grup de sate din vestul Gorjului (*Godinești, Pocruia, Celei, Racoți, Arjoci* etc.) se află la marginea zonei de trecere de la graiul bănățean la cel din Oltenia. Deosebirile sunt mai ales de natură fonetică. O arie asemănătoare observase Densușianu între graiul din Hațeg propriu-zis și cel din Banat. Mihail Gregorian, din cadrul școlii de la București, publică în „Arhivele Olteniei” cercetările asupra graiului de trecere din nord-vestul Olteniei, urmare a revărsării populației dinspre Banat.

Particularitățile într-un grai de tranziție sunt, în special, de natură fonetică. Cele gramaticale și de

*Cuvânt rostit la sesiunea omagială dedicată academicianului Grigore Brâncuș la împlinirea vârstei de 90 de ani (20 martie 2019, Aula Academiei Române)

vocabular nu creaseră deosebiri importante de la un grai la altul. Graiurile de trecere (sau de tranziție) sunt, în ciuda aparențelor, o dovadă a unității limbii, a legăturilor permanente dintre populații, a mișcărilor dintr-o parte în alta a munților, în general a unei ordini feudale slabe.

În revistele noastre de specialitate sunt publicate nenumărate liste de cuvinte (sau îmbinări lexicale), specifice zonei de nord a Gorjului. Un dicționar complet al fondului lexical specific Olteniei arată că fondul lexical străvechi s-a conservat în Oltenia mai bine decât în oricare altă regiune a țării. Din domeniul gramaticii s-a acordat o atenție specială valorii timpului perfect simplu folosit în aria Gorjului pentru acțiunile foarte recente în raport cu prezentul.

Adverbele *aici* și *aci* se disting în funcție de persoană: *aici* se referă la persoana I, iar *aci* la persoana a II-a; pentru persoana a III-a, e rezervat *acolo*. Se pare că această distincție semantică este străveche. Am făcut aceste precizări de gramatică, pentru că ele ne întâmpină și în limba folosită în literatură. În nuvela *Nărojii* a lui Stelian Sterescu, dintr-un număr din 1912 al „Convorbirilor literare”, scrisă după modelul *Prostiei omenеști* (*Poveste*) a lui Ion Creangă, cele două fenomene, alături de multe altele, se folosesc nestânjenit, alături de cele care dau culoare locală textului. Lexicul din *Nărojii* este utilizat în *Dicționarul Academiei* (*DA*).

În anii 1935, profesorul Dimitrie Gusti a făcut, împreună cu o echipă de folcloriști și etnografi, anchete amănunțite în zona Runcu, Dobrița, Bâlta, Bâlțișoara, Valea Mare, vecină cu Peștișani. În satul nostru sociologii au fost interesați, între altele, de biserica de lemn din Suseni, pe care ar fi vrut-o în Muzeul Satului din Capitală.

Ne oprim, în treacăt, asupra investigației în trecutul istoric al acestor locuri (Tismana, Târgu Jiu, Polovragi) făcută de Alexandru Ștefulescu, elev al cunoscutului slavist și istoric Constantin Jireček. A publicat numeroase documente slave vechi privind mănăstirile și starea socială a localnicilor, a întemeiat Muzeul de istorie din Târgu Jiu. Întreaga zonă și mai ales drumurile din munții Olteniei au intrat în atenția geografului Ion Conea, remarcabil cunoscător al locurilor.

* *
*

Trebuie spus, în încheiere, că unii oameni de cultură și învățători inimoși au întocmit câteva monografii ale satului Peștișani în care abundă fapte

de istorie și de etnografie: *Matei Silvian* (2004), *Pantelimon Goga* (2005), *Vasile Arimia – Moise Bojincă – Const. Codiță* (2015). Sunt cărți scrise cu interes și dragoste pentru locurile natale.

Am urmat Liceul teoretic „Tudor Vladimirescu” din Târgu Jiu, în anii crânceni ai secolului trecut (1940–1948). Acesta a fost întemeiat ca gimnaziu în 1890, transformat, după război, în 1919, în liceu teoretic de băieți. Primii profesori ai liceului, care, de fapt, puseseră bazele gimnaziului, erau ardeleni: Ștefan Bobancu, care venea de la Brașov, iar Iuliu Moisil, de la Năsăud. S-ar putea spune că la Târgu Jiu ca în multe alte orașe se simțea influența școlii lui Gheorghe Lazăr de la Sf. Sava. În treacăt fie spus, în 1923 la liceul din Târgu Jiu a fost organizată o sărbătorire a împlinirii unui secol de la moartea lui Gheorghe Lazăr, iar o delegație a noastră a participat atunci la sărbătorile aniversare de la liceul din Avrig. Clădirea actuală a liceului, de o mare frumusețe, e datorată cunoscutului arhitect bucureștean Theodor Dobrescu. Inaugurarea a avut loc în 1898, în prezența lui Spiru Haret, căruia școala românească îi datorează enorm. Înainte de 1948, anul „reformei” învățământului, la liceul din Târgu Jiu au fost profesori mari, unii dintre ei fiind de valoare recunoscută în universitățile noastre și în Academie: Gheorghe Vâlsan, Petre Grimm, Mihail Cruceanu, Nicolae Velichi, Toma Măruță, Ion Popescu Voitești, Pericle Papahagi, Theodor Gâlcescu, Gh. Gâță ș.a.

La București am urmat, din 1948 până în iunie 1952, Facultatea de Limba și Literatura Română, funcționând ca preparator (10 septembrie 1950–12 iunie 1952) la Catedra de limba română, pe care o conducea, atunci, acad. Al. Rosetti. Aceștia au fost anii mei de specializare în munca didactică și de inițiere în cercetarea științifică a istoriei limbii. Întâmplări mai puțin plăcute m-au adus apoi, pentru un an și jumătate, profesor la Liceul de fete din Brașov. Printre elevele din clasele mele se aflau Maria Clopoșel (Marin) și Angela Bidu (Vrânceanu), colegile mele de astăzi. Cât am stat la Brașov am locuit chiar în odaia pe care o părăsise Miron Radu Paraschivescu. S-a întâmplat să găsesc acolo o bibliotecă foarte bogată cu volume conținând poezia românească dintre cele două războaie mondiale. Era vremea în care, din motive politice, nu se preda la facultate poezie „decadentă”. Am avut prilejul să mă inițiez în acest domeniu al literaturii noastre. Eram și bibliotecarul liceului. Aveam totuși în continuare

gândul reînțoarcerii la București. În noiembrie 1954, am revenit ca asistent la Catedra de istoria limbii române.

Al. Rosetti stăruise mult pentru reîncadrarea mea. M-am angajat la tot felul de activități didactice: limba română contemporană, limbă literară, dialectologie, limbă veche, istoria limbii române, filologie romanică etc. Munceam mult, în toate bibliotecile cunoscute, încât îmi ajunseseră familiare aproape toate ramurile lingvisticii. Academicianul Al. Rosetti, șeful Catedrei, intervenea la forurile tutelare pentru trimiterea la specializare în străinătate a tinerilor din Catedră. În cadrul acestei acțiuni generale am ajuns și eu, în iunie 1958, în Albania, pentru învățarea limbii albaneze și inițierea în domeniul, extrem de dificil, al substratului prelatin din limba română.

Unii colegi aveau acum privilegiul plecării în străinătate pentru lectorate de limba română din diferite centre universitare din Europa Occidentală. Evident, numai la recomandarea autorităților politice. Dintre aceștia au fost destul de mulți care nu

s-au mai întors în țară. Prin 1979, într-o discuție despre lingviștii „rămași” prin străinătate, Rosetti m-a apucat strâns de braț:

„ — M-a invitat Jakobson în America să țin un curs de șase luni. S-ar prelungi apoi cu încă șase și ... tot așa. Ce zici?

— De ce nu vă duceți? am sărit eu, știind că și Gheorghe, fiul său, a plecat de multă vreme, ca arhitect la UNESCO. Mi-a răspuns părintește fără să-mi lase brațul:

— M-aș duce, dar pe voi cui vă las?

— Adică? am întrebat eu mirat.

— Pe tine, pe Coteanu, pe ceilalți. Se gândea că aproape toți elevii lui aveau «dosar rău» și trebuiau apărați de autoritățile represive. Și apoi, continuă profesorul, eu studiez istoria limbii române. Asta nu se poate face decât aici, în România, practicând toate disciplinele adiacente: istorie, folclor, literatură și toate celelalte. Este o iluzie să crezi altfel. Limba noastră o aprofundezi cu succes în țara ei. Ia-i pe cei plecați și spune-mi, cum îi vezi?”

Interviu cu academicianul Gheorghe Păun

Exelența – o condiție de a trăi

Acad. Gheorghe Păun

Nu știu cât adevăr este în afirmația adesea folosită cum că totul este matematică, însă, ținând seama de multiplele dumneavoastră preocupări, pot spune că totul sau aproape totul se poate face cu și prin matematică. Așa este?

Sunt tot mai convins că afirmația adusă în discuție este suprasolicitată, reduționistă, chiar dacă cu intenții bune, dinspre – fac doar o listă de cuvinte-cheie – cunoaștere, știință, progres (aș pune acest ultim cuvânt între ghilimele, dar ar trebui să explic), încredere în om, *sapiens*, nu-i așa, și mintea lui, în fond, simplificând – dinspre materialism. Desigur, matematica are o putere demult verificată și care fascinează pe matematician și pe nematematician, deopotrivă. Nu numai că *descrie* porțiuni/fațete ale realității, adesea înainte de a le percepe și altfel (de multă vreme, fizica poate fi considerată o succesiune de modele matematice ale spațiu-timpului, imposibil sau aproape imposibil de verificat prin *experimente cruciale* de tip clasic), dar are și două caracteristici unice printre toate științele: matematica *demonstrează*, matematica *prezice*. Butada lui Moisiu „eu nu conving, eu demonstrez” trebuie luată în serios. Iar cunoscând starea unui *sistem* (altă butadă „folclorică”: atunci când nu știi cum să numești un *ceva*, spune-i *sistem*...) și „legile sale” de evoluție, poți să-i prezici traiectoria pe care o va urma în viitor – măcar cu anumite probabilități, măcar în cazuri bine specificate. Traiectoria unui proiectil este un exemplu simplu, evoluția unui proces economic este un exemplu mult mai dificil, a unui social...

Aici apare și principala slăbiciune a matematicii, a aplicațiilor sale: gradul de *adecvare* la realitate. Modelele matematice au ajuns extrem de sofisticate, îninteligibile pentru „publicul larg”, dar realitatea este și mai complexă, și mai sofisticată. Discuție lungă: cât prindem și cât nu prindem în model? Ne scapă ceva esențial (care să facă *nerelevante* concluziile)?

Am subliniat cele două criterii fundamentale: adecvarea și relevanța.

De vreo două mii de ani și ceva, matematica își tot probează utilitatea, adesea provocând uimire (direcții de cercetare „pură”, teorie de dragul teoriei, se dovedesc aplicabile la modul cel mai practic – multe altele nu trec acest test, dar nimeni nu poate spune dinainte care...), de tot atâta timp suntem convinși că „numerele sunt lucruri sigure”, de vreun secol-două se spune că „o știință este știință pe cât de multă matematică folosește” etc., etc., dar...

„Dumnezeu a scris două cărți, *Biblia* și Cartea naturii. *Biblia* a fost scrisă în limba omului, Cartea naturii a fost scrisă în limba matematicii.” Citez din Galilei, care continuă (simplific): Cele două trebuie studiate separat. Cartea naturii ne învață cum merge Cerul, *Biblia* ne învață cum să mergem noi la Cer... O distincție simplă și genială. De-asta, cu vremea, aș zice chiar „cu vârsta”, am început să privesc matematica – și tot ce numim „știință și tehnologie” – un pic *mai de sus*...

Las deoparte faptul că încrederea în matematică o duce adesea în situația de a fi folosită ca veritabil instrument de propagandă – putem găsi exemple dintre cele mai variate, din mass-media, în clasificări de tot felul, în sondaje. Nu insist, pentru că *înainte mult mai este*.

Matematica este o vocație? Așa a fost pentru dumneavoastră? Vă întreb pentru că, din câte vă cunosc, sunt alte preocupări în care v-ați afirmat cu excelență și, foarte probabil, altele în care ați fi putut-o face.

Cu siguranță, este utilă, poate chiar este *nevoie* de o anume *aplecare* spre matematică, predispoziție, talent, nu știu care este termenul potrivit, spre cele analitic-formale, emisferile creierului sunt specializate ș.a.m.d., dar esențiale sunt *alegerile* pe care le facem, mai ales în primii ani de viață,

evident, de cele mai multe, ori influențați de părinți sau pur și simplu din întâmplare. Mai în glumă, mai în serios, la un moment dat am propus un fel de „măsură a bătrâneții”, ca raport între numărul lucrurilor (meseriilor) pe care le putem face la un moment dat și numărul lucrurilor (meseriilor) pe care, potențial, le puteam face/alege la naștere. Premisa este că la naștere valoarea raportului este 1, dar cu timpul numărătorul se tot micșorează... „Cine poate ști ce va deveni un nou-născut?”, întreba retoric Franklin. „Orice”, zic eu. Familia, școala, societatea ne obligă, însă, să alegem. Din păcate, din fericire, nu știu, depinde de punctul de vedere. Nu putem face performanță în prea multe direcții – în mod normal, statistic vorbind, ajungem performeri într-un singur domeniu și nepricepuți în toate celelalte. „Ratați” în toate direcțiile pe care le încercăm, fără a face performanță, sau pe care am fi putut să le urmăm, dar nu am făcut-o, inhibându-ne pornirile și talentele neactualizate. Mihai Nadin își intitulează o carte masivă apărută acum vreo doi-trei ani la Editura Spandugino chiar *Civilizația analfabetismului*, iar bibliografia se poate lungi mult. Pe scurt, sunt convins că aș fi putut face multe alte meserii, de la grădinărit cu stil la inginerie de succes (mai ales în zona intuitivă, mecano, electro), îmi redescopăr reale calități în aceste direcții, convingător mie-mi demonstrate în grădina reală de la Curtea de Argeș și în jocurile pregătite nepoților – cine nu are grădină și nepoți nu va înțelege, îl rog să treacă peste...

Ținând seama că ați fost foarte apropiat de academicianul Solomon Marcus, având o forma mentis asemănătoare, ce rol are mentorul în formarea unui discipol de excepție, dincolo de transmiterea cunoștințelor? Îmi amintesc că ținea foarte mult la dumneavoastră și era, într-un fel, mândru de performanțele dumneavoastră.

Relația mea cu Marcus a fost foarte complexă-profundă, trecând mult dincolo de interacțiunea profesională, chiar dincolo de cea magistru-discipol. În primul rând, a durat mult, din anul patru de facultate până, practic, în ultima sa zi, direct sau mediat prin cei care-l vizitau la spital. Patru decenii și jumătate. Desigur, ne asemănăm mult, dar ne și deosebeam, iar asta ne atrăgea, ne aducea alături. Pe mine mă uimea continuu. Am învățat enorm de la el, inclusiv în ale vieții, multe lucruri intrându-mi în

reflex, inconștiente chiar. La aniversarea sa de 85 de ani, enumeram în Aula Academiei mai multe motive pentru care „Marcus este incomod” – îl elogiam astfel, indirect, referindu-mă, de pildă, la ridicarea solicitantă pentru cei din jur a multor „standarde”, de la productivitate și varietatea direcțiilor de interes și cercetare la impact și audiență internațională, de la mult propovăduita mirare-îndoială marcusiană la pertinența opiniilor, de la legăturile surprinzătoare pe care le făcea între domenii aparent (pentru noi, cei din jur) nelegate la perfecta folosire a limbii române. Am vorbit de curând, la o conferință organizată de Universitatea Apollonia din Iași, despre „nevoia de Marcus”. În Aulă, acum nouă ani, încheiam cu „mai incomodați-ne, domnule profesor, avem nevoie”. Insist asupra mesajului: mare nevoie mai avem de un Moisi, veșnic implicat, acid, percutant, de un Marcus, veșnic implicat, totdeauna spunând lucrurilor pe nume.

Un exemplu, privind o preocupare pe care să-mi devină obsesie: limba română și degradarea ei continuă (într-o bună măsură, chiar sub ochii îngăduitori ai Academiei Române, cea creată acum un secol și jumătate, să ne repetăm mai des asta, tocmai pentru a ocroti și norma limba română și pentru a scrie istoria neamului). Nu mă refer la barbarisme (semantică), limba română este *ospitalieră*, dar *autoritară*, lingviștii o spun, se va autoregla mai bine decât o poate face cineva, prin norme, ci la „lenevirea” sintaxei, o tendință dăunătoare, cele două exemple care-mi *fac urticarie* fiind omiterea prepoziției *pe* la acuzativ (**cartea care am citit-o*) și, mai ales, dizgrațiosul automatism *ca și* (**cartea, ca și obiect*), un *virus* media care a paralizat discernământul mai tuturor vorbitorilor în public. Cum i-ar fi numit Moisi pe „caștiuitorii limbii române”, cum ar reacționa Marcus dacă ar auzi/ar citi un *ca și* în Aula Academiei? Ne-ar reaminti probabil cum competența lingvistică este primordială, se suprapune, influențând toate celelalte competențe ale creierului, că *suntem limba pe care o vorbim*, că „nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba este stăpâna noastră” (Eminescu) – și poate altele, la care gândindu-mă, mă încercă un sentiment de lașitate și vinovăție, negăsind o reacție moisiian-marcusiană potrivită atunci când aud *ca și*-uri în jur... Lenevind sintaxa limbii, lenevim mintea! – dincolo de Marcus, și Chomsky mă aprobă (Marcus m-a introdus în lumea acestuia) și mulți alți lingviști, pedagogi, psiho-sociologi...

Cu ani în urmă ați întemeiat un nou domeniu, calculul membranar, și ați elaborat un nou model de calcul inspirat de biologie. Ce perspective a deschis acest concept?

Se întâmpla în toamna anului 1998, au trecut deci 21 de ani de atunci. Denumirea englezească, *membrane computing*, sună mai bine, mai modest: calculabilitate, deci teorie, nu calcul, nu calculator. Pentru că *teoria* era intenția inițială – spre informatica teoretică, calculabilitate în sensul lui Turing. Modele de calcul inspirate-abstractizate din arhitectura și funcționarea celulei biologice, luate separat sau în comunități de celule, precum țesuturile și organele, ajungând până la celula-neuron și la creier. Dezvoltarea domeniului a fost realmente explozivă, surprinzătoare pentru mine – dar explicabilă *a posteriori*: noul domeniu apărea într-un moment favorabil, când calculul natural devenea o modă, cu precădere cel inspirat din biologie, informatica „clasică” se maturizase, cu unele ramuri considerate deja „nefinanțabile”, biologia cerea insistent modele noi, apăreau/se extindeau internetul, *cloud computing*-ul, calculul paralel și cel distribuit, *DNA computing*-ul își redimensionase mult promisiunile și ambițiile, iar modelarea celulei era considerată „provocarea secolului XXI” (după încheierea proiectului citirii genomului uman – nu și a *înțelegerii* a ceea ce a fost citit...). Iar când spun „exploziv” am în minte în primul rând bibliografia domeniului. Mii de articole, mult peste o sută de teze de doctorat, patru serii de întâlniri internaționale, două de tip conferință și două de tip workshop (cu accent pe *work!*), două în Europa și două în Asia, vreo duzină de monografii și câteva zeci de volume colective și de numere speciale de reviste, un *handbook* masiv apărut la Oxford University Press; teorie multă și promițătoare (de pildă, modelul este, în majoritatea variantelor, universal în sensul lui Turing, deci programabil), aplicații în biologie, biomedicină, ecologie – așteptate până aici – dar și în locuri mult depărtate de zona din care modelele fuseseră abstracte: grafică de calculator, criptografie, economie, optimizare aproximativă (de tip calcul evolutiv distribuit), lingvistică. Există și un limbaj de programare specializat, *P-lingua*, există numeroase programe de simulare, implementări (parțiale) pe *hardware* dedicat, nu există însă o implementare bio, în laborator (nici nu e sigur că va fi utilă practică), nu există, cum se spune americaneste, o *killer app*, o aplicație de mare răsunet. (Aici, lucrurile

sunt similare cu ce s-a întâmplat în alte domenii ale calculului natural – exemplul tipic este calculul neural – la care aplicațiile sonore au apărut după decenii bune de cercetare, inclusiv de perfecționare a calculatoarelor electronice și a rețelelor de calculatoare.)

Am cam ieșit din *limbă*, am intrat în *limbaj*, ca să nu spun direct *jargon*, închei reamintind că prima întâlnire de calculabilitate membranară (calculabilitate *celulară* era mai potrivit) a avut loc la Curtea de Argeș, în anul 2000, a zecea tot aici, iar anul acesta organizez la Curtea de Argeș ediția a 20-a, de data aceasta sub egida IMCS (International Membrane Computing Society), a Consiliului Județean Argeș și a Academiei Române. Va fi la început de august 2019. Celelalte ediții au avut loc prin lume.

Ce este P-sistemul pe l-ați elaborat într-un fel de întâlnire mirabilă dintre informatică și biologie?

Iarși, nu se poate fără termeni de specialitate. Pe scurt: un model de calcul distribuit și paralel, organizat precum o celulă, cu compartimente separate de membrane (vezicule 3D) așezate ierarhic și cu multiseturi de obiecte care reacționează în compartimente, simulând biochimia celulei, inclusiv transportul transmembranar. Aceasta este varianta-celulă. În varianta-țesut, compartimentele nu sunt aranjate ierarhic, ci orizontal, cu canale de comunicare între ele (de pildă, mimând ingenioasele operații de simport și antiport din biologie). Iar când „ne ridicăm” la nivelul neuronilor și al creierului, modelul devine și mai... mirabil, dar mai tehnic, nu prea mai poate fi descris în cuvinte.

Care este stadiul cercetărilor și care sunt tendințele viitoarelor dezvoltări?

După două decenii de la inițierea domeniului, lucrurile s-au stabilizat, ca să spun așa. Există cercetători și grupuri de cercetare în Europa și Asia, mai ales în China, interesul pentru teorie scade (chiar dacă mai avem încă multe probleme deschise, dar dificile, de vreme ce rezistă eforturilor de rezolvare), interesul pentru aplicații crește. De câțiva ani, avem Societatea Internațională de Calculabilitate Membranară pe care o aminteam mai devreme, din acest an, Editura Springer produce și o revistă specializată, „Journal of Membrane Computing”. Semne de „îmbătrânire” – douăzeci

și unu de ani este o „vârstă” respectabilă pentru o ramură a informaticii.

Și speranțe?

Speranțele „standard” țin de aplicații, dar nu trebuie să ne așteptăm la evenimente spectaculoase. În știință în general și cu atât mai mult în informatică, se progresează mai ales prin *evoluție*, nu prin *revoluții*. Iar, adesea, realizările cu mare răsunet media nu au consecințe practice pe potriva răsunetului. Exemplul tipic este înfrângerea campionului mondial la șah, Garry Kasparov, de către un calculator. Era în 1997, televiziunile au vuit, este adevărat că șahul a suferit din asta, dar impactul dincolo de șah a fost minor. Rezultatul era obținut prin „forță brută”, nu putea fi extins ușor la alte probleme. Nici măcar nu a fost pus în seama *inteligenței* mașinilor, fie aceasta și artificială.

Este adevărat, succesul recent al informaticii, ba chiar al calculului natural, calculul neural în speță, care a învins (în 2017) pe cei mai puternici jucători de GO din lume, este de altă natură, fiind obținut la suprapunerea mai multor domenii, ținând mai mult de învățare automată, căutare în baze mari de date și recunoaștere rapidă de forme, deci de inteligență propriu-zisă și mai puțin de progresele tehnologice. Iar GO-ul era considerat „provocarea ultimă pentru inteligența artificială”... Amintesc toate acestea pentru că ele favorizează și, în același timp, defavorizează „salturile” în direcțiile de cercetare *clasice*, considerând clasic și calculul membranelor: pe de o parte, există emulație, există așteptare, pe de altă parte, progresele în direcția *cloud computing*, *big data*, *machine learning* – scuze duble de data aceasta, nici nu știu traduceri potrivite pentru sintagme din acestea – sunt impredictibile, împingând oarecum informatica spre o abordare căreia i-aș zice în grabă *meșteșugărească*, fără a da un sens peiorativ (prea accentuat...): soluții aproximative, obținute prin simulări ample, posibile datorită *conectivității*, una dintre „explicațiile” marilor progrese în informatica ultimilor ani, una dintre „explicațiile” celei de a patra revoluții tehnologice în care se pare că tocmai am intrat. Asta amintește cumva de idei mai vechi, privind, de pildă, *matematica experimentală*, de obținerea de rezultate prin simularea, pe calculator, desigur, a evoluției unor sisteme, fără a mai încerca abordarea lor analitică, exactă (tradițional, prin ecuații diferențiale, dificil de scris, de rezolvat și de înțeles de către utilizatorul nematematician).

În privința relației dintre informatică și biologie, am însă o așteptare de altă natură: „dizolvarea” mai

multor direcții de cercetare, inclusiv a calculabilității membranare, într-o nouă „vârstă” a biologiei, care să se concentreze în mod egal pe cele trei dimensiuni ale realității biologice, pe aspectele fizice, chimice și informaționale, cele de pe urmă introducând în instrumentarul cercetătorului biolog nu numai teoria informației, ci și informatica, algoritmica, aspectele computaționale – limbaje noi, paradigme noi, puncte de vedere noi. Poate adăugând și *altceva*, la granița misterioasă (astăzi) dintre neviu și viu, referitor la diferența dintre un (multi)set de molecule, organizate în fel și chip, dar inerte, și o celulă, cea mai mică entitate despre care toată lumea este de acord că este *vie*. La fel, misterioasă este încă funcționarea creierului, modul în care el devine *minte*, purtând conștiință, reprezentări, amintiri, sentimente...

Nu știu dacă o *infobiologie*, sau cum se va numi această nouă „vârstă” a biologiei, va ajunge să răspundă unor întrebări de genul acesta, nu știu nici dacă este bine s-o facă vreodată (...), dar sunt sigur că va încerca și că într-o asemenea direcție se merge.

Erați bine cunoscut în lume și înainte, dar sistemele care vă poartă inițiala v-au adus o recunoaștere internațională la nivel de highly cited researcher în clasificările ISI. Care este definiția acestei categorii și, mai ales, ce părere aveți despre criteriile numerice de evaluare a impactului unui cercetător, criteriile adesea discutate și disputate, inclusiv în Academie?

Definiția este simplă: printre cei mai citați 0,5% dintre informaticienii din lume, dar, cum bine sugerați, criteriile scientometrice trebuie tratate-aplicate cu grijă. Ele sunt, fără îndoială, necesare, altfel cădem în capcana „aprecierilor tovarășești” pe care ni le amintim – și sunt precaut în a nu sugera și alte exemple. Este evident și că ordinul de mărime al indicatorilor scientometrici contează, că una este să ai sute de citări și alta să ai mii. Sau zeci de mii. Sau numai zeci, pur și simplu. La fel cu mult invocatul indice H, cu variantele sale. Dar, ca în mai toate, nu e bine să exagerăm. În primul rând, indicatorii ISI (Institute for Scientific Information), care a devenit un fel de dictator mondial în domeniu, nu trebuie folosiți pentru a compara autori din domenii diferite, de vârste esențial diferite sau, în unele domenii, din țări diferite. Ei sunt valabili în științele „grele-exacte” (matematică, informatică, fizică, chimie), ba chiar și în biologie, geografie, economie, cu precauții în plus în alte științe (istorie, filologie), pierzându-și complet relevanța spre arte, unde nici

noțiunea de „citare” nu este clar definită. Discuție lungă, rezum: discernământ și precauție, nu *zecimalele* contează, dar e nevoie de criterii *sigure*, iar numerele...

Mai sunt două aspecte importante. Orice criteriu poate fi influențat, manipulat, contrafăcut. Doar un exemplu: au existat scandaluri, cu reviste care au primit un factor de impact mare obligându-și colaboratorii să citeze abundant articole apărute în revistă. Nu am avut cazuri la noi, nu insist. La noi am avut, și încă mai aud prin Aulă referiri la asemenea criterii, o supralicitare a indicatorului bani. Bani pe proiecte. Interne sau externe. „Modern, pragmatic, occidental...” Total derutant și nepotrivit pentru Academie, banii nespunând nimic despre conținut, despre „greutatea” științifică a cercetării respective. Las la o parte „detaliul” că de obicei aprecierea bănească se adăugă CV-ului unui șef, care are în spate o întreagă echipă lucrătoare (cu remarca imediată: dacă proiectul pune în practică ideile șefului, iar acestea chiar erau de valoare, ele puteau fi valorificate și prin publicații de specialitate).

Cum apreciați generația tânără de matematicieni? Ce speranțe aveți?

Matematicieni s-au născut și se vor naște mereu în România, pentru că, spune poetul, „nu-i de lipsă fosforul pe-aici”. Iar Simion Mehedinți ne încredințează că românul are *ingenium*. Iar matematica este ieftină, se poate face oriunde și oricând, se poate face cu plăcere și de plăcere, ca un joc. Nu sunt calificat să evaluez „generația tânără”, dar dacă-i includ în aceasta și pe nepoți, pot să spun că sunt optimist, că Simion Mehedinți avea dreptate...

O întâlnire mirabilă la dumneavoastră este și aceea cu poezia care vă completează personalitatea, amintindu-ne, pe un alt plan și din alt orizont, de un alt mare matematician și poet, Dan Barbilian. Cum v-ați întâlnit cu Euterpe, muza poeziei?

Comparația are limite evidente, trec peste ea cu senin disconfort. Barbilian venea din altă lume, din interbelic – la fel ca Moisil și Marcus, de altfel. Alt gen de familie, de școală, de atmosferă. Emulația României Mari, respectul pentru cultură, dorința de a face, în particular, de a face *pentru țară*. Sentimentul *menirii*. Barbilian a fost genial și în matematică, și în poezie, surprinzător de unitar însă, de coerent cu sine. (Există o carte a lui Mihai C. Botez, matematician el însuși, nu foarte cunoscută, care

demonstrează convingător acest lucru.) Cu toate acestea, Barbilian se stima (se alinta?) mai mult ca matematician decât ca poet. La mine nici nu se pune problema – decât revenind la o întrebare de mai devreme: da, am simțit atracții puternice spre manualități (mi-am făcut singur aproape toate jucăriile copilăriei), spre arte vizuale (pictură), spre literatură, spre arhitectură, fără a avea însă vreodată dubii – matematica era alegerea!...

Am putea vorbi de o relație de reciprocă îmbogățire între poezie și matematică?

Cu siguranță, dar nu neapărat vizibilă (în cazul meu). Matematica și poezia se întâlnesc în multe puncte, Barbilian-Barbu a vorbit despre asta, se pot adăuga aspecte în plus (libertatea de a imagina lumi, eventual „lumi în dungă”, cu sentimentul „demiurgic” asociat, necesitatea unei inițieri, importanța „inspirației”, ba chiar a activării potrivite a subconștientului); cele două se și deosebesc mult, de la sintaxă la pragmatică (matematică trebuie să faci continuu, altfel „te părăsește”, poezie scrii „când îți vine”... dar citești încontinuu) – *tocmai de aceea se completează atât de bine, aproape curativ, aș zice.*

Dar preocupările dumneavoastră au fost și sunt într-o continuă expansiune ca un nesațiu de absolut pe care îl căutați cu febrilitate dincolo de acel „orizont al misterului spre revelare”, ca să folosesc o expresie consacrată a lui Blaga. Nici publicistica nu v-a rămas străină. În întâmpinarea cărei nevoi interioare vine această dedicație?

Lucrurile se leagă, pentru că am debutat în publicistica „de popularizare”, vorbind despre matematică și informatică, am continuat cu jocurile logice, am publicat apoi literatură – poveste veche, de prin anii '80 ai secolului trecut, dar lucrurile au „escaladat” continuu. Privind în urmă, nu știu dacă eu am ales să fac ceea ce am făcut sau întâmplarea m-a ales pe mine. Exemplul introducerii GO-ului în România este ilustrarea perfectă, nu mai dau amănunte aici. La fel Clubul de Cultură pe care l-am organizat timp de vreo zece ani la Curtea de Argeș, ba chiar și ridicarea monumentului Eminescu din același oraș. Le trec pe toate mai degrabă la întâmplări norocoase. Resimt și un sentiment de datorie – nu știu dacă e cea mai bună formulare – față de cei din jur, față de locurile natale, față de Academie. Față de mine însumi, de fapt. Poate doar nevoia de a face ceva care se vede, se poate apuca, pipăi, folosi –

în compensație cu aerul rarefiat al „lumii de curății și semne” al matematicii (același Barbilian) în care am trăit o jumătate de secol. Nu e neapărat o căutare, nu idealizez, ci o pornire firească, esențialmente ludică (pentru că nu caută recompense extrinseci), de a face. De a încerca măcar.

Vă recunoașteți undeva ca fiind „un vis adunat din claritate”, pentru a adăuga: „Mă roade, însă, cruda lașitate/ Icoana măscăriciului sperjur/ Prostia ignorând integritate/ Și sensul labirintului obscur.” De aici implicarea dumneavoastră în viața culturală și socială în care ne amintiți de celebrele cuvinte „sunt om și nimic din ce-i uman nu-mi e străin”?

Nu sunt un tip foarte reflexiv, nu mă întreb prea des cine, ce sunt, știu povestea cu miriapodul care nu a mai fost în stare să meargă după ce a fost întrebat cum își gestionează cele o mie de picioare, iar în mesajul e-mail premergător acestui interviu v-am spus, și nu era o exagerare, că din interviurile care mi se iau aflu multe lucruri despre mine, cam ca la psihanalist, pe banca de piele din filme... Nu iau foarte în serios nici vorba latină cu *homo sum*... chiar dacă multe lucruri le-am făcut sau le-aș face pur și simplu din curiozitate (în principiu, Marcus ar aprecia acest lucru) și temeritate („totul se poate, de obicei e o problemă de efort”, dar e greu „să te pui în starea de a face”). Implicarea despre care vorbiți mai vine însă și din altă direcție, legată, văd, și mai intim de revista mult dragă mie.

Ați înființat și conduceți o revistă de cultură cu o identitate publicistică distinctă, „Curtea de la Argeș”, care s-a impus în ultimii ani printre cele mai bune publicații. Asociați preocupărilor dominante teoretice un bine-venit activism cultural. Ce v-a determinat să vă asumați și o asemenea responsabilitate, pe lângă atâtea altele și nu puține?

Lucrurile sunt mai mult decât serioase. Am ajuns în mod natural, neplanificat, la un nivel de preocupare aproape panicată cu privire la, nu exagerez, situația și soarta României, ale Europei, ale lumii – în ordinea aceasta. Există o literatură imensă privind „îmbătrânirea civilizației”, iar simptomele sunt evidente. Cărțile lui Y.N. Harari sunt printre cele mai de curând traduse și la noi. Unii autori trimit pentru cauze până la revoluția agrară (Harari), alții la materialității greci (Thomas Molnar), la „mlaștinile

raționaliste ale Renașterii” (Vintilă Horia), la materialism și despiritualizare (René Guénon și mulți alții). Adaug *productivismul* și *consumerismul* ca veritabile boli ale civilizației, *progresul* și *creșterea* ca scopuri în sine, banul ca unic criteriu, nivelarea culturală, posibilitățile mereu crescute de manipulare a maselor, asediul sinucigaș asupra istoriei, memoriei, tradiției, familiei – pe scurt și simplificând, tensiunea dintre globalizare și localizare, dintre interesele transnaționale și suveranitatea statală, națională în cele mai multe cazuri, dintre metropole și colonii, cu o definiție atent actualizată a termenilor. Priviți la ce se întâmplă în Europa, în lumea arabă, în Africa și America de Sud, priviți la ce se întâmplă în România! Pe fondul „îmbătrânirii” despre care vorbeam (aș detalia mult, dar nu e loc, nu e locul), cu condiționările locale și contextuale cunoscute sau doar bănuite.

Iar „răzvrătirea” mea vine din mai multe surse. De trei decenii (lasă că și înainte, dar în alt mod, cu alte finalități) suntem manipulați cu nerușinare, tenace și profesionist, convinși că „nu putem face nimic”, că „statul este neputincios și corupt și adversar cetățeanului”, că „Raiul este în altă parte” și multe asemenea, în timp ce industria s-a făcut praf, țara se depopulează, pădurile „se bărbieresc”, pământul se vinde, educația se rerereformează, iar „gazul vostru [din Marea Neagră] este un bun al întregii Europe”... Plus atacul la demnitate, moralitate, identitate, unitate națională chiar, desfășurat la vedere, pe ecrane, prin publicații, pe internet. Este ceva putred rău în Danemarca europeană, cu noi caz particular, intrați mai nepregătiți decât alții în „societatea deschisă” (a se citi „societatea vreaște”), deci mai vulnerabili.

Și mult vulnerabilizați de „formatori de opinie” interni, unii doar snobi-frustrați-inconștienți, alții cu siguranță având „mânere” (nu vreau să spun direct că sunt cozi de topor, mercenari plătiți). Am un test care până acum s-a dovedit infailibil: Apelul din februarie 2017 al academicienilor. *Identitate, suveranitate, unitate națională*, așa era intitulat, ce poate fi mai firesc, mai sănătos. Nicio frază nu poate fi contrazisă, niciuna nu a fost contrazisă. Cine poate fi atât de inconștient pentru a recunoaște că este antiromân? În plus, din păcate, multe temeri din Apel sunt confirmate de ceea ce s-a întâmplat ulterior (de exemplu, mereu mai agresiva discuție despre autonomii teritoriale și impardonabila paralizie a instituțiilor statului în contracararea acesteia). Dar,

imediat după lansare, câte atacuri! Și ce atacuri – degradante logic, degradante jurnalistic. Atacuri la persoana inițiatorilor și semnatarilor. Sofisme, fraze interpretate pe dos și apoi combătute *cu mânie oen-gistă*. Hlizeala derizorie folosită atunci când nu sunt argumente. Ulterior, prin presă și pe internet, informații despre legăturile subterane ale celor deranjați de Apel cu „servicii” mai noi sau mai vechi, cu ONG-uri mai de aproape sau mai de departe super-vizate.

Acesta este peisajul în care a crescut „activismul” de care vorbiți, fără a-l fi planificat cât de puțin, acum aproape nouă ani, când am înființat revista „Curtea de la Argeș”. Sunt însă convins că „așa nu se mai poate”. Supraviețuirea individuală, atât de mult practică la noi, ultimii două mii de ani aproape în continuu, nu mai este o soluție. Nici veș-nica agitație de stradă, mai ales împotriva instituțiilor statului, nu este o soluție. Este nevoie de cenzurarea guvernanților și a politicienilor, dar niciodată manifestațiile nu construiesc, dimpotrivă, sunt controlate și exploatate de oportuniști bine organizați. Societate civilă înseamnă (și) altceva. Am experiența multilor ani petrecuți prin lume, am văzut cum reacționează americanii, spaniolii, finlandezii la încălcarea legilor, a regulilor. Prompt, politico și ferm. Am văzut asta și în România, la „emigranți” (nu consider cuvântul potrivit, de aceea pun ghilimele) reveniți acasă – când vor reveni mai mulți și vor face masă-critică, multe se vor schimba... Nu este adevărat că nu contăm, că nu putem face nimic. Dimpotrivă – tocmai de aceea ni se tot repetă frazele dinainte. Primul pas este înțelegerea. Luciditatea. Întrebarea „ce țară lăsăm noi urmașilor”, pentru că Regele Mihai avea dreptate, țara nu e numai moștenită de la înaintași, e și împrumutată de la urmași. Avem datorii și către unii, și către ceilalți. Mai ales acum, la vremea Centenarului Marii Uniri – pe care ar trebui să-l sărbătorim până în 2022, la Centenarul Încoronării. Nu este patetism (de altfel, nimic rău în asta), nu e naționalism în sensul agresiv al cuvântului. Un număr de termeni care se opun globalizării interesate și societății vraiste au fost sistematic demonizați, nu fac o listă acum, dar, așa cum e normal atunci când se exagerează, lucrurile au început să se reazeze – o confirmare solidă a acestui lucru este *Declarația de la Paris*, din toamna lui 2017, lansată de treisprezece filosofi conservatori din mai multe țări europene, o speranță pentru Europa, splendidă confirmare a valabilității Apelului nostru,

la altă scară, desigur, Declarație aproape total ignorată de mass-media românească – altă picătură de turnesol pentru a depista *who's who* prin jur... Se vorbește acolo despre rădăcinile creștine ale Europei, despre familie, valori, tradiție, se reabilitează cuvinte precum naționalism și populism.

După cunoaștere, trebuie să urmeze dorința *de a face*. Fiecare în jurul său, după puterile sale. De la vot la curățenia în dreptul porții, metaforic vorbind. Am mai discutat lucruri de genul acesta în editorialele revistei, nu revin.

Sunteți, pe departe, un învingător. Și totuși, privind în urmă, aveți și sentimente de neîmplinire? V-ați fi dorit mai mult și nu ați reușit? În legătură cu ce anume?

Nu m-am plâns niciodată. „Nu regret, nu mă jelesc, nu strig” – cum zice poetul rus. Nu toate deciziile pe care le-am luat au fost, evaluate ulterior, cele mai bune, dar la momentul când le-am luat am avut totală bună-credință, am folosit toată informația disponibilă etc. Sigur că nu totul mi-a mers așa cum mi-aș fi dorit – poate și din cauză că mi-am supraestimat posibilitățile. Din păcate, lucrul acesta se accentuează cu vremea, indicatorul de bătrânețe mi se aplică din plin. Revista îmi cere cam jumătate din timpul curent (pentru că până și tehnoredactarea o fac tot eu), asta înseamnă foarte mult timp de calculator, iar ochii, dioptriile...

Mi-aș fi dorit și să fac mai mult pentru jocul de GO. Nu este vorba despre jocul în sine, chiar la nivel de sport (există o federație națională, cu tot ce presupune aceasta, avem jucători de top european etc.), ceea ce ar folosi mult ar fi ca lumea, de la noi și de peste tot, să perceapă, să simtă spiritul GO-ului, să treacă de la stilul-paradigma șah, la care e „pe uciselea”, la paradigma GO, unde e „pe construitele”. Diferența e crucială. Nu degeaba se spune că GO-ul a fost adus pe Pământ de zei...

Cum ați caracteriza timpul nostru? Llosa, și nu numai el, îl așază sub semnul derizoriului și pare convingător. Într-o lume în care toate sunt prezentate în termenii comparativului absolut, valoarea autentică este sufocată.

Derizoriu, superficial-vizual, schimbare cât mai rapidă, originalitatea devenită criteriu de valoare, relativism-relativizare, postmodernism, postpostmodernism, postadevăr, absurd, zgomot, manipulare, entropie, cumpără-folosește-aruncă-

repeat, de la bunuri la sentimente și la partener, sat global – cât mai fără câini, dictatura minorității, război contra memoriei, moda haștagurilor, sacrificarea viitorului de dragul prezentului, mediocrizarea politicii și a discursului public, democrația înțeleasă ca libertate, libertatea înțeleasă ca anarhie, secularizarea ostentativă, imperii resurecte, roboșii care așteaptă „după colț” – și țăranul român, atâta cât mai este, eventual ascuns în matematicieni plecați prin lume, privind girafa și mormăind: „așa ceva nu există”...

În balanță, pentru echilibru, aș putea face și o listă de lucruri bune, unele la nivelul lumii, că nu degeaba crește peste tot durata medie de viață, ceva mai multe de pe meleagurile noastre, legate mai ales de suflet, de substratul daco-tracic, de România de la Argeș, de Brâncuși și E(mi)nescu, de trăinicia poporului român, o enigmă și un miracol pentru istoric (Gh. Brătianu), de codru și de cerbii din el, de limba română, mai deșteaptă decât fiecare dintre noi, care ne-a ținut uniți peste veacuri și pe care am apărat-o mai mult decât ne-am apărat viața (Antonio Bonfini, cu vreun sfert de secol înaintea Sfântului

Voievod Neagoe Basarab), și pot mult continua, fire optimistă fiind...

O întrebare în felul ei inevitabilă: Ce aveți pe masa de lucru?

Revista „Curtea de la Argeș” – faptul că încep cu ea trebuie subliniat, îl subliniez. Teancul de articole pentru numerele viitoare, corectura numărului pe aprilie. Mai multe articole de recenzat, mai ales pentru „Journal of Membrane Computing”, două volume de editat, mai multe mape colorate, cu „sarcini” din diverse direcții (conferința din august; Comisia de Onoare a Academiei; placa de bronz cu chipul lui Urmuz pe care o voi instala curând pe locul unde s-a născut celebrul, dar nu prea cunoscutul pe aici, scriitor; centenarul Liceului „Vlaicu Vodă” din Curtea de Argeș; o rubrică săptămânală pe care o am în ziarul local și încă altele asemenea – după culoare, știu de departe conținutul).

La fel ca Marcus, dar în felul meu, *nu m-am plictisit niciodată*, și nici acum nu am cum...

Interviu realizat de Elena Solunca Moise

Centrul Național pentru Cercetarea Creierului, o nouă structură în cadrul Academiei Române

Acad. Ioan Dumitrache

Secretarul general al Academiei Române

Academia Română a înființat Centrul Național pentru Cercetarea Creierului, structură care are menirea de a coordona, la nivel național, activitatea de cercetare în domeniul științei creierului. Pe plan internațional, Centrul Național pentru Cercetarea Creierului va dezvolta proiecte de colaborare cu instituții similare din străinătate. Noua structură de cercetare reprezintă chintesența unor activități inițiate și coordonate de acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, acțiuni care s-au desfășurat, începând cu anii 2005–2006, la Facultatea de Automatică și Calculatoare din cadrul Universității Politehnica din București. Pentru a afla mai multe amănunte, am realizat, în cadrul Biroului de presă al Academiei Române, următorul interviu cu acad. Ioan Dumitrache, profesor de automatică.

Cătălin Mosoia: Ce ne puteți spune despre modul în care este organizat Centrul Național pentru Cercetarea Creierului?

Acad. Ioan Dumitrache: Centrul Național pentru Cercetarea Creierului, prescurtat CNCC, a fost înființat în urma aprobării Prezidiului Academiei Române în ședința din 27 februarie 2019. Pe de o parte, Centrul încearcă să se coreleze cu alte institute și centre internaționale care activează în acest domeniu; pe de altă parte, CNCC este o structură care coagulează resurse umane înalt calificate în domeniile neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie, pentru că rezultatele unei cercetări multidisciplinare în care sunt implicați astfel de specialiști pot conduce la înțelegerea mecanismelor prelucrării informațiilor la nivel cortical. Speranța noastră este ca România să contribuie la înțelegerea mecanismelor funcționale ale creierului și la rezolvarea multor

probleme de sănătate, la descifrarea unor mecanisme intime de prelucrare a informației, precum și la dezvoltarea de noi sisteme de calcul pe baza inteligenței moleculare.

O preocupare mai veche a colectivului pe care l-am coordonat și îl coordonez în continuare a fost aceea de a reuni specialiști din mai multe domenii, astfel încât fiecare, în funcție de propriile competențe științifice, să contribuie la rezolvarea unor probleme de modelare, la identificarea cauzelor de apariție a unor boli psihoneurologice, iar apoi să propună soluții privind atenuarea efectelor acestor cauze.

„Am convingerea că prin intermediul Centrului Național pentru Cercetarea Creierului vom fi o voce mult mai puternică în știință, iar lumea va ști mai mult despre România și cercetările în această direcție.” (acad. Ioan Dumitrache)

Cătălin Mosoia: Centrul Național pentru Cercetarea Creierului. De ce în cadrul Academiei Române?

Acad. Ioan Dumitrache: Scopul principal al Centrului Național pentru Cercetarea Creierului este de a crea la nivel național o structură distribuită de colective de cercetare. Am identificat deja astfel de colective în centrele universitare de la București, Cluj-Napoca, Craiova și Iași, iar în curând, sper că se va alătura și un colectiv de cercetare de la Timișoara. Dorim să creăm o rețea de colective de cercetare, care, sub coordonarea acestui centru național cu sediul în București, la Casa Academiei, să contribuie la rezolvarea problemelor majore ale descifrării mecanismelor creierului.

În esență, urmărim trei mari obiective, așa cum și-a propus și proiectul european Human Brain Project¹: înțelegerea mecanismelor intime de prelucrare a

informațiilor la nivel cortical, identificarea cauzelor apariției unor boli neurologice și, al treilea obiectiv, preocuparea mea în mod deosebit, construirea unei noi generații de calculatoare pe baza mecanismelor specifice prelucrării informațiilor la nivel cortical.

Cătălin Mosoia: Centrul Național pentru Cercetarea Creierului prezintă potențial pentru realizarea unei rețele extinse de specialiști formate din cercetători români care lucrează în țară, dar și în străinătate.

Acad. Ioan Dumitrache: Avem mulți cercetători români care lucrează în domeniu, în străinătate. Deja unii dintre ei și-au manifestat dorința de a participa alături de noi, în cadrul acestui centru național, și mă refer la specialiști din domeniul biofizicii și al neurologiei din SUA și Europa – Franța, în mod special, și Spania. Vrem să constituim nuclee de cercetare cu tineri specialiști români și, împreună cu acest centru de coordonare, să realizăm o rețea de experți români.

Cătălin Mosoia: Dacă facem doar un mic pas înapoi în timp, în trecutul apropiat al preocupărilor noastre științifice în acest domeniu, ajungem la prima conferință internațională de neuroștiințe din România (Academia Română, 15–17 noiembrie

2018); această manifestare a fost rezultatul preocupărilor unor profesori și reprezentanți ai vieții academice românești care, în ultimii ani, au derulat o serie de activități la Politehnica bucureșteană.

Acad. Ioan Dumitrache: Adevărat. În anii 2005–2006 am inițiat la Universitatea Politehnica din București un seminar științific interdisciplinar sub denumirea „Ingineria minții“. În cadrul acestui seminar au fost invitați specialiști din foarte multe domenii – medici, neurocercetători, biofizicieni, matematicieni, calculatoriști, automatiști. Aceștia formau o dispersie de specialități, care, la un moment dat, ajunsese la șase-șapte specialități. În fiecare lună discutam despre probleme specifice neuroștiințelor, neurotehnologiei și neuroinformaticii. Am continuat dezbaterile și am creat, tot la nivelul Academiei Române, Grupul Român pentru Cercetarea Creierului, o structură care a pornit tot din inițiativa noastră: prof. dr. Leon Zăgărean, prof. dr. Maria Luiza Flonta, membru corespondent al Academiei Române, și prof. dr. Ovidiu Alexandru Băjenaru, membru corespondent al Academiei Române. Am organizat în cadrul acestui grup mai multe întâlniri, seminare, dezbateri, iar în paralel cu aceste activități am organizat, în anii 2016 și 2017, și două conferințe naționale, de fiecare dată scopul fiind să identificăm, la nivel național, gru-

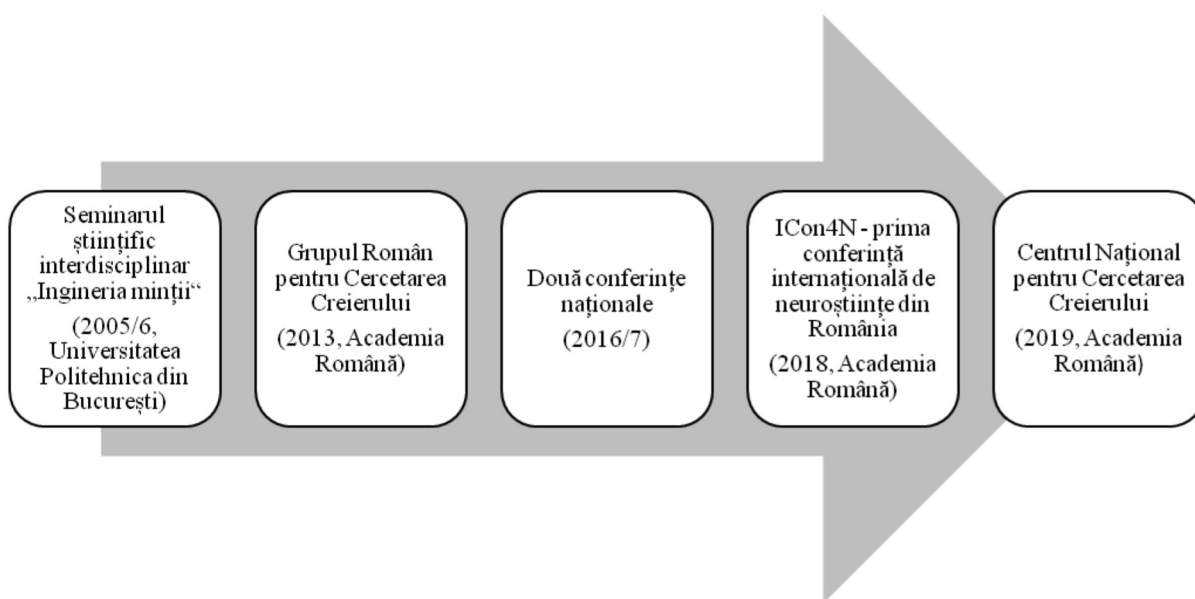

Figura 1. Centrul Național pentru Cercetarea Creierului este rezultatul preocupărilor comunității academice românești în domeniile neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie

purile de cercetători interesați. De asemenea, am făcut deplasări în centre universitare, încercând să identific potențialul uman capabil și dornic să participe la un asemenea proiect. Astfel, Grupul Român pentru Cercetarea Creierului a fost „cheia” construcției pas cu pas a Centrului Național pentru Cercetarea Creierului.

Anul trecut, în 2018, am reușit să organizăm prima conferință internațională, la care am invitat foarte multe personalități științifice din lume. Vreau să menționez, în mod special, ajutorul deosebit pe care l-am primit din partea domnului profesor Ioan Oprea, de la Universitatea din Florida, SUA, care a mobilizat pentru această conferință internațională un număr mare de specialiști din străinătate. De asemenea, noi cei din țară am reușit să invităm și să avem ca participanți, poate, pe cei mai reprezentativi oameni de știință care lucrează în domeniul cercetării creierului. A fost un moment deosebit, pentru că, vorbind celor care au venit la conferință despre ceea ce noi vrem să facem, am fost apreciați și încurajați pentru ideile și obiectivele pe care ni le propunem. Majoritatea și-a exprimat dorința de a colabora cu noi și de a crea grupuri de lucru comune pentru rezolvarea unor probleme de cercetare de interes. În acest sens, am identificat o serie întreagă de români de valoare care lucrează în SUA și Europa – Franța, Germania și Spania –, dar sunt convins că există și alte grupuri de cercetători români care ar putea să ni se alăture.

Precizez faptul că la această conferință am avut posibilitatea să invităm o serie de personalități care și-au demonstrat capacitatea de a dezvolta programe mari de cercetare și de a participa la proiecte majore. Mă refer la profesorul Jon H. Kaas din SUA, membru al Academiei de Științe din SUA, care este dornic să colaboreze în continuare cu noi; de asemenea, mă refer la profesorul Javier de Felipe, de la Institutul Creierului din Madrid, Spania, și, nu în ultimul rând, mă refer la ceilalți participanți din Suedia, Italia și Germania. A fost o pleiadă de oameni de știință de mare calitate, care au prezentat lucrări de o elegantă ținută academică.

În mod deosebit, menționez rolul important pe care profesorul Ovidiu Băjenaru, membru corespondent al Academiei Române, președinte de onoare *ad vitam* al Societății de Neurologie din România, l-a avut în organizarea conferinței internaționale prin Fundația Societății de Neurologie din România, care

a susținut, în cea mai mare parte, desfășurarea activităților conferinței. De asemenea, subliniez contribuția remarcabilă adusă de colectivul de specialiști în domeniu pe care profesorul Ovidiu Băjenaru îl coordonează la Spitalul Universitar de Urgență din București.

Cătălin Mosoia: Care au fost problemele dezbătute de participanți?

Acad. Ioan Dumitrache: Problematika conferinței nu a fost orientată punctual pe o anumită temă. Manifestarea a vizat patru domenii importante, care se regăsesc în titlul evenimentului, Conferința internațională de neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie, prescurtată ICon4N. În fiecare din aceste domenii s-au prezentat două sau trei lucrări de interes deosebit. În cadrul sesiunilor s-au dezbătut aspecte teoretice, probleme de analiză în intimitatea fenomenelor care au loc la nivel de neuron, s-au discutat probleme de organizare funcțională a creierului, chestiuni de organizare structurală a creierului, probleme specifice de modelare a creierului uman și, deloc în ultimul rând, s-au abordat și probleme specifice legate de apariția și tratarea unor boli neuropsihologice. Rezumatele lucrărilor prezentate în cadrul conferinței au fost publicate în „Revista Română de Neurologie” („Romanian Journal of Neurology”)ⁱⁱ.

Cătălin Mosoia: Care a fost impactul conferinței asupra comunității științifice naționale și internaționale?

Acad. Ioan Dumitrache: Cred că a fost un moment deosebit pentru cercetătorii români care au avut posibilitatea să se întâlnească și să comunice cu specialiști străini, să observe stadiul la care a ajuns cercetarea în domeniu.

Impactul asupra participanților români poate fi esențializat în următoarele idei: nu suntem departe de ceea ce se întâmplă în lume. În România există un potențial uman cu totul special; există școală, mulți cercetători, doctori, specialiști în domeniile menționate, cu rezultate remarcabile. Prin urmare, nu am avut niciun moment impresia că nu am putea fi implicați în programe majore de cercetare.

În urma discuțiilor purtate cu participanții străini, am înțeles că au rămas cu o impresie pozitivă și încurajatoare: România are un potențial cu totul

deosebit și că dintr-o eroare, poate, românii nu au fost implicați în proiecte majore de cercetare, cum ar fi Human Brain Project sau altele dezvoltate la nivel european.

Sper ca la următoarea ediție a conferinței internaționale, în 2021, cât mai mulți participanți români să prezinte lucrări științifice care să certifice prezența României în multe proiecte europene și astfel să aibă un aport la dezvoltarea programelor de cercetare în domeniu.

ICon4N 2021 – a doua conferință internațională de neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie

Cătălin Mosoia: Putem spera că la ediția a doua a conferinței ICon4N vor participa cercetători români în calitate de (co)autori ai unor cercetări de robotică cognitivă, de vedere computațională, dezvoltare de noi tehnologii de prelucrare a informațiilor și cunoștințelor, având la bază mecanismele prelucrării la nivel cortical?

Acad. Ioan Dumitrache: În România există programe de cercetare pe multe dintre domeniile pe care le-ați menționat. Chiar în facultatea unde predau am inițiat asemenea programe de cercetare și am creat primul laborator de robotică cognitivă, am încercat să dezvoltăm sisteme de prelucrare a datelor obținute din prelucrările imaginilor. Deci robotica reprezintă una dintre preocupările mari ale multor colective din țară. De asemenea, sunt cercetări în domeniul științelor cognitive, iar unele cu rezultate remarcabile. În ceea ce privește domeniul vederii computaționale, avem deja programe puse la punct. Prin urmare, România dispune de un potențial de cercetare cu totul deosebit. Din păcate nu reușim să pătrundem în grupurile mari de cercetare din Europa, nu reușim să ne manifestăm mai pregnant. Am convingerea că prin intermediul Centrului Național pentru Cercetarea Creierului vom fi o voce mult mai puternică în știință, iar lumea va ști mai mult despre România și cercetările în această direcție.

Cătălin Mosoia: Planeta noastră tinde să fie ca un creier imens și ar putea deveni un gherghef uriaș, unde foarte multe dintre obiectele de pe Pământ ar fi în conexiune unele cu altele.

Acad. Ioan Dumitrache: În anul 1929, inventa-

torul, fizicianul și inginerul Nikola Tesla (1856–1943) spunea că atunci când toate obiectele vor fi interconectate vom realiza un mare creier. Mergând pe această filosofie a internetului obiectelor, practic, realizăm acea conectivitate majoră care ar putea să determine un salt în cunoaștere. Mă aștept ca acest proces de conectivitate să conducă, într-un timp relativ scurt, la rezultate concrete în ceea ce privește performanța sistemelor tehnice și impactul lor asupra calității vieții umane.

Cătălin Mosoia: Noul spațiu determinat de aceste performanțe va determina o serie de schimbări care se vor produce la nivelul ființei umane?

Acad. Ioan Dumitrache: Omul va reprezenta un agent inteligent la fel ca alți agenți inteligenți, dar artificial creați. Omul va colabora cu ei într-o societate de agenți, așa cum se prefigurează noua societate. Cred că vom trăi într-o societate de agenți colaborativi în care, de multe ori, nu vom ști exact care este agentul uman și rolul lui și care este rolul agentului artificial creat de om. Problema deschisă la care trebuie să ne gândim ar putea fi formulată astfel: ce se va întâmpla cu omul, în condițiile în care tehnologia evoluează foarte rapid, și cum reacționăm la această evoluție spectaculoasă a tehnologiei. Cu alte cuvinte, dacă nu reușim să înțelegem tehnologia, aceasta ar putea să ne domine.

Cătălin Mosoia: Aceasta va fi o chestiune care se va afla pe ordinea de zi a Centrului Național pentru Cercetarea Creierului?

Acad. Ioan Dumitrache: Cred că va trebui să abordăm și astfel de teme. Pentru că mai devreme sau mai târziu va trebui să stabilim cu claritate relația între mașina inteligentă și om, despre care admitem că este inteligent. Mai devreme sau mai târziu vom crea mașini inteligente, pentru a fi mai performanți și a rezolva problemele cu care ne confruntăm. Dar această mașină ar trebui să poată fi ușor de controlat; altfel, se naște o altă întrebare, dacă merită să facem un asemenea demers în a crea mașina inteligentă, care să fie, la un moment dat, superioară nouă.

Cătălin Mosoia: Ce ne puteți spune despre perspectiva dumneavoastră asupra activității de cercetare în România?

Acad. Ioan Dumitrache: În România există

colective de cercetare puternice și cred că la nivel național ar trebui să existe priorități în cercetare. De asemenea, cred că, la nivelul Academiei Române, ar trebui să existe câteva programe prioritare de cercetare. Academia Română ar trebui să se ocupe de proiecte de amploare, adică institutele Academiei Române ar trebui să fie implicate în proiecte de anvergură, proiecte care să se alinieze la ceea ce se întâmplă în lume în știință și tehnologie.

Cercetarea științifică românească, sigur, trebuie să fie la nivelul pe care îl dorim cu toții. Pentru aceasta avem nevoie de resurse, iar alocarea de resurse financiare pentru cercetare ar trebui să fie una dintre prioritățile guvernanților.

Consider că ponderea din Produsul Intern Brut (PIB) alocată cercetării în momentul de față este atât de mică, încât nici nu putem vorbi de

performanță în cercetare. Atâta timp cât sunt țări care alocă cercetării 2% din PIB, iar noi alocăm 0,2–0,3% din PIB, ne punem întrebarea cum reușim, totuși, să facem cercetare. De aceea cred că una dintre priorități ar trebui să fie cercetarea, pe lângă educație, care este esențială pentru orice societate. Cred că problema majoră a cercetării în România este legată de selectivitatea tematică și, în mod deosebit, de alocarea resurselor financiare care să susțină cercetarea de performanță.

Note

¹ <https://www.humanbrainproject.eu/en/>

¹ <https://rjn.com.ro/>

*Interviu realizat de Cătălin Mosoia, expert în comunicarea științei,
Biroul de presă al Academiei Române*

„Sunt, deci gândesc”

Karl Friston

*Ceea ce înțeleg cred,
dar nu tot ceea ce cred înțeleg;
ceea ce înțeleg știu,
dar nu tot ceea ce cred știu.*

Augustinⁱ

Karl Friston este profesor la University College London, Marea Britanie, membru al Royal Society, cercetător în neuroștiințe și o autoritate în imagistica creierului. Trei invenții sunt legate de numele său:

- o tehnică statistică – *en.* Statistical Parametric Mapping, SPM –, care este utilizată pentru a căuta corespondențe în activitatea creierului măsurată prin tehnica IRM, imagistică prin rezonanță magnetică;
- o metodă de măsurare a volumului structurilor cerebrale – *en.* Voxel-based Morphometry, VBM;
- a treia invenție a lui Karl Friston – *en.* Dynamic Causal Modelling, DCM – este utilizată pentru a estima modul în care diferite regiuni corticale ale creierului se influențează reciproc.

În domeniul neurobiologiei teoretice, Karl Friston a formulat un principiu al energiei libere pentru acțiune și percepție și sugerează că minimizarea surprizei poate explica multe aspecte ale acțiunii și percepției.

Profesorul Karl Friston a fost invitat special la prima conferință internațională de neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie din Româniaⁱⁱ. Pentru a afla mai multe amănunte despre preocupările sale științifice, inclusiv lucrarea pe care a prezentat-o în Aula Academiei Române, am realizat, în cadrul Biroului de presă al Academiei Române, următorul interviu.

Cătălin Mosoia: „Sunt, deci gândesc.” Cum ați explica tema prezentării dumneavoastră unui elev de liceu?

Prof. Karl Friston: Cu mare dificultate, așa cum am discutat înainte de acest interviu. Îmi place

ceea ce spuneți despre momentele Evricaⁱⁱⁱ. Principiul energiei libere este o descriere matematică nu numai a „cum”, dar și a „de ce” experimentăm momente Evrica la diferite niveluri. Momentele Evrica sunt necesare, pentru a înțelege lumea în care trăim, de la legile care guvernează lumea, până la înțelegerea modului în care funcționează corpurile noastre. Ideea este următoarea: a exista înseamnă să facem cele mai potrivite predicții pe baza unei înțelegeri corecte. Aceasta ne furnizează o explicație simplă atât pentru percepție, cât și pentru acțiune. Dacă luăm în calcul descrierile pe care fizica și matematica le fac percepției și acțiunii, atunci am putea deduce, chiar demonstra într-o anumită măsură, că înțelegerea și predicția sunt necesare pentru a supraviețui într-o lume aflată în continuă schimbare. De exemplu, dacă ne referim la percepție, ideea este că pentru a percepe ceva trebuie să înțelegem acel ceva; pentru a-l înțelege trebuie să avem o idee, o ipoteză, o imagine despre ce ar fi putut cauza acele input-uri senzoriale, anume, șablonul vizual, ceea ce aud, ceea ce simt cu propriul meu corp și așa mai departe.

A percepe ceva înseamnă a înțelege acel ceva, iar a înțelege înseamnă a selecta sau a infera cea mai potrivită explicație pentru ceea ce a cauzat acel ceva. Găsirea explicației corecte este tocmai momentul Evrica, înseamnă alegerea și identificarea celei mai potrivite explicații pentru senzațiile noastre. Acum, dacă ne referim la acțiune, acțiunea este doar o modalitate de a preleva probe pentru a obține cele mai potrivite tipuri de răspunsuri; cu alte cuvinte, privind lumea cu ochii noștri ca și cum am atinge-o, mișcându-ne trupurile într-un mod care să ne confirme predicțiile pe baza explicațiilor noastre. Astfel, atât percepția, cât și acțiunea pot fi exprimate în scris cu ajutorul matematicii ca un proces de minimizare a erorii de predicție, care este util la redescoperirea acestor momente Evrica la multe,

multe niveluri diferite. Aceasta este o explicație intuitivă.

Dacă am vrea să construim o mașină care să se ocupe de aceste aspecte – și, în prealabil, a trebuit să scriem dinamica sau ecuațiile matematice care ar descrie sisteme sau agenți care se angajează în această căutare constantă a momentelor Evrica –, atunci tipurile de sisteme pe care le obținem sunt cele care trebuie să se autoorganizeze. Invers, dacă sistemele se autoorganizează și rămân așa în fața unui mediu în schimbare, dacă au o homeostază generală, dacă se angajează într-o anumită formă de autoîntreținere sau autoasamblare – la fel cum facem noi, dumneavoastră și cu mine, ca să supraviețuim pentru cât mai lungi perioade de timp – atunci sistemele trebuie să experimenteze momente Evrica de minimizare a surprizei. În esență, pentru a exista sau pentru a supraviețui într-o lume aflată în continuă schimbare suntem forțați să înțelegem modul în care funcționează lumea. În felul acesta aș încerca să explic.

Cătălin Mosoia: Când spunem acțiune, ne putem gândi la comportament. Ce se poate spune despre percepție?

Prof. Karl Friston: Cred că mulți dintre noi privesc acțiunea și percepția ca două fețe ale aceleiași monede. Nu putem separa văzul, auzul, pipăitul de mișcare. Ceea ce vedem depinde de locul spre care privim, iar acesta depinde de cum ne mișcăm ochii. Cum ne mișcăm ochii depinde de ceea ce credem că vom vedea dacă privim în direcția respectivă. Prin urmare, este greșit să le separăm.

Cătălin Mosoia: Credeți că se poate vorbi de puncte comune de contact între matematică și neuroștiințe?

Prof. Karl Friston: Da, din punctul meu de vedere. Matematica este probabil cel mai formal mod de a scrie despre cum credem că funcționează creierul. Dacă citim o carte de neurofiziologie, întâlnim noțiuni precum dinamici neurale și rețele neurale, iar de îndată ce rostim cuvinte ca „rețele” și „dinamică” vorbim, de fapt, despre ecuații diferențiale. O ecuație diferențială este o ecuație care exprimă rata schimbărilor a ceva ca o funcție a acelei ceva. Interesante sunt întrebările care vizează ce anume este unic la ecuațiile care ne descriu, pe mine și pe dumneavoastră, spre deosebire de cele care se referă la corpurile cerești sau la particule foarte mici.

Cătălin Mosoia: Creierul uman poate fi asociat cu un computer sau chiar este un computer?

Prof. Karl Friston: Cred că, în sensul cel mai general, creierul este un computer. Zâmbesc, pentru că, în timpul revoluției industriale, computere se numeau, de fapt, femeile angajate pentru a ține contabilitatea. Deci, inițial, un computer a fost o persoană. Calculul este un proces dinamic cu propriile ecuații diferențiale. În lucrările mele, procesele computaționale sunt doar dinamici ale densității de probabilitate. Dacă asociem densitatea de probabilitate cu o credință probabilistă, atunci o densitate de probabilitate care se schimbă este o credință actualizată, iar credința actualizată este inferență, la fel ca în momentele Evrica; este același proces, dar exprimat în termeni de dinamică probabilistă.

Cătălin Mosoia: Ce este principiul energiei libere?

Prof. Karl Friston: Foarte simplu spus, principiul energiei libere susține că orice sistem care există – unde prin existență înțeleg că sistemul păstrează o separare între el și Univers sau mediul în care este imersat – va arăta ca și cum ar încerca să minimizeze energia liberă variațională. Energia liberă variațională este doar o modalitate tehnică de a descrie improbabilitatea diferitelor stări de a fi. Unii oameni numesc asta surpriză, alții model de evidență – este o cantitate, pur și simplu, și dacă o poți minimiza prin orice ai face, schimbând stările sau acționând asupra lumii, atunci de fapt cauți momente Evrica, acele momente de soluționare a surprizei și minimizare a energiei libere sau maximizarea probabilității stărilor pe care le aștepti, adică minimizarea surprizei. Energia liberă este efectiv o măsură cantitativă informativ-teoretică a surprizei.

Cătălin Mosoia: Din punct de vedere statistic, cum se poate minimiza surpriza sau energia liberă?

Prof. Karl Friston: Aceasta este o întrebare excelentă, deoarece din punct de vedere statistic sau matematic folosești doar ecuația diferențială potrivită. Dacă pentru a exista trebuie să minimizezi continuu surpriza sau să minimizezi energia liberă variațională, atunci poți scrie o ecuație diferențială de tipul celei despre care am vorbit, care minimizează surpriza. Energia liberă variațională este doar o modalitate extravagantă de a vorbi despre surpriză, iar inversul surprizei este dat de stările în care îmi place să fiu.

Cătălin Mosoia: Haideți să vorbim și despre goana spre atingerea minimului surprizei.

Prof. Karl Friston: Nu cred că vreodată vom ajunge acolo. Noi încercăm să găsim minimul, dar, de îndată ce credem că l-am atins, el s-a deplasat. Să ne gândim la ceea ce în fizică se numește „groapă de potențial”, adică la regiunea din spațiu în care energia potențială a unei particule are valori mult mai mici decât în regiunea înconjurătoare. Dacă ne imaginăm energia liberă (practic, orice funcție obiectivă) ca o curbă, atunci am vrea să fim în punctul cel mai de jos al curbei, al unei văi sau al unei gropi de potențial. Atunci când ești în punctul cel mai de jos, de fapt, minimizezi surpriza, te bucuri de momentul Evrica, pentru că ai găsit cea mai bună explicație pentru lumea înconjurătoare. Deci, care este cel mai simplu mod de a găsi punctul cel mai de jos al unei văi sau al unui vas? Dacă voi continua să cobor, atunci, în cele din urmă, ar trebui să găsesc punctul cel mai de jos. Motivul pentru care ezit să spun că aceasta este o imagine completă este că, în realitate, pentru că lumea noastră este în continuă schimbare și suntem sisteme deschise și în relație cu acea lume, punctul de energie liberă cel mai de jos al văii se mișcă; îl urmărim mereu, dar nu îl atingem niciodată, motiv pentru care tot timpul suntem în mișcare, învățând și făcând inferări în mod constant.

Cătălin Mosoia: Din punct de vedere teoretic, atunci când ajungem la minim, nu contează în ce direcție continuăm să ne mișcăm, pentru că întotdeauna va fi în sus.

Prof. Karl Friston: Absolut. Siguranță ontologică, confort. Când simulăm aceste lucruri sau ne

gândim de ce continuăm să mergem mai departe în această căutare, observăm că de îndată ce credem că am ajuns la minim, de fapt, el s-a deplasat. Aceasta pentru că nu suntem un sistem închis. Dacă am fi fost un sistem închis, dacă am fi fost complet izolați de lumea noastră, atunci am fi găsit într-adevăr un minim unic – acesta corespunde echilibrului termodinamic din fizică. Dar, pentru noi, acest punct fix continuă să se miște ca o țintă mișcătoare. Prin urmare, urmărim mereu acel minim, dar nu ajungem niciodată chiar acolo.

Cătălin Mosoia: Imaginația mă conduce către țintele mobile din tirul sportiv...

Prof. Karl Friston: Da, este un foarte bun exemplu! Este chiar mai dificil dacă ținta este în mișcare, pentru că încetinește și apoi accelerează, astfel că niciodată nu vei putea să ții pasul cu ea, dar în permanență încerci să te apropii cât de mult poți de acel punct ideal, minimul surprizei, minimul energiei libere.

Note

ⁱ *Lat. Omne autem quod intelligo, scio: non omne quod credo, scio*, în Aurelius Augustinus, *De magistro*. Ediție bilingvă. Text latin-român. Traducere de Mihai Rădulescu și Constantin Noica. Introducere și note de Lucia Wald. Editura Humanitas, București 1994. Cap. XI, 37, în latină, p.110; traducerea în limba română, p. 151.

ⁱⁱ https://academiaromana.ro/com2018/pag_com18_1115conferinta.htm

ⁱⁱⁱ Momentele Evrica sunt trăite imediat după rezolvarea unei chestiuni dificile.

*Interviu realizat de Cătălin Mosoia, expert în comunicarea științei,
Biroul de presă al Academiei Române*

Câteva reacții ale participanților la prima conferință internațională de neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie din România

Prima conferință internațională de neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie din România (ICon4N) a fost prezentată la Televiziunea Română, pe canalul TVR3, în cadrul emisiunii „Academia Română – prezentul continuu“, realizator Daniela Mitacheⁱ. În cadrul emisiunii au acordat interviuri acad. Ioan Dumitracheⁱⁱ, secretarul general al Academiei Române, profesor de automatică, Universitatea Politehnica din București; prof. Javier de Felipeⁱⁱⁱ, Instituto Cajal (CSIC), Laboratorio de Circuitos Corticales (CTB), Universidad Politécnica de Madrid, Spania; prof. Ioan Opreș^{iv}, University of Miami, Biomedical Engineering Department, Center for Neural Engineering, The Miami Project to Cure Paralysis, Miami, Florida, SUA, profesor la Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București; prof. dr. Ovidiu Alexandru Băjenaru, membru corespondent al Academiei Române, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” București; prof. dr. Gabriel Prada, Institutul Național de Gerontologie și Geriatrie „Ana Aslan”; prof. Vance Lemmon^v, University of Miami, Miami School of Medicine, The Miami Project to Cure Paralysis, Department of Neurological Surgery, Center for Computational Science, Miami, Florida, SUA; prof. Jon Kaas^{vi}, Distinguished Centennial Professor of Psychology, Department of Psychology, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, USA, Member in The National Academy of Sciences of USA.

Acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, precizează că, la nivel mondial, înțelegerea mecanismului funcționării creierului uman este una dintre preocupările majore ale comunității științifice. Human Brain Project este cel mai mare proiect al momentului, în cadrul căruia

cercetătorii europeni conlucrează la descifrarea misterelor creierului uman. „Am considerat oportun ca România să lanseze în cadrul Academiei Române un program național de cercetare în domeniul științei creierului. Programul vizează atât cercetarea fundamentală în neuroștiințe, cât și cercetarea aplicativă în domeniul medical și al neuroinformaticii și neurotehnologiei. Un asemenea program presupune o largă colaborare interdisciplinară.“

Prof. Javier de Felipe, Institutul Cajal, Madrid, declară că studiul creierului reprezintă una dintre frontierele științei actuale, iar conferința internațională de neuroștiințe de la Academia Română este ca un reper în ceea ce privește promovarea cercetării în domeniu. Întrebat de modul în care au evoluat cercetările asupra creierului în ultimii o sută de ani, prof. de Felipe evidențiază tehnologia, care a revoluționat metodele de analiză ale creierului față de momentele de început, când cercetătorii lucrau singuri și cu echipamente simple. Mai mult, acum abordările sunt interdisciplinare, iar echipele sunt formate din medici, dar și matematicieni, fizicieni, ingineri, informaticieni sau psihologi.

Prof. Ioan Opreș, Universitatea Miami, SUA, a susținut o lucrare despre emergența minții, apariția minții sau cum se formează mintea. Într-o prezentare atractivă a integrat cunoștințele obținute pe baza cercetărilor științifice de până acum privind mintea și emergența ei, ca efect al interacțiunii dintre structurile superioare și cele adânci ale cortexului prefrontal. Amintindu-l pe acad. Gheorghe Marinescu (1863–1938), „ultimul mare om de știință în domeniul neurologiei pe care l-a avut România”, prof. Opreș declară că prima conferință internațională de neuroștiințe, neuroinformatică, neurotehnologie și neuropsihofarmacologie din România „este mai

mult decât bine-venită, pentru că reînnoadă un fir istoric al neuroștiințelor românești.”

Prof. dr. Ovidiu Alexandru Băjenaru, membru corespondent al Academiei Române, unul dintre organizatorii conferinței, consideră că importanța conferinței rezidă în faptul că un același subiect de interes, creierul, a adus la aceeași masă de lucru atât medici și biologi, specialiști care se ocupă de partea biologică a neuroștiințelor, cât și informaticieni, matematicieni, fizicieni, experți în tehnologia informației; prin urmare, un același domeniu, văzut din două perspective. Comunicarea datelor obținute de fiecare grup în parte contribuie la o mai bună cunoaștere a modului de funcționare a creierului și a sistemului nervos central, ceea ce poate avea implicații majore în medicină: în primul rând, în ceea ce privește cunoașterea mecanismelor de apariție a bolilor, cele mai multe dintre acestea având multe necunoscute și puține soluții terapeutice; apoi, pornind de la această cunoaștere se pot dezvolta tehnologii terapeutice eficiente. Din cealaltă perspectivă, dezvoltarea IT-ului pleacă de la cunoașterea a ceea ce se întâmplă în rețelele neuronale, altfel spus, „singurul model real al informaticii este creierul”, după cum subliniază prof. Băjenaru. Modelele matematice elaborate de informaticieni îi ajută pe medici să pună la punct noi metodologii de cunoaștere a creierului. Prin urmare, fluxul de informație circulă în ambele sensuri.

Prof. dr. Gabriel Prada, Institutul Național de Gerontologie și Geriatrie „Ana Aslan”, explică, în intervenția sa din cadrul emisiunii de televiziune, termenul de „neuroștiințe”: „Înseamnă combinația mai multor abordări de la nivel preclinic – adică cercetare fundamentală, histologie, anatomie patologică, adică structura neuronală care este modificată, funcționalitatea modificată, până la aspectele clinice; și ele îmbină toate aceste componente astfel încât să ajungă la o concluzie comună și care să fie utilă în activitatea practică de zi cu zi.”

Prof. Vance Lemmon, Miami School of Medicine: „Sunt extrem de încântat să fiu aici, în România, pentru prima dată. Scopul acestei conferințe este de-a dreptul extraordinar: să descoperim multe aspecte ale funcționării creierului de la molecule până la apariția conștiinței. Ceea ce a coagulat discursurile a fost folosirea computerului, modul în care pot fi integrate și analizate datele. Aceasta pare a fi tema comună. Nu este surprinzător că în 2018 folosim tehnici computerizate

uimitoare pentru a răspunde la întrebări biologice. Eu lucrez într-un centru de traume ale măduvei spinale. Oamenii care suferă de așa ceva au și alte probleme și e greu să le aplici un tratament corespunzător. Este nevoie de terapii care trebuie să trateze mai multe tipuri de afecțiuni. Regenerarea nervoasă, chiar dacă pare minoră, trebuie împărțită în mai multe etape. Eu lucrez cu un biochimist care are și abilități în domeniul IT. Împreună putem căuta noi medicamente care pot acționa asupra celulelor nervoase și pot ajuta la regenerarea acestora.”

Prof. Jon Kaas, Universitatea Vanderbilt, SUA, unul dintre invitații speciali ai conferinței, a susținut o lucrare despre influențele rețelelor de procesare a informațiilor vizuale și senzoriale asupra comportamentului. Referindu-se la evenimentul în sine, a declarat: „Este o conferință minunată, foarte bine organizată, cu lectori de top din toată lumea”. Întrebat dacă cercetările neuroștiințifice vor contribui la găsirea de soluții pentru prevenirea și tratarea unor maladii precum Alzheimer, Parkinson sau epilepsia, prof. Kaas răspunde cu optimism: „Îmi doresc foarte mult, deoarece oameni care îmi sunt dragi suferă de Alzheimer. Și aceasta este una dintre cele mai importante probleme de rezolvat. Cercetătorii lucrează la soluții și cred că în trei-patru ani vor găsi un tratament revoluționar. Este o opinie optimistă și sperăm că va fi și pentru alte maladii. Dacă înțelegem modul de funcționare a creierului, putem începe să lucrăm la compensarea daunelor. Unul dintre studiile mele privește leziunile medulare, iar creierul are o mare adaptabilitate, plasticitate, deci o regenerare uluitoare poate avea loc spontan, fără nicio intervenție”.

Note

ⁱ Ediția din data de 15 decembrie 2018 a emisiunii „Academia Română – prezentul continuu” poate fi vizionată la adresa

https://www.youtube.com/watch?v=hMNge8YwV0c&list=PLxO8-C91Lp902LXxg_v5vItgvBXn7qudQ

ⁱⁱ <http://www.ioandumitrache.ro/>

ⁱⁱⁱ <http://www.cajal.csic.es/ingles/departamentos/defelipe-oroquieta/personal.html>

^{iv} <http://www.coe.miami.edu/staff-directory/name/ioanopris/>

^v <https://www.themiamiproject.org/research/faculty/vance-lemmon/>

^{vi} https://www.vanderbilt.edu/psychological_sciences/bio/jon-kaas

The background is a complex, monochromatic abstract composition. It features a dense arrangement of glowing, semi-transparent spheres and spheres of varying sizes, some with internal structures. These are interconnected by a network of thin, white lines and dots, resembling a molecular lattice or a data network. The overall effect is one of dynamic energy and technological sophistication. The text is centered in the upper half of the image.

Cercetare-dezvoltare în nanoelectronică

Dimensiunea românească a cercetării științifice europene în nanoelectronică

Acad. Dan Dascălu

Scopul acestor rânduri este acela de a atrage atenția asupra faptului că într-un domeniu tehnologic de înaltă competitivitate, esențial pentru cea de a 4-a revoluție industrială, specialiștii români care lucrează în țară și în străinătate (și în mod deosebit în Europa) au un cuvânt de spus. Academia Română, prin Secția de știința și tehnologia informației, a demonstrat acest lucru prin organizarea unui Forum (6–7 noiembrie 2018) și editarea unor volume. Concomitent, atragem atenția asupra potențialului pe care îl are cercetarea în nanoștiință și nanotehnologie în general. Un al doilea articol, publicat în tandem cu cel de față, se concentrează asupra aspectelor industriale, comentând perspectivele României în context regional.

Școala românească de micro- și nanoelectronică

La data de 12 septembrie 2018, la Academia Română a avut loc lansarea volumului *Școala românească de micro- și nanoelectronică*, volum apărut (2018) în Editura Academiei Române, ca supliment al seriei „Civilizația românească” (coordonate de către acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române). Titlul lucrării (Fig. 1) conține *cuvinte cheie* a căror semnificație este comentată mai jos. **Micro- și nanoelectronică** reprezintă tehnologia de bază folosită astăzi în electronică, tehnologie fără de care nu se poate concepe tehnica de calcul, comunicațiile, automatizarea în industrie, dar și în atâtea alte domenii cum ar fi de pildă controlul

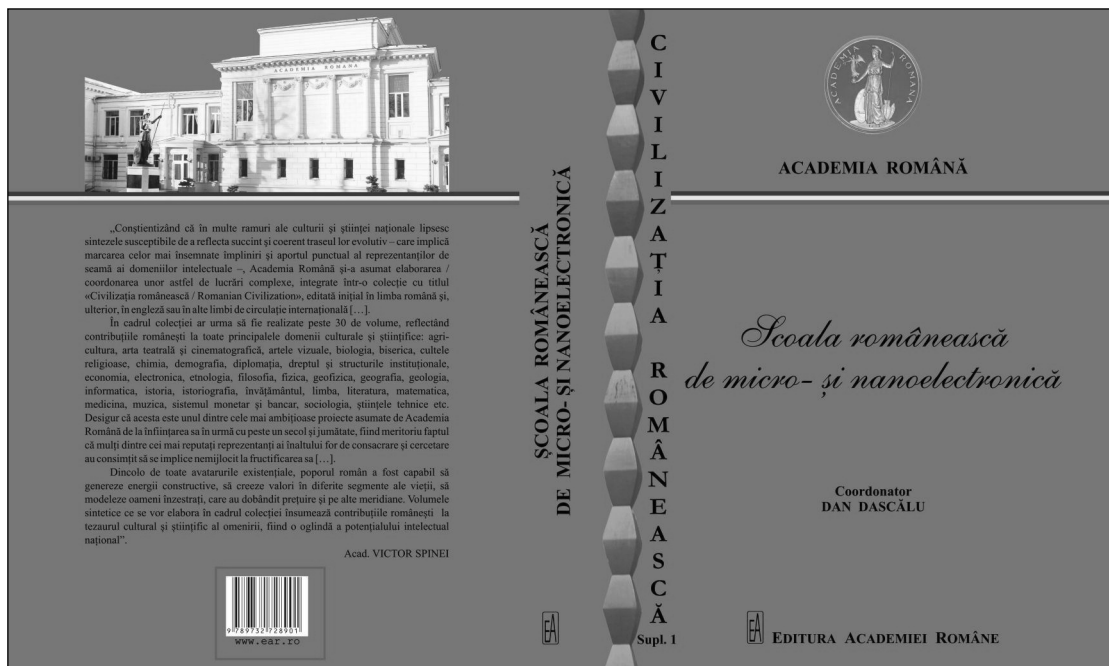

Fig. 1 Volumul *Școala românească de micro- și nanoelectronică*, Editura Academiei Române, 2018 (344 pagini)

automobilului. Aproape fiecare dintre noi este confruntat cu *obiecte inteligente* de larg consum (cum este telefonul mobil), a căror realizare fizică la performanțe care păreau până nu demult apanajul tehnologiilor spațiale ar fi fost imposibilă fără micro- și nanoelectronică. Creșterea uimitoare, neatinsă în niciun alt domeniu, a raportului performanțe/cost a fost realizată prin investiții masive, dar mai ales printr-o concentrare inegalabilă de inteligență în activitățile de cercetare-inovare. *Ce a avut România de spus într-un astfel de domeniu?*

Termenul de **școală** folosit în titlul volumului trebuie înțeles în sens larg, de formare a specialiștilor prin asimilare de cunoștințe, dar și prin participarea la generarea acestora în laboratoarele de cercetare și pe lângă liniile de fabricație, într-un mediu pe care l-am numi astăzi *ecosistem de inovare*, dar care a apărut cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, în jurul industriei de semiconductori din România (platforma industrială Băneasa), asistată de secția de specialitate și de școala doctorală din Facultatea de Electronică și Telecomunicații a Politehnicii bucureștene.

Revenind la contribuția **românească** la domeniu, ea trebuie judecată nu numai prin ceea ce s-a realizat în România în diverse perioade de timp, ci și prin acele realizări ale românilor din străinătate, care sunt recunoscute astăzi ca fiind *contribuții de primă valoare, încorporate în istoria domeniului*, sau rezultate noi și promițătoare de viitoare dezvoltări. Se poate vorbi de o comunitate de specialiști români din generații diferite, din țări diferite. Alături de Sorin Cristoloveanu (care a primit Grove Award 2017 acordat de IEEE) și de Andreas Wild (care a format și a condus ENIAC, parteneriatul public privat european în nanoelectronică), autorul acestor rânduri a organizat sub egida Academiei Române Forumul „Români în Micro- și Nanoelectronică” (6–7 noiembrie 2018), manifestare care a scos cu putere în evidență această idee de comunitate [1], [2].

Forumul „Români în micro- și nanoelectronică”

Forumul menționat mai sus a reunit specialiști români care lucrează în Europa (mai precis în Anglia, Belgia, Elveția, Franța, România, Spania și Suedia), ilustrând cercetarea la vârf în domeniu. Rezultatele lor au fost prezentate într-o suită de *sesiuni științifice*, dar au apărut și în volumul (Fig. 2)

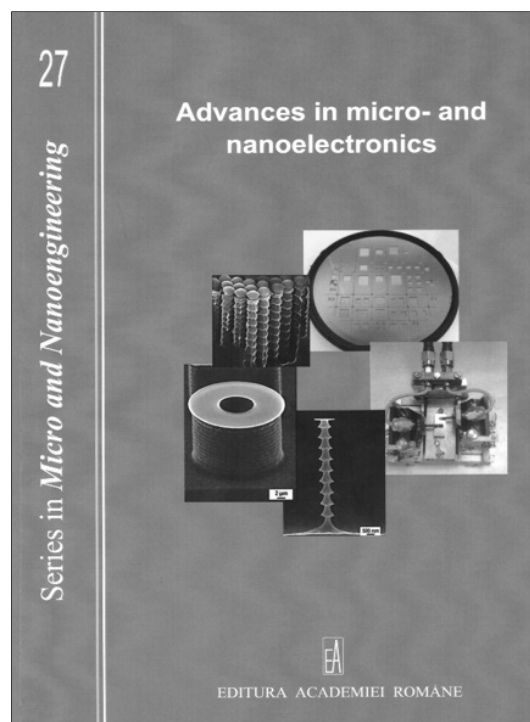

Fig. 2 Volumul *Advances in micro- and nanoelectronics*, Editura Academiei Române, 2018 (378 pagini)

Advances in micro- and nanoelectronics (al 27-lea din seria *Micro- and nanoengineering*, Editura Academiei Române, 2018). Primul capitol al volumului constituie o trecere în revistă a domeniului, redactată de către Andreas Wild. Diversitatea cercetărilor raportate aici este extrem de mare. Este vorba de dezvoltarea de noi tehnologii, utilizarea de noi materiale semiconductoare, noi principii de funcționare a unor echipamente de fabricație, dar și de noi dispozitive electronice și de noi arhitecturi ale sistemelor integrate. Trebuie remarcat faptul că dincolo de frontul tehnologic principal – creșterea exponențială a complexității sistemelor integrate conform faimoasei Legi a lui Moore – au fost raportate cercetări în domenii importante pentru competitivitatea Europei, precum microsisteme, microsenzori sau dispozitive semiconductoare de putere.

Cartea a fost lansată într-o conferință de presă (Academia Română, 6 noiembrie 2018), organizată de către acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, care a formulat și concluzia acestui eveniment: România ar trebui să-și reactualizeze strategia în domeniu, contând în această acțiune și pe sprijinul diasporei (Fig. 3). În acest context, Forumul a scos în evidență două aspecte:

(1) specialiștii români au avut și au în continuare o contribuție relevantă la dezvoltarea domeniului în lume;

Fig. 3 Conferința de presă din 6 noiembrie 2018, Sala Prezidiului Academiei Române

(2) România are un institut tehnologic recunoscut pe plan internațional și puternic implicat în proiecte europene de avangardă; este vorba de Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Microtehnologie (IMT București, www.imt.ro). Același institut dispune de o infrastructură experimentală de micro- și nanofabricație (www.imt.ro/MINAFAB), asigură asistență firmelor interesate în dezvoltarea de microcomponente (www.imt.ro/TGE-PLAT).

Perspectivile relansării domeniului în România au fost evaluate cu ocazia unei mese rotunde de orientare strategică moderată de către Andreas Wild (6 noiembrie 2018, Aula Academiei Române). O sinteză a discuțiilor (care au antrenat educația, cercetarea și industria) este accesibilă la adresa <https://www.youtube.com/watch?v=fHtkNKvImP>. De remarcat faptul că firme internaționale de prestigiu, care folosesc tehnologia micro-nanoelectronică (predominant pentru industria auto), sunt prezente în România și asigură un număr considerabil de locuri de muncă (în proiectare, testare, montaj – nu însă și în fabricația de componente micro- și nanoelectronice). Discuțiile privind starea domeniului și perspectiva de dezvoltare au continuat în cadrul unui grup de lucru de strategie al Comisiei de Știința și Tehnologia Microsistemelor a Academiei Române, a se vedea https://acad.ro/academia2002/acadrom/pag_comisii.htm, și concluziile vor fi făcute publice în lunile următoare. Încadrarea

în context internațional este abordată de către Andreas Wild în articolul *Perspective ale renașterii industriei nanoelectronice în România*, publicat în „Academica” în tandem cu contribuția de față.

Pentru România este esențială încadrarea activităților de cercetare-dezvoltare în domeniu într-o perspectivă mai largă, cea a *tehnologiilor generice esențiale* (Key Enabling Technologies, KETs) [3], care au un potențial considerabil de inovare, accesibil și micilor întreprinderi inovatoare (cu condiția ca acestea să aibă acces la infrastructura experimentală și expertiză), deoarece *investițiile în industria nanoelectronică propriu-zisă sunt în prezent o problemă și pentru țările cele mai avansate din Europa* (v. articolul Andreas Wild menționat mai sus). În această ordine de idei, Academia Română a abordat de mai multă vreme conceptul de *nanotehnologie în sens larg*, după cum se arată mai departe.

Excelența europeană în nanotehnologie (EXCELNANO)

Termenul de *nanotehnologie*¹ a fost larg utilizat în ultimele două decenii, după lansarea de către președintele Clinton a Inițiativei Naționale de Nanotehnologie (National Nanotechnology Initiative, NNI, 30 ianuarie 2000). Mihail C. Roco (National Science Foundation, USA) este unanim recunoscut ca *părintele* NNI.

Mihail Roco, membru de onoare al Academiei Române, a obținut diploma de inginer și apoi pe cea de doctor inginer la Universitatea „Politehnica” din București [4]. Nu este surprinzător faptul că a sensibilizat și autoritatea românească pentru cercetare și în acest context, la puține zile după lansarea NNI, Academia Română a organizat un seminar științific despre micro- și nanotehnologii [5]. A urmat o suită de acțiuni ce s-au materializat într-o orientare strategică și finanțare prin programe, care au făcut ca România să fie foarte bine cotate în programele europene în domeniu. Timp de aproape două decenii, Seminarul Național de Nanoștiință și Nanotehnologie (SNN) a însoțit cercetarea românească în domeniu, materializată în proiecte finanțate din programele CDI europene și din cele europene. Potențialul României în acest domeniu a fost inventariat prin studiul prospectiv NANOPROSPECT (2010–2011) și făcut public la adresa www.imt.ro/NANOPROSPECT. De remarcat faptul că diaspora (și în primul rând Mihail C. Roco, menționat mai sus) și-a adus contribuția la finalizarea studiului. Aceste aspecte au fost subliniate de către acad. Bogdan C. Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, în deschiderea celei de a 18-a ediții a evenimentului (SNN 2018), organizat în tandem cu forumul de nanoelectronică menționat mai sus. Cele două evenimente au fost grupate sub titlul *Excelența europeană în nanotehnologie (European Excellence in Nanotechnology) EXCELNANO*, (afișul apare în Fig. 4, detalii la adresa <http://www.astegi.ro/excelnano-2018.html>).

Dacă ediția SNN 2017 a fost una pur științifică, cu comunicări selectate publicate ulterior *in extenso* în Editura Academiei [6], SNN 2018 a pus în evidență participarea României la un număr de *proiecte de cercetare-dezvoltare ale Uniunii Europene în domeniul nanotehnologiei și al materialelor avansate*. Printre comunicările prezentate², menționăm pe cele ale unor institute ale Academiei Române, Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, Iași [7], respectiv Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu”, București [8]. O noutate în peisajul Seminarului național, în afara prezenței colegilor care au participat la Forumul de nanoelectronică, a fost includerea unei comunicări [9] a colegilor de la Universitatea Tehnică a Moldovei³. Același seminar a inclus și o succintă prezentare [10] a unor proiecte europene de cercetare avansată care nu fac parte din tematica tradițională de nanotehnologie și prefațează posibile noi dezvoltări în nanoelectronică. Este

Fig. 4 Afișul dublei manifestări EXCELNANO, Academia Română, 6–7 noiembrie 2018

interesant că această cuplare între nanoelectronică și nanotehnologie, care a avut loc prin EXCELNANO, la Academia Română (6–7 noiembrie 2018), a prefațat într-un anumit sens ceea ce se va petrece în luna iunie 2019, la Palatul Parlamentului din București, când vor avea loc succesiv *două evenimente organizate cu concursul Comisiei Europene*. Este vorba de ediția 2019 a evenimentului de mare amploare **EuroNanoForum** (a se vedea <https://www.euronanoforum2019.eu/>), care va avea loc între 12 și 14 iunie, urmat de **ECSEL JU Symposium** (anunțat la <https://www.ecsel.eu/symposium-2019>), programat pentru 17–18 iunie 2019⁴. Este interesantă orientarea celor două evenimente. În timp ce EuroNanoForum reflectă încă *orientarea tradițională* (<http://euronanoforum2017.eu/>) spre nanotehnologii (în sens restrâns) și materiale avansate, ECSEL JU, puternic ancorat în evoluțiile promovate de companiile internaționale și-a *extins spectrul de activitate* de la nanoelectronică la toate tehnologiile generice esențiale care contribuie la *dezvoltarea economiei digitale*.

În loc de concluzii

După părerea noastră, conturată în cadrul Comisiei de Știință și Tehnologie Microsistemelor (STMS), <http://www.link2nano.ro/acad/>, cercetătorii și firmele din România pot să beneficieze de circumstanțele favorabile ale orientării date de

ECSEL-JU (v. mai sus), care se reflectă și în propunerea de program cadru *Horizon Europe* (2021–2027). Într-adevăr, gama de soluții *electronice* pentru o diversitate de domenii (industrie, mediu, sănătate etc.) care reclamă *digitalizare* nu mai apelează exclusiv la industria electronică de vârf, care produce procesoare și memorii extraordinar de complexe și performante, ci reclamă o varietate enormă de componente, fabricate într-o diversitate uriașă de tehnologii, unele cu cost foarte redus.

Într-un fel, dominația autoritară a nanoelectronicii pe siliciu (guvernată de Legea lui Moore) se apropie de sfârșit, ceea ce se vede și din faptul că în prezent nu mai există o *foaie de parcurs (roadmap)* care să ghideze investitorii și fabricanții de echipamente. Între timp, IEEE (Institute of Electrical and Electronic Engineers), cea mai mare asociație profesională din lume, creează un *Nanotechnology Council*, care sub lozinca pompoasă *Advancing Nanotech for Humanity* (a se vedea <https://ieeenano.org/>) deschide numeroase fronturi de cercetare avansată. Ni s-a părut deosebit de reprezentativă tematica noii reviste „IEEE Transactions on Nanotechnology” care este dedicată progresului în inginerie electronică (dar și în mecatronică, biologie etc.), cu comentariile noastre la adresa <http://www.link2nano.ro/acad/FRMNE/informations/67-ieee-transactions-on-nanotechnology-t-nano.html>.

Parcurgem o perioadă de schimbări tehnologice rapide, în care colectivele de cercetare valoroase din fizică, chimie, știința materialelor, biologie își pot reorienta competențele. Oportunitățile de inovare, la interfața lumii fizice cu tehnica digitală sunt și ele deosebite. Șansa schimbării nu poate fi însă exploatarea fără o politică națională. O arată și experiența deceniilor anterioare, ilustrată de articolul Andreas Wild, publicat în paginile următoare.

Bibliografie

[1] Dan Dascălu, *Comunitatea specialiștilor români în micro- și nanoelectronică, însuflețită de perspectiva relansării domeniului*, „Market Watch”, nr. 209, noiembrie 2018.

[2] Alexandru Batali, *Pledoarie pentru relansarea nanoelectronicii în România*, Market Watch, Nr. 210, decembrie 2018.

[3] Dan Dascălu, *Tehnologiile generice și industriale în context european și național*, Market Watch, Nr. 211, ianuarie-februarie 2019.

[4] https://nsf.gov/staff/staff_bio.jsp?lan=mroco

[5] Dan Dascălu, *O sămânță care a rodit*, „Academica”, 2017, p. 36–38.

[6] Maria Zaharescu, Marius Enăchescu, Dan Dascălu (Editors), *Nanotechnologies and nanomaterials for various applications*, vol. 26 of series *Micro- and nanoengineering*, Publishing House of the Romanian Academy, 2018.

[7] Mariana Pinteală, Teodora Rusu, Bogdan C. Simionescu, *SupraChem Lab – First Horizon 2020 Romanian ERA Chair project. PPIMC impact and developments*, SNN 2018.

[8] Speranța Tănăsescu: *Challenging aspects of the European projects in the nanosafety area. Implications for the research in the “Ilie Murgulescu” Institute of Physical Chemistry*, SNN 2018.

[9] Ion Tighineanu: *Promoting smart specialization by developing the field of Novel Nanomaterials for BioMedical Applications (NanoMedTwin)*, SNN 2018.

[10] Mircea Dragoman, *Beyond Moore law – H2020 projects in IMT Bucharest*, SNN 2018.

Note

¹ O posibilă definiție a nanotehnologiei este operarea cu dimensiuni și toleranțe sub 100 nm (adică o zecime de micrometru sau de micron), la scară supra atomică și supra moleculară.

² Rezumatele lucrărilor citate mai jos, prezentate la a 17-a ediție a Seminarului Național de Nanoștiință și Nanotehnologie (SNN 2018) sunt accesibile la <https://www.romnet.net/nano/SNN2018/programSNN2018.htm>

³ Colectivul care gestionează proiectul respectiv provine de fapt de la Academia de Științe a Moldovei. Comunicarea a fost susținută de către acad. Ion Tighineanu, primvicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei (care este și membru de onoare al Academiei Române). Cu colegii din Republica Moldova ne vom întâlni și la următoarea ediție a Seminarului național, care se va desfășura la Iași, cu concursul ICMPP (SNN 2019, 24 octombrie 2019, a se vedea <http://www.link2nano.ro/acad/SNN/>).

⁴ ECSEL JU este un parteneriat public-privat promovat de Uniunea Europeană pentru a finanța inovarea în domeniul componentelor și sistemelor electronice. El continuă activitatea ENIAC JU, orientat explicit spre nanoelectronică.

Perspective ale renașterii industriei nanoelectronice în România

Andreas Wild*

Micro- și nanoelectronica sunt motorul tehnologic al societății bazate pe cunoștințe. Istoric, România se numără între țările care au dezvoltat capabilități în domeniu. Investițiile au încetat după 1989, iar competențele încă existente se degradează rapid, nefiind susținute de strategia națională de inovare. Acest articol avansează ideea că o renaștere a micro- și nanoelectronicii în România este posibilă, primii pași având deja loc sub egida Academiei Române. O abordare strategică, la scară națională, pentru stimularea inovării centrate pe micro- și nanoelectronică, pe disciplinele înrudite (nanotehnologii, tehnologia informației și comunicațiilor) și pe aplicațiile lor de viitor (de pildă, auto) ar putea poziționa România ca un inovator de succes, cu un viitor prosper, contribuind semnificativ la dezvoltarea și securitatea Uniunii Europene.

Introducere

Termenul de *nanotehnologie*, întâlnit tot mai frecvent, confirmă corectitudinea viziunii lui Richard Feynman, laureat al Premiului Nobel pentru fizică în 1985, formulată într-un seminar din 1959: există mult loc pentru descoperiri și invenții când se progresează spre dimensiuni tot mai mici (*There is plenty of room at the bottom*).

SUA a lansat o *Inițiativă Națională pentru Nanotehnologii (National Nanotechnology Initiative)*, datorată și contribuției determinante aduse de dr. Mihail Roco, membru de onoare al Academiei Române. Congresul a aprobat, la propunerea administrațiilor succesive și în virtutea legii din 3 decembrie 2003, bugete anuale de 1,5–2 miliarde de dolari pentru progresul nanoștiințelor și valorificarea lor tehnologică.

Electronica integrată este disciplina în care miniaturizarea generează, de peste o jumătate de secol, o excepțională valoare tehnologică și economică. Dimensiunile dispozitivelor inițiale, de ordinul micrometrilor, au fost miniaturizate de peste o mie de ori: „microelectronica” a devenit „nanoelectronică”. Cipurile contemporane – produse ale nanoelectronicii – au o capacitate de procesare a informației fără precedent, făcând posibile nenumărate funcții, aplicații și servicii, și sunt disponibile la prețuri larg accesibile, în aparate de buzunar cântărind 100 de grame (de pildă, în *smart phone*). Ele stau la baza Inteligenței Artificiale, Internetului Lucrurilor sau a Industriei 4.0, accelerând trecerea de la descoperirea științifică la produsul industrial și dând formă viitorului în știință, economie, industrie, dar și în viața cotidiană.

Nu toate statele lumii s-au angajat în acest domeniu, dar România a făcut-o și a dezvoltat capabilități. Investițiile au încetat după 1989, iar competențele se află, cu puține excepții, într-un proces de degradare. Acest articol avansează ideea că este posibil să se stabilizeze și să se relanseze micro- și nanoelectronica în România, ceea ce ar centra politica de dezvoltare pe o axă de cercetare-inovare cu impact hotărâtor asupra economiei și a vieții sociale, al cărui succes ar aduce o contribuție majoră la progresul întregii țări.

Structurarea

micro-nanoelectronicii în anii '80

Pentru formularea unei ipoteze de viitor, este util să rememorăm aspecte definitorii din trecut.

Europa este activă practic simultan cu inventarea tranzistorului în SUA în 1947–1948: Herbert Franz Mataré și Heinrich Welker demonstrează un

* Dr., ex. CEO ENIAC/ECSEL (Componente Electronice și Sisteme pentru Leadership European)

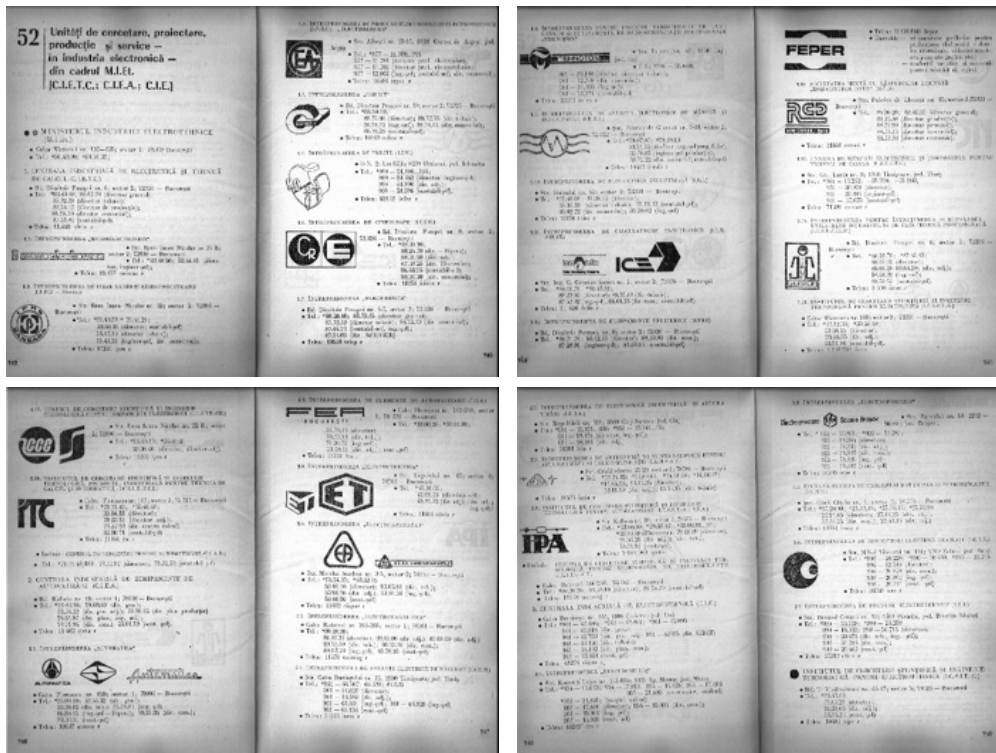

Fig. 1. Lista unităților din industria electronică în anul 1989
 (după http://www.proradioantic.ro/index.php?x=articole&id_stire=153)

dispozitiv cu germaniu cu contacte punctuale și, la 13 august 1948 propun, „transistronul” spre brevetare în Franța. Mataré se grăbește să-l valorifice industrial, fondează, în 1952, în Germania întreprinderea Intermetall și expune la 29 august 1953, la Internationale Funkausstellung – IFA Düsseldorf, primul prototip al unui aparat de radio „de buzunar” tranzistorizat. Dar centrul de greutate al industriei de semiconductoare – un alt nume pentru micro- și nanoelectronică – se stabilește rapid în SUA, în celebra *Silicon Valley*, grație spiritul antreprenorial american, cererii de piață și, nu în ultimul rând, ajutoarelor guvernamentale substanțiale din partea industriei de apărare.

Industria se globalizează în anii '80, pe fondul competiției dintre SUA și Japonia în DRAM¹. Către 1975, firmele americane Intel, Texas Instruments, Mostek, National Semiconductor și Motorola dețin circa 90% părți de piață [1]. Guvernul japonez decide să promoveze fabricarea autohtonă de DRAM; forțează transferuri de tehnologie; acordă subsidii; legiferează cartelurile², astfel că Hitachi, Matsushita, NEC, Toshiba, Mitsubishi și Fujitsu obțin peste 50% părți din piața de DRAM. Japonezii excelează în știința fabricației, domină în echipamente și instalează în scurtă vreme cea mai mare capacitate de producție. Pentru a se apăra de

dumping, guvernul SUA impune în 1986 limitarea producției japoneze de DRAM³, taxează importurile în 1987 și lansează SEMATECH⁴, un parteneriat public-privat pentru dezvoltarea echipamentelor de fabricație. Reducerea volumului producției într-o fază în care cererea de DRAM continuă să crească deschide posibilități pentru alți participanți.

Coreea are o dramatică schimbare de direcție în 1983. Până atunci a lansat planuri cincinale cu investiții prioritare în industria grea și industria chimică, a încurajat formarea de conglomerate⁵, a acordat credite de stat cu dobândă negativă; și a forțat exportul. Acum, întreprinderile autohtone investesc 1,2 miliarde de dolari în DRAM. Samsung începe fabricația cu licențe americane și japoneze, ia ființă Hyundai Semiconductor Co., Goldstar⁶ le urmează exemplul. Conglomeratele coreene se impun, grație resurselor lor financiare, pe piața de memorii care oscilează între perioade de pierderi masive și perioade profitabile. Succesul remarcabil la export face din semiconductoare un domeniu prioritar la scară națională și atrage ajutoare, de pildă pentru dezvoltarea DRAM de 4Mb (1986) [2]. În zece ani, Samsung obține peste 10% părți de piață în DRAM; astăzi își dispută cu Intel locul 1 mondial în semiconductoare.

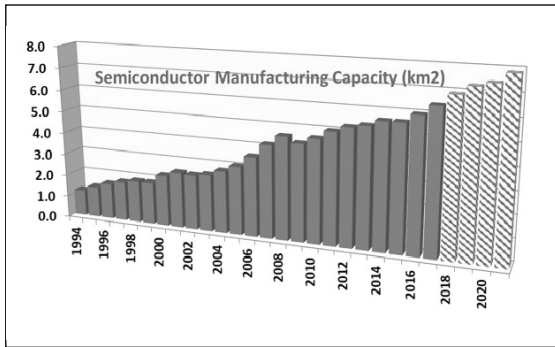

Fig. 2. Capacitatea de producție semiconductoare, exprimată ca suprafața totală a plăcilor de siliciu monocristalin fabricate, continuă să crească în ritm susținut.

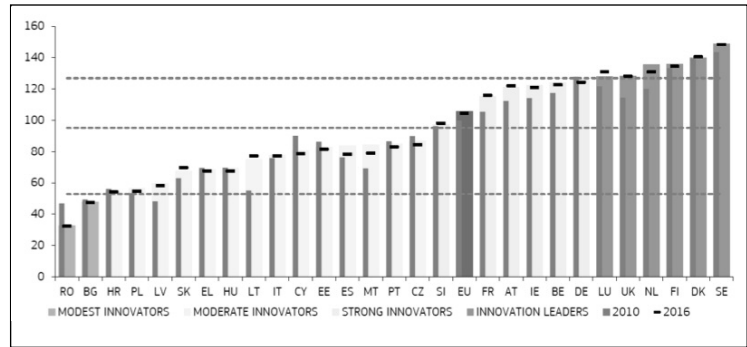

Fig. 3. România se clasifică pe ultima poziție între „inovatorii modești” din Uniunea Europeană. Scorul s-a deteriorat între 2010 și 2016. Sursa: European Innovation Scoreboard 2018. (<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/33147>)

Taiwan, sub legea marțială, fondează în 1973 Institutul de Cercetare Tehnologică Industrială⁷ pentru a lansa o industrie bazată pe tehnologii inovative și nu pe mână de lucru ieftină. În 1985, ministrul Economiei îl numește șef la ITRI pe Morris Chang, fost manager al diviziei de semiconductoare la Texas Instruments, care înființează, doi ani mai târziu, Întreprinderea Taiwaneză de Fabricație de Semiconductoare (TSMC⁸) specializată exclusiv pe fabricarea produselor proiectate de clienți (*pure-play foundry*); 21% din capitalul de start provine de la guvernul taiwanez, restul de la investitori privați [3]. În zece ani, TSMC recuperează decalajul inițial de două generații față de liderii mondiali și domină dezvoltarea tehnologiei. În Taiwan se instalează cea mai mare capacitate de producție din lume.

Europa intră în competiție prin acțiuni publice – europene și naționale – și private [4].

► Comunitatea Economică Europeană inițiază, în 1984, primul Program Cadru de Cercetare-Dezvoltare Tehnologică (PCRDT) și lansează programul „ESPRIT”⁹ dotat, între 1984 și 1998, cu 5,8 miliarde ECU; în plus, 1,3 miliarde ECU revin, între 1988 și 1998, programelor aplicative pilot pentru tehnologia informației¹⁰, consolidate în 1992 sub titlul „Sisteme telematică”.

► Statele membre ale CCE/UE intervin¹¹, atât la nivel național, cât și prin programul interguvernamental „EUREKA” lansat în 1985, în care, între altele, 14 state membre și Comisia Europeană sprijină cu 3,8 miliarde ECU, între 1989 și 1997, proiectul **E! 127 JESSI**¹², care continuă miniaturizarea până la 0,25 microni, pe plăci de 150 mm și 200 mm diametru.

► În sectorul privat, Siemens și Philips lansează în 1984–1989 proiectul „MEGA” pentru memorii SRAM de 1 Mb și DRAM de 4 Mb. Numeroase întreprinderi europene participă, Philips, Siemens și STMicroelectronics urcă în Top 10 mondial al firmelor de semiconductoare. În 1999, la următoarea schimbare tehnologică majoră, gigantul american Motorola se va alia cu Siemens, demonstrând la Dresda, în premieră mondială, memorii fabricate pe plăci de 300 mm.

În concluzie, succesul liderilor mondiali în micro- și nanoelectronică de datorează unei combinații între, pe de o parte, opțiunile tehnologice și economice ale industriei și, pe de altă parte, condițiile politice și instituționale din țara respectivă. În toate cazurile, guvernele au avut o participare activă: au definit programe prioritare și au alocat mijloace bugetare.

Micro- și nanoelectronică în România până în 1989

În România, evoluția domeniului a urmat o traiectorie diferită [5]. „Radio popular” a fost prima întreprindere electronică „de stat”, lansată în 1949, după naționalizarea principalelor mijloace de producție. Un plan de șase ani urmat de șapte cincinale au prevăzut investiții care au creat, până în 1989, un ecosistem complet, constând din unități de învățământ și 33 de unități de cercetare și producție industriale (Figura 1):

- **învățământ superior și cercetare academică** în cinci centre universitare, ca și în licee și școli profesionale de profil;

- **componente electronice:** Întreprinderea de Piese Radio și Semiconductoare, IPRS Băneasa, în

1962; Centrul de Cercetare pentru Componente în 1969, care devine, în 1974, Institutul de Cercetări pentru Semiconductoare, ICCE; și o a doua unitate productivă, fabrica „Microelectronica”, deschisă în 1981;

- **aparatură electronică:** calculatoare, radio și televiziune, aparate industriale, de automatizări și de metrologie;

- **servicii:** IIRUC.

În anii '80 însă, când Europa și țările asiatice făceau eforturi susținute pentru a se menține în competiție, România urmărea prioritar rambursarea integrală a datoriilor externe, ceea ce a dus la diminuarea masivă a investițiilor și la creșterea decalajului față de nivelul tehnicii mondiale [6]. Aceasta este una dintre cauzele principale – deși nu singura – ale colapsului suferit de electronica din România la deschiderea granițelor după 1989, în confruntarea cu competiția mondială pe piața liberă. Vor supraviețui însă insule de competență științifică și tehnologică și producția de talent competitiv pe plan mondial.

Evoluții recente

Industria globală de semiconductoare are astăzi un volum anual total de circa 500 de miliarde de dolari, cu cheltuieli de cercetare de circa de 65 de miliarde de dolari și investiții de 100 de miliarde de dolari. Cererea de siliciu în lume crește și va continua să crească în același ritm susținut (Figura 2) Firmele încorporate în SUA dețin peste 50% din piață, deși majoritatea consumului are loc în Asia [7],[8]. China a apărut ca un competitor ambițios, ponderea Japoniei s-a redus, iar Europa consumă 9%, produce 6–7% și investește doar 3% din totalul mondial [9].

Dar Europa continuă să găzduiască cele mai valoroase institute de cercetare din lume (IMEC, LETI, Fraunhofer Gesellschaft); lideri mondiali în optoelectronică, senzori și actuatori; producători de echipamente cu poziții dominante (de pildă în fotolitografie!); inovații esențiale pentru electronica portabilă (tehnologia FDSOI); și lideri în componente auto și industriale cu creșteri peste medie. În ultimii doi-trei ani, Europa a început să-și reevalueze poziția, pentru a reduce decalajul în capacitatea de fabricație în tehnologii moderne și în întreprinderile inovatoare fără fabrici (*fab-less*). La nivel politic și instituțional câștigă teren înțelegerea că micro- și nanoelectronica nu sunt o comoditate, ci o tehnologie generică esențială pentru succesul economic și

suveranitatea statală. Comisia Europeană a confirmat, în decembrie 2018, ca Proiect Important de Interes Comun European¹³ propunerea a patru State Membre de a acorda 1,7 miliarde de euro investițiilor în semiconductoare cu un volum total de 6 miliarde de euro [10]. În consecință, Bosch, STMicroelectronics și Infineon au anunțat deja intenția de a executa investițiile corespunzătoare în unități de producție moderne, procesând plăci de 300 mm.

În România, inițiativa pentru salvagardarea atuurilor naționale aparține Academiei Române, [11] care a contribuit direct, după 1989, la decizia clarvăzătoare de a înființa un Centru de Microtehnologie la Universitatea „Politehnica” din București (1991), urmată de fuziunea cu ICCE și formarea Institutului National de Cercetare-Dezvoltare pentru Microtehnologie (IMT București). IMT a creat o infrastructură de cercetare de clasă mondială cu fonduri naționale și europene și a obținut rezultate la nivelul standardelor de excelență naționale și internaționale. Deși o mare parte dintre specialiștii produși de școala românească se află în diaspora, competența resurselor umane din țară a continuat să atragă investițiile unor firme de importanță mondială, România a dezvoltat o reputație în *software* și se bucură de inițiative ale investitorilor străini, care au creat între 20 și 30 de mii de locuri de muncă în industrie, inclusiv în funcții inovatoare, în electronică, dar (încă) nu și în semiconductoare. Acțiunile recente ale Academiei Române, antrenând învățământul, cercetarea academică și instituțională și sectorul privat, sunt abordate de academicianul prof. dr. Dan Dascălu în articolul *Dimensiunea românească a cercetării științifice europene în nanoelectronică*, publicat în „Academica” în tandem cu contribuția de față.

Pespective de viitor

Între 2010 și 2017, poziția României în privința capacității de a inova s-a deteriorat simțitor, mai ales din cauza pierderilor în resurse umane, investitori și finanțare, plasând-o în 2018 pe ultimul loc în Uniunea Europeană (Figura 4). O analiză rapidă a avantajelor, dificultăților, oportunităților și pericolelor¹⁴ din micro- și nanoelectronica românească de azi, considerând și pozițiile exprimate la Forumul din 6/7 noiembrie 2018, conduce la concluzii similare, evidențiind și posibilități de a lua acțiuni constructive pe termen scurt sau mediu. [12]

- **Talent și investitori.** O problemă centrală, nu numai în România, ci în lume, este că cererea de

Romania	Performance relative to EU 2010 in	
	2010	2017
SUMMARY INNOVATION INDEX	46.9	32.9
Human resources	40.7	22.5
Attractive research systems	22.8	29.7
Innovation-friendly environment	81.1	96.8
Finance and support	48.3	22.4
Firm investments	64.9	13.3
Innovators	39.1	0.0
Linkages	53.7	38.1
Intellectual assets	8.6	22.5

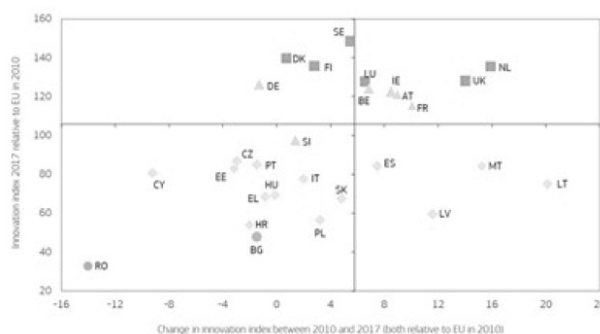

Fig. 4. a) Performanța României în inovație în 2010 și 2017 ca procent din media UE din 2010. Se constată scăderi masive în resurse umane, finanțare și investiții private.
 b) Variația indicelui de inovație al României din 2010 și 2017 raportat la media UE din 2010, în comparație cu ceilalți membri UE. Sursa: European Innovation Scoreboard 2018. (<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/33147>)

specialiști calificați care pot lucra în micro- și nanoelectronică depășește oferta. Eroziunea rapidă a resursele umane competente, care au atras în trecut apropiat investitori în România, creează un real pericol pentru viitor. Universitățile produc insuficienți absolvenți, iar cei susceptibili să studieze disciplinele relevante emigrează fie pentru studii, fie imediat după absolvire. România este pe ultimul loc în Uniunea Europeană privind investițiile în învățământ (2,9% din PIB în 2018 față de 4,6% media Uniunii Europene [13]) și are deci oportunitatea de a crește alocațiile pentru sporirea atractivității și a numărului pozițiilor de cadru didactic și cercetător universitar, a numărului de studenți și absolvenți etc. Este strict necesar să se inverseze sensul migrației, pe de o parte prin atragerea diasporei, pe de altă parte prin motivarea tinerei generații să studieze și să urmărească o carieră în țară. Aceasta va contribui în mare măsură, alături de alte măsuri necesare, la garantarea unei atractivități ridicate pentru toți investitorii, interni sau externi.

• **Mijloace.** Recunoscând că inovarea este elementul esențial al succesului țării în viitor, este urgent să se ia măsuri pentru a corecta situația României și a inversa tendința. În acest scop este nevoie de o strategie executabilă, care:

- (1) să definească obiective SMART¹⁵;
- (2) să definească acțiuni care permit atingerea obiectivelor și astfel
- (3) să justifice obținerea mijloacelor financiare necesare pentru executarea acțiunilor.

Primii pași au avut deja loc sub egida Academiei Române, intenția fiind să se producă, în a doua

jumătate a acestui an, o primă sinteză care să poată deja induce un număr de acțiuni imediate. Mai departe, pusă în discuție și dezvoltată, această sinteză ar putea deveni un element de bază în pregătirea noului Program Național de Cercetare-Dezvoltare-Inovare (2021–2027). Ecosistemul compus din micro- și nanoelectronică, împreună cu disciplinele înrudite (nanotehnologii, tehnologia informației și a comunicațiilor) și cu industriile de viitor al căror progres este decis de inovații electronice în *hardware* și *software* reprezintă un element incontornabil al proiectului de viitor. Ca exemplu, Parteneriatul Auto Român între electroniști și producătorii auto din țară evidențiază că progresul industriei depinde de soluții *hardware* și *software* inovatoare pentru controlul motorului și optimizarea consumului de combustibil, mărirea siguranței pasagerilor, pilotarea vehiculelor cu diferite grade de autonomie ca și pentru vehicule electrice. Toate aceste elemente sunt deja la îndemână în România și o abordare structurată, sistemică, poate accelera punerea în aplicare cu efecte benefice în economie și societate.

• **Resurse.** Succesul oricărei acțiuni depinde de capacitatea de a angaja actorii relevanți. Academia Română, sub egida căreia a demarat această serie de activități, este garantul excelenței și al probității intelectuale. Între cei care s-au regăsit, mai mult sau mai puțin spontan, în diferitele foruri, se numără reprezentanți relevanți din învățământ, cercetare și industrie care se angajează în acest moment în structurarea interacțiunilor, discutarea acțiunilor posibile și lărgirea audienței. În special, trebuie căutat contactul

cu autoritățile. Experiențele țărilor care au avut succes în domeniu, ilustrate în oarecare detaliu în capitolele precedente, arată, fără putință de tăgadă, că succesul depinde în mod decisiv de angajamentul instituțiilor guvernamentale. Principalul pericol în fața strategiei de dezvoltare – centrată pe o tehnologie decisivă în procesul de inovare, și anume pe micro- și nanoelectronică – este lipsa de rezonanță a autorităților române.

Fără îndoială, discuțiile și activitățile în curs și viitoare vor conduce la precizarea și rafinarea ideilor. În cazul adoptării acestei strategii de inovare cu impact economic și societal, România are oportunitatea să-și construiască un viitor prosper, devenind în același timp și un contribuitor esențial la viitoarea prosperitate și securitate a Uniunii Europene.

Bibliografie

- [1] J. Kang, *A Study of the DRAM Industry* MS Thesis, MIT, 2010.
- [2] S. Ran Kim, *The Korean system of innovation and the semiconductor industry: a governance perspective*, în „Innovation Dynamics of Pacific Asia: Implications for Europe”, Science Policy Research Unit/Sussex European Institute, 1996.
- [3] D. Nenni, „A Brief History of TSMC”, 2012, <http://www.semiwiki.com/forum/content/1539-brief-history-tsmc.html>
- [4] A. Drumaux, J. Mattijs, *Organisation et légitimation de la politique industrielle européenne: le cas des programmes ESPRIT et Télématique*, în „Politiques et management public”, vol. 15, nr. 1, 1997.
- [5] D. Dascălu (coord.), G. Pascovici, M. Băzu, A. Wild, *Școala românească de micro- și nanoelectronică*, Editura Academiei Române, București, 2018, p. 322–324.
- [6] N. Millea, *Trei sferturi de veac de cercetare științifică românească (1938–2015)*, NOEMA XVI, 2017, p. 285.
- [7] IC Insights Research Bulletin, „Semiconductor R&D Spending Will Step Up After Slowing”, #1135, 31.01.2019.
- [8] IC Insights Research Bulletin, „Samsung’s Big Semi Capex Spending Keeps Pressure on Competition”, #1122, 29.11.2018.
- [9] <https://www.statista.com/statistics/238228/global-semiconductor-market-share-by-region/>
- [10] European Commission – Press release, „State aid: Commission approves plan by France, Germany, Italy and the UK to give €1.75 billion public support to joint research and innovation project in microelectronics”, Brussels, 18 December 2018.
- [11] N. Millea, „Trei sferturi de veac de cercetare științifică românească (1938–2015)”, NOEMA XVI, 2017, p. 296.
- [12] D. Dascălu (coord.), G. Pascovici, M. Băzu, A. Wild, *op.cit.*, p. 327–328.
- [13] Guvernul României, Ministerul Finanțelor Publice, „Raport privind situația macroeconomică pe anul 2019 și proiecția acesteia pe anii 2020–2022”, p. 44. http://www.cdep.ro/pdfs/buget/2019/raport/Raport_bug_et_2019.pdf

Note

¹ Memorii dinamice cu acces aleator – *Dynamic Random Access Memories (DRAM)*, coexistă cu Memorii statice cu acces aleator – *Static Random Access Memories (SRAM)*. DRAM au fost inventate în 1966 de Robert Dennard de la IBM Thomas J. Watson Research Center și brevetate în SUA sub numărul 3,387,286 din 1968.

² *Keiretsu*: în care o bancă deține acțiuni și furnizează capital. Ele sunt: Mitsubishi (Mitsubishi Electric); Mitsui (Sony, Toshiba); Sumitomo (NEC, Sumitomo Electric Industries); Fuyo (Canon, Hitachi, Ricoh); Dai-Ichi Kangyo (Fujitsu, Hitachi, Fuji Electric); Sanwa (Hitachi, Iwatsu Electric, Sharp Corporation, Nitto Denko, Kyocera).

³ *Semiconductor Trade Agreement (STA)* între SUA și Japonia, 1986–1991, prevede o creștere a prețului pentru produsele japoneze care s-a obținut prin reducerea volumului producției.

⁴ *Semiconductor Manufacturing Technology* – pe scurt SEMATECH.

⁵ Conglomeratele sunt cunoscute sub numele de *chebols*.

⁶ Numele actual al conglomeratului este *LG*.

⁷ *Industrial Technology Research Institute (ITRI)*.

⁸ *Taiwan Semiconductor Manufacturing Company Ltd.* – Compania de Fabricație Semiconductoare Taiwan.

⁹ *European Strategic Programme on Research in Information Technology*.

¹⁰ DRIVE (în transporturi), AIM (în domeniul medical) și DELTA (învățământ la distanță).

¹¹ Bugetele statelor membre ale Uniunii Europene (UE) reprezintă 45,8% din Produsul Intern Brut (PIB), în timp ce bugetul UE este, conform Tratatului de Funcționare al UE, de numai 1% din PIB.

¹² *Joint European Submicron Silicon Initiative*, <https://web.archive.org/web/20120403080020/http://www.eurekanetwork.org/project/-/id/127>

¹³ *Important Project of Common European Interest, IPCEI*, potrivit Articolului 107.e(b) din Tratatul de Funcționare al Uniunii Europene.

¹⁴ *Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats/SWOT*.

¹⁵ În engleză, *Specific-Measurable-Attainable-Relevant-Time bound (Specific, Măsurabile, Accesibile, Relevante și limitate în Timp)*.

Dimensiuni teritoriale ale depopulării României

Vasile Ghețau*

Cu notabile excepții, gravele probleme ale depopulării țării sunt tratate în presă, dar și în firava literatură de specialitate, cu predilecție la nivel național. Există suficiente argumente pentru a privilegia această abordare, datele vehiculate de presă punând accent înfricoșător pe declinul populației țării provenit din scăderea naturală a populației și, deopotrivă, din imensa emigrație a românilor. În plus, aprecierile comparative la nivel internațional sunt favorizate de multitudinea de date disponibile asupra populațiilor din spațiul European în mod deosebit. Datele demografice la nivel național sunt agregări ale celor înregistrate la nivel de localitate: nașteri, decese, căsătorii, divorțuri, schimbări de domiciliu/reședință în țară, emigrare și imigrare.

O radiografie a *scăderii naturale* a populației și a *migrației interne* cu schimbare de domiciliu la nivel de localități reliefează dimensiuni dramatice ale fenomenului de depopulare, cea din urmă componentă neapărând în tabloul general al declinului la nivel național, prin *migrație netă* (sold) nulă. Pentru a determina întreaga schimbare (creștere sau scădere) a numărului populației rezidente pe localități este necesară și contribuția migrației externe cu schimbare de reședință obișnuită (loc de ședere de cel puțin 12 luni), însemnând numărul de imigranți și de emigranți. Din păcate, Institutul Național de Statistică nu are instrumente statistice de înregistrare a acestei migrații la nivel de localități. Există doar *estimații* la nivel de județ, ceea ce permite determinarea populației rezidente pe județe, cu un grad de exactitate necunoscut. Doar viitorul recensământ al populației (din anul 2021) va permite cunoașterea cu exactitate a numărului populației rezidente pe localități, județe, regiuni și la nivel național (admițând o pregătire și o desfășurare dife-

rite de cele ale recensământului din anul 2011). Având însă numărul estimat al populației rezidente pe județe la începutul anului și, pe de altă parte, creșterea/scăderea naturală și cea prin migrație internă la nivel de județ, se poate estima dimensiunea migrației externe nete, cu destule semne de întrebare asupra fiabilității datelor.

Acest articol este dedicat cunoașterii mărimii creșterii/scăderii naturale a populației rezidente pe localități (comune, orașe, municipii) și a celei prin migrație internă cu schimbare de reședință *permanentă* (domiciliu) în anul 2017. Această reședință este și reședința *obișnuită* (unde locuiește persoana), conceptul populației *rezidente* fiind cel general aplicat în țările Uniunii Europene după anul 2010. Nu cunoaștem deci numărul populației rezidente pe localități, dar se poate determina creșterea sau scăderea acestora pe cale naturală și prin migrație internă, ceea ce este expresia direcției și dimensiunii evoluției populației rezidente. La această evoluție o contribuție are și migrația externă, necunoscută la nivel de localitate dar negativă în numeroasele localități afectate de fenomen, ceea ce majorează de fapt dimensiunea anuală a scăderii numărului populației rezidente rezultate din scădere naturală și migrație internă negativă.

Dimensiunile și caracteristicile *depopulării* țării la nivel teritorial se referă la anul 2017 și vor putea fi mai bine evaluate prin prezentarea în prealabil a fenomenului la nivel național în întreaga perioadă 1990–2018 și datele din Tabelul 1 (preluate din alt studiu al autorului) oferă acest cadru.

Câteva aprecieri sunt reținute:

– imensul declin al populației rezidente, ajuns la 3,8 milioane în perioada 1990–2018 și așteptat să atingă 4 milioane în anul 2020;

*Profesor, directorul Centrului de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici”, București

Tabelul 1. Scăderea numărului populației rezidente în perioada 1990-2018 și componentele scăderii

Perioada	Scăderea numărului populației	Contribuția scăderii naturale și a migrației externe	
		Scădere naturală	Migrație netă
1990-2002 (13 ani)	În mii persoane		
	-1584	-259	-1325
	Proportii – în %		
	100,0	16,4	83,6
2003-2010 (8 ani)	În mii persoane		
	-1428	-327	-1101
	Proportii – în %		
	100,0	22,9	77,1
2011-2018 (8 ani)	În mii persoane		
	-799	-503	-296
	Proportii – în %		
	100,0	62,9	37,1
1990-2018 (29 ani)	În mii persoane		
	-3812	-1090	-2722
	Proportii – în %		
	100,0	28,6	71,4

Sursa datelor: scăderea populației și scăderea naturală: Institutul Național de Statistică (INS în continuare); migrația netă: calcule ale autorului

– predominanța netă a declinului cauzat de migrația externă la nivelul întregii perioade, prin imensele valuri de emigranți din primele două sub-perioade;

– diminuarea dimensiunii declinului prin migrație externă după anul 2010, majorarea paralelă a dimensiunii declinului prin scădere naturală și instalarea acestei componente drept motor principal al depopulării țării;

– scăderea naturală a populației are factori și mecanisme cauzale mult mai complexe decât migrația, cu origini în economic, social, cultural, medical și mediu, factori și mecanisme care modelează în timp natalitatea și mortalitatea populației și fiind caracterizate prin acțiune etalată în timp și rigiditate la schimbări;

– o scădere naturală a populației care a depășit 1 milion de locuitori și căreia i se asociază după anul 2015 un recul natural anual ajuns la 70 de mii locuitori este mai mult decât îngrijorătoare pentru viitorul populației țării. Reducerea scăderii naturale prin potențială redresare a natalității și diminuare a mortalității populației este un obiectiv extrem de dificil de realizat și implică mari costuri financiare.

Creșterea naturală și migrația în profil teritorial

Datele Institutului Național de Statistică asupra mișcării naturale și migrației interne cu schimbare de domiciliu pe localități (comune, orașe, municipii)

permit cuantificarea contribuției a două componente asupra dinamicii numărului populației rezidente pe localități în anul 2017: *creșterea/scăderea naturală* a populației (diferența dintre numărul de născuții-vii și de decedați) și *migrația internă cu schimbare de domiciliu* între localități. Cea de-a treia componentă – *migrația externă*, nu este cunoscută la nivel de localitate, Institutul Național de Statistică neavând instrumente statistice de înregistrare a acestei componente. Cu alte cuvinte, nu cunoaștem numărul populației rezidente pe localități. Există doar estimări ale migrației externe la nivel de județ, cu un grad relativ de exactitate. Aceste estimări ne furnizează însă anumite informații care pot fi utile conturării profilului demografic al localităților prin evaluarea corelațiilor dintre creșterea/scăderea naturală și migrația internă netă, pe de o parte, și migrația externă la nivelul tuturor localităților dintr-un județ, pe de altă parte.

Tabloul general al evoluției populației rezidente pe județe în anul 2017 și al contribuțiilor pe care le-au avut cele trei componente asupra creșterii/scăderii din cursul anului este prezentat în Tabelul 2. Nu am folosit mărimi relative ori rate, pentru a conferi celor trei componente valori dependente de numărul populației și am preferat valorile absolute, pentru a evidenția doar dimensiunea declinului numărului de locuitori în anul 2017 prin cele trei componente. Declinul populației este aproape generalizat, doar în șase județe și în Capitală constatându-se progres al numărului de locuitori: Brașov, Cluj, Iași, Sibiu, Timiș și Ilfov. Creșterea din primele cinci județe provine numai din migrație internă pozitivă, în toate existând scădere naturală a populației. Și în Municipiul București a existat scădere naturală, depășită însă de migrația internă și cea externă pozitive.

În județul Ilfov, cu marile sale particularități economice, imobiliare și de așezare geografică, creșterea populației provine masiv din migrație internă pozitivă (14 mii locuitori), dar și din creștere naturală (aproape 850 de persoane), singurul județ având această din urmă caracteristică. Migrația externă a fost și în acest județ negativă și printre cele mai importante din țară, dar inferioară migrației interne pozitive.

Privirea generală asupra evoluției numărului populației rezidente duce la următoarea sinteză:

– în 33 de județe populația a fost în declin, atât prin scădere naturală, cât și prin migrație internă negativă;

– în 2 județe cu migrație pozitivă scăderea naturală a fost mai mare decât migrația pozitivă și populația a scăzut (Arad și Giurgiu);

– în cinci județe și în Capitală a existat o scădere naturală, dar migrația internă pozitivă a fost mai mare decât scăderea naturală și populația a crescut (Brașov, Cluj, Iași, Sibiu, Timiș);

– doar în județul Ilfov populația rezidentă a fost în ascensiune numerică atât prin creștere naturală cât și prin migrație internă pozitivă (mai mare decât cea externă negativă).

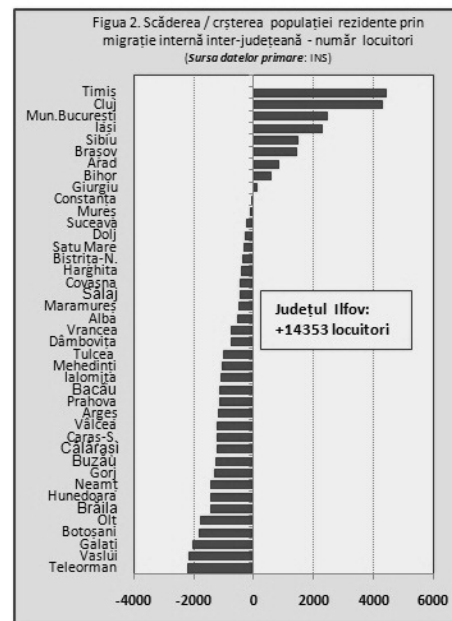
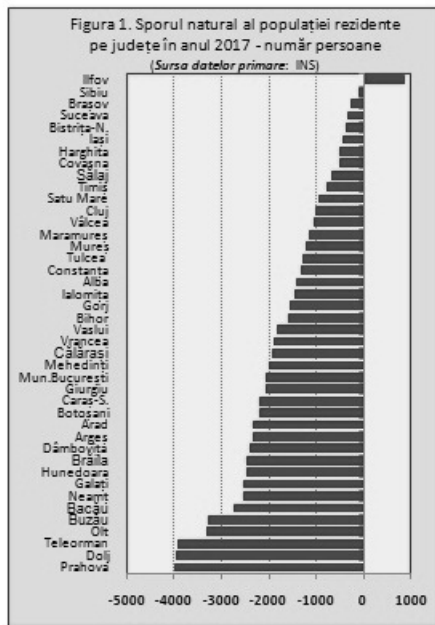
Datele din Tabelul 2 oferă imaginea generală a schimbărilor survenite în evoluția populației și a celor trei componente, o imagine necesară cititorului dar prezentând un exces de informație statistică și dificultate în reținerea particularităților județelor după cele trei componente și sesizarea ierarhiilor. Trei figuri ne oferă informația sistematizată și, mai ales, amploarea depopulării țării în profil teritorial.

Scăderea naturală a populației a depășit 2000 de locuitori în jumătate dintre județe și are dimen-

siunile cele mai mari în județe din sudul țării și din Moldova (Figura 1). Declinul natural este mai mic de 1000 locuitori în județe din Transilvania, preponderent, dar și în câteva din Moldova (Suceava, Iași). În județele din Transilvania întâlnim județe mici (Harghita, Covasna, Sălaj) care au creștere naturală similară dar și județe mai mari și mai dezvoltate (Sibiu, Brașov, Timiș, Cluj) în care natalitatea a fost în ușoară redresare prin efecte pozitive mai vizibile decât în alte regiuni ale măsurii concediului și indemnizației de creștere a copilului. Au o populație feminină activă economic (căreia i se adresează măsura) mai numeroasă. Generalizarea scăderii naturale a populației (județul Ilfov reprezintă o insulă) și amplificarea mărimii acesteia în ultimii ani sunt rezultatul consolidării acțiunii factorilor economici, sociali și culturali favorabili unei natalități scăzute.

Tabelul 2. Creșterea/scăderea numărului populației rezidente pe județe în anul 2017 și componentele schimbării numărului populației – în număr de locuitori

Județul	Creștere /scădere a numărului populației	Creștere/scădere naturală	Migrație internă netă	Migrație externă netă	Județul	Creștere /scădere a numărului populației	Creștere/scădere naturală	Migrație internă netă	Migrație externă netă
Alba	-2662	-1393	-551	-718	Hunedoara	-4554	-2459	-1433	-662
Arad	-2669	-2328	823	-1164	Ialomița	-3137	-1445	-1104	-588
Argeș	-4831	-2336	-1164	-1331	Iași	1233	-419	2274	-622
Bacău	-4619	-2746	-1129	-744	Ilfov	12928	844	14353	-2269
Bihor	-2326	-1570	576	-1332	Maramureș	-2133	-1132	-501	-500
Bistrița-N.	-1326	-368	-346	-612	Mehedinți	-4339	-1983	-1040	-1316
Botoșani	-5358	-2195	-1806	-1357	Mureș	-2461	-1203	-98	-1160
Brașov	436	-250	1414	-728	Neamț	-4397	-2538	-1413	-446
Brăila	-4982	-2455	-1446	-1081	Olt	-6939	-3296	-1758	-1885
Buzău	-6027	-3256	-1244	-1527	Prahova	-7228	-3991	-1148	-2089
Caraș-S.	-4056	-2182	-1211	-663	Satu Mare	-1884	-942	-339	-603
Călărași	-4800	-1915	-1236	-1649	Sălaj	-2094	-649	-463	-982
Cluj	1855	-1018	4300	-1427	Sibiu	352	-85	1475	-1038
Constanța	-2191	-1320	-70	-801	Suceava	-1145	-333	-217	-595
Covasna	-1424	-499	-432	-493	Teleorman	-8248	-3919	-2182	-2147
Dâmbovița	-5129	-2376	-767	-1986	Timiș	3298	-770	4443	-375
Dolj	-4678	-3932	-266	-480	Tulcea	-2962	-1273	-1005	-684
Galați	-4958	-2530	-2024	-404	Vaslui	-4143	-1808	-2155	-180
Giurgiu	-4771	-2065	94	-2800	Vâlcea	-3528	-1023	-1204	-1301
Gorj	-3716	-1562	-1300	-854	Vrancea	-3657	-1876	-758	-1023
Harghita	-1429	-480	-408	-541	Mun. București	980	-2049	2466	563
Nivel național						-113719	-71125	0	-42594
Județe având creștere a populației				Creștere naturală a populației: județul Ilfov					
Județe având migrație internă pozitivă				Migrație externă pozitivă: Mun. București					
<i>Sursa datelor:</i> creșterea/scăderea populației, creșterea/scăderea naturală și migrația internă: INS; migrația externă: estimare a autorului, ca diferență între creșterea / scăderea numărului populației în anul 2017 și contribuția creșterii / scăderii naturale și a migrației interne									

Rolul migrației interne cu schimbare de domiciliu (reședință permanentă, fiind și reședință obișnuită la majoritatea locuitorilor din țară) în evoluția numărului populației rezidente pe localități este extrem de important într-un context în care și-au schimbat domiciliul, în anul 2017, un număr de 380 mii locuitori (număr apropiat de cel din anii anteriori). Cei care au migrat în altă localitate din județ (ori și-au schimbat domiciliul în aceeași localitate) au reprezentat 57 la sută din întreaga migrație internă (216 mii persoane), ceea ce înseamnă că fenomenul migrației interne este unul preponderent intrajudețean. Migrația intra-județeană are proporțiile cele mai ridicate, depășind două treimi, în județele aflate în expansiune economică, prin apariția și dezvoltarea unor poli de creștere economică și care atrag forța de muncă din localitățile mai puțin dezvoltate economic din județ. Iată aceste județe: Bihor, Cluj, Timiș, Mureș, Arad, Satu Mare, Sibiu. Sunt din regiunile de dezvoltare economică Nord-Vest, Vest și Centru. Vom vedea, sunt și regiunile care atrag în cea mai mare măsură și forța de muncă din alte județe, îndeosebi din sudul și nord-estul țării, rezervele din propriile județe (afectate și de migrația externă) neacoperind nevoile.

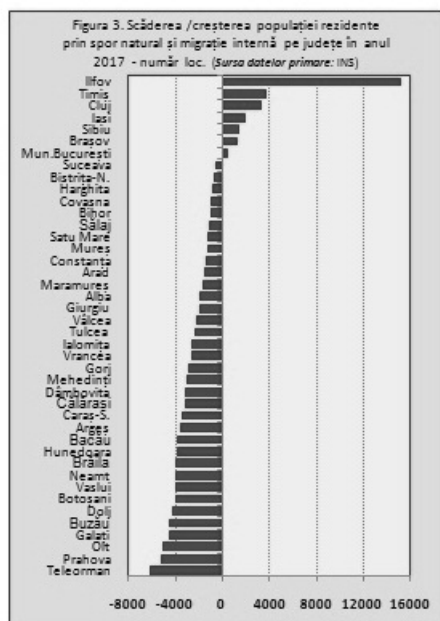
În Tabelul 2 se poate observa că în anul 2017 migrația a fost pozitivă doar în nouă județe și în Capitală. Această migrație pozitivă a fost mai mare decât scăderea naturală și a asigurat deci o creștere a populației rezidente în Capitală și în județele Brașov, Cluj și Iași. Nu a depășit însă scăderea naturală în județele Arad, Bihor, Giurgiu, Sibiu și

Timiș, iar populația acestor județe a fost în declin. Pozițiile județelor în ceea ce privește nivelul migrației interne nete sunt cele din Figura 2. Județele din sudul țării, în primul rând, și apoi cele din Moldova sunt furnizorii majori de migranți pentru județe mai dezvoltate economic și îndeosebi pentru cele din Transilvania, la care se adaugă Capitala și, în mare parte surprinzător, județul Iași. Soldul migrației nete pozitive din acest județ a fost în anul 2017 de 1855 de locuitori, dar provine în cea mai mare parte (1243 locuitori) din persoane care și-au stabilit reședința, în diverse modalități, într-o localitate din Zona Metropolitană Iași, venind din Republica Moldova.

O migrație internă predominant negativă la nivelul județelor se adaugă la scăderea naturală a populației și amplifică dimensiunea scăderii populației și în Figura 3 se poate examina contribuția celor două componente la declinul populației rezidente.

Depopularea prin contribuție cumulată a celor două componente a depășit 4 mii de locuitori în județele Botoșani, Buzău, Dolj, Galați, Olt, Prahova și Teleorman. Pe de altă parte, o migrație pozitivă mai mare decât scăderea naturală a dus la creșterea populației rezidente în județele Brașov, Cluj, Iași, Sibiu, Timiș și în Capitală.

Nu este lipsit de interes și semnificație faptul că în 31 de județe având în anul 2017 o scădere naturală de 68 mii locuitori se înregistrează și un declin al populației prin migrație internă de 32 mii locuitori, amplificând dimensiunea depopulării în profil teritorial.

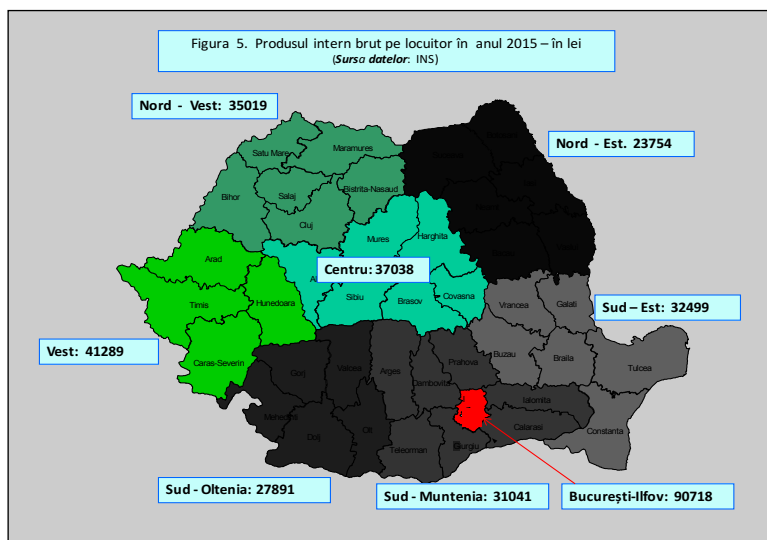
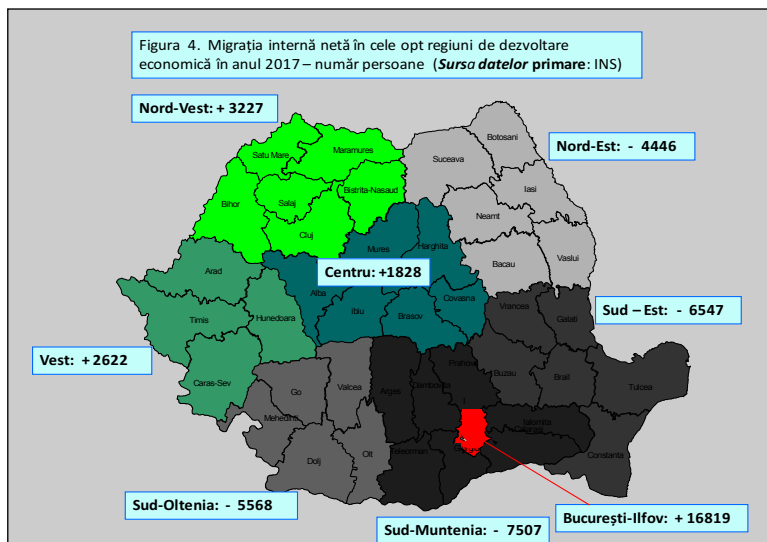

Migrația internă la nivel regional

Am văzut că migrația intrajudețeană este componenta majoră a migrației interne, cu 216 mii migranți, reprezentând 57 la sută din întreaga migrație internă. La nivel regional, migrația intraregională este în mod firesc superioară celei intrajudețene, 273 de mii de migranți schimbându-și domiciliul în aceeași regiune, proporția în întreaga migrație internă (de 380 mii persoane) urcând la 72 la sută, net superioară celei intrajudețene. Cu alte cuvinte, doar 109 mii persoane și-au schimbat domiciliul dintr-o regiune în alta. Fluxurile migratorii interregionale sunt expresie fidelă a gradului și ritmului de dezvoltare economică, socială și culturală. În Tabelul 3 poate fi examinată balanța interregională a migrației, flagrantele dezechilibre și dimensiunea regională a depopulării prin migrație internă.

Tabelul 3. Migrația netă (sold) interregională în anul 2017 – număr migranți

Rândul 1 →	Nord-Est	Sud-Est	Sud-Muntenia	Sud-Oltenia	Vest	Nord - Vest	Centru	București-Ilfov	Migrație netă a regiunilor din Coloana 1
Coloana 1 ↓									
Câți migranți au câștigat regiunile din rândul 1 din Regiunea Nord-Est (sold)									
Nord – Est (RN-E)	0	76	542	164	735	1003	856	1070	4446
Câți migranți au câștigat/pierdut regiunile din rândul 1 din Regiunea Sud-Est (sold)									
Sud – Est (RS-E)	-76	0	121	156	347	473	933	4593	6547
Câți migranți au câștigat/pierdut regiunile din rândul 1 din Regiunea Sud-Muntenia (sold)									
Sud – Muntenia (RS-M)	-542	-121	0	-183	217	224	471	7441	7507
Câți migranți au câștigat/pierdut regiunile din rândul 1 din Regiunea Sud-Oltenia (sold)									
Sud - Oltenia (RS-O)	-164	-156	183	0	1733	217	764	2991	5568
Câți migranți au câștigat/pierdut regiunile din rândul 1 din Regiunea Vest (sold)									
Vest (RV)	-735	-347	-217	-1733	0	289	-214	335	-2622
Câți migranți au câștigat/pierdut regiunile din rândul 1 din Regiunea Nord-Vest (sold)									
Nord – Vest (RN-V)	-1003	-473	-224	-217	-289	0	-1096	75	-3227
Câți migranți au câștigat/pierdut regiunile din rândul 1 din Regiunea Centru (sold)									
Centru (RC)	-856	-933	-471	-764	214	1096	0	314	-1400
Câți migranți au câștigat/pierdut regiunile din rândul 1 din Regiunea București-Ilfov (sold)									
București - Ilfov (RB-I)	-1070	-4593	-7441	-2991	-335	-75	-314	0	-16819
Migrația netă (sold) pe regiuni	-4446	-6547	-7507	-5568	2622	3227	1400	16819	Suma soldurilor pe regiuni = zero
Semnificații ale unor valori:									
164: numărul migranților din RN-E în RS-O a fost mai mare cu 164 persoane decât fluxul invers = migrație netă (sold) pozitivă pentru RS-O și negativă pentru RN-E;									
-542: numărul migranților din RN-E spre RS-M a fost cu 542 persoane mai mare decât fluxul invers = migrație netă (sold) pozitivă pentru RS-M și negativă pentru RN-E;									
-2622: numărul migranților spre RV din celelalte 7 regiuni a fost cu 2622 persoane mai mare decât fluxul din RV spre cele 7 regiuni = migrație netă (sold) pozitivă pentru RV și negativă pentru celelalte 7 regiuni (împreună);									
-856: numărul migranților din RN-E spre RC fost mai mare cu 856 persoane decât fluxul invers = migrație netă (sold) pozitivă pentru RC și negativă pentru RN-E;									
1096: numărul migranților din RC spre RN-V a fost mai mare cu 1096 persoane decât fluxul invers = migrație netă (sold) pozitivă pentru RN-V și negativă pentru RC;									
-16819: numărul migranților spre RB-I din celelalte 7 regiuni a fost mai mare cu 16819 persoane decât fluxurile de migranți din RB-I spre celelalte 7 regiuni = migrație netă (sold) pozitivă pentru RB-I și negativă pentru celelalte 7 regiuni.									
Sursa datelor primare: INS									

Datele din tabel permit o bună radiografie a migrației interregionale. Din cele patru regiuni mai puțin dezvoltate economic – Nord-Est și cele trei regiuni din Sud – au plecat în anul 2017 spre celelalte patru regiuni mai dezvoltate – Vest, Nord-Vest, Centru și București-Ilfov –, 24 de mii de locuitori. Dintre aceștia, aproape 17 mii au ajuns în regiunea București-Ilfov și, în măsură considerabil mai redusă, în celelalte trei regiuni cu migrație pozitivă: Nord-Vest, Vest și Centru. Regiunea Nord-Est are migrație netă negativă cu toate celelalte șapte regiuni. Regiunea Sud-Est are migrație negativă cu șase regiuni, dar migrație pozitivă față de regiunea Nord-Est. Și regiunea Sud-Muntenia are migrație netă pozitivă cu regiunea Nord-Est, dar și cu vecinele sale – regiunile Sud-Est și Sud-Oltenia, rămânând însă furnizor de populație pentru toate cele patru regiuni mai dezvoltate. Dintre cele patru regiuni mai dezvoltate, trei au migrație netă negativă cu regiunea București-Ilfov. În fine, tot între regiunile mai dezvoltate, cu migrație netă pozitivă, regiunea Vest are

migrație netă negativă față de Nord-Vest, iar regiunea Centru are migrație netă negativă și față de Vest și față de Nord-Vest. Doar regiunea Nord-Vest are migrație netă pozitivă față de celelalte regiuni mai dezvoltate, mai puțin față de regiunea București-Ilfov.

Harta migrației nete în cele opt regiuni de dezvoltare (Figura 4) ilustrează diferențierile nete ale fenomenului iar plasată alături de harta Produsului Intern Brut pe locuitor în anul 2016 (Figura 5) evidențiază strânsa corelație dintre dezvoltarea economică și migrație. Cele patru regiuni mai dezvoltate se află în plină expansiune economică și vor atrage și în viitor forță de muncă din regiunile mai puțin dezvoltate, amplificând depopularea la nivel regional prin migrație internă. Rezervele de emigrare din cele patru regiuni mai puțin dezvoltate sunt însă în constantă diminuare, atât prin efectele natalității scăzute de după anul 1990, cât și prin masiva migrație externă. Criza forței de muncă, accentuată în ultimii ani, va avea dimensiuni din ce în ce mai mari, iar multiplele consecințe sunt puțin cunoscute astăzi. Nu și cea mai importantă dintre ele: declinul populației prin scădere naturală și migrație își arată consecințele pe termen lung și se va adăuga constant stării lamentabile a infrastructurii rutiere și feroviare, devenind al doilea factor major al descurajării investițiilor.

Câteva remarci finale

Datele din Tabelul 1 se referă la dimensiunea declinului populației în toată perioada 1990–2018 și la contribuția scăderii naturale și a migrației externe, la nivel național. Datele din Tabelul 2 cuantifică contribuțiile a trei componente – creșterea/scăderea naturală, migrația internă și migrația externă – la creșterea/scăderea numărului populației rezidente pe județe în anul 2017. În Tabelul 4 cititorul poate vedea adevărata întindere a depopulării țării în anul 2017, coborând la nivel de localități.

Comunele și orașele țării mor demografic în indiferența celor care au gestionat și gestionează bogățiile țării, cea mai importantă fiind populația. Imensa emigrație din anii 1990 și din primul deceniu al acestui secol le-a sărăcit continuu de populație tânără și adultă iar o scădere naturală ajunsă în ultimii ani la 70 de mii de locuitori pe an a însoțit masiva

Tabelul 4. Distribuția localităților după dinamica numărului populației rezidente în anul 2017

Localități	Număr localități	Număr localități în care:			Proporția localităților în care populația a scăzut – în %
		Populația a crescut	Populația a fost staționară	Populația a scăzut*	
Comune	2861	566	26	2269	79
Orașe și municipii	320	57	0	263	82
Toate localitățile	3181	623	26	2532	80
<p>*scădere prin mișcare naturală (spor negativ) și migrație internă; migrația externă nu se cunoaște la nivel de localitate dar este greu de admis că a existat scădere a numărului populației rezidente la nivel de localitate numai prin migrație externă; migrația externă amplifică dimensiunea scăderii populației prin cele două componente menționate.</p> <p>Sursa datelor primare: INS</p>					

emigrație, amplificând dimensiunea declinului și a depopulării iremediabile a țării. În primele zile ale lunii februarie dezbateri aprinse au avut loc între asociațiile municipiilor și orașelor din România și guvern asupra finanțării administrației publice locale și nevoii includerii în Legea privind bugetul de stat pe anul 2019 a fondurilor care vor fi atribuite pentru fiecare comună, oraș, municipiu și județ. Apare surprinzător faptul că în problemele finanțării administrației locale se iau decizii într-un context în care nu se cunoaște numărul populației rezidente pe localități. Se cunoaște doar numărul populației cu reședința permanentă (domiciliul) pe localități, o populație care la nivel național este, după datele oficiale, cu 2,7 milioane locuitori mai mare decât populația rezidentă. Probabil, diferența este considerabil mai mare, însemnând o populație rezidentă apreciabil inferioară celei oficiale. Cât de realiste pot fi toate programele de finanțare/dezvoltare la nivel de localitate fără cunoașterea numărului populației rezidente? Cui se adresează aceste programe? În anul 2017 în 80 la sută dintre comunele, orașele și municipiile țării populația rezidentă a fost în declin (Tabelul 4).

În luna septembrie 2017 la Camera Deputaților s-a respins o propunere legislativă privind majorarea alocației de stat pentru copii, propunere inițiată de un partid din opoziția parlamentară. Președintele Camerei Deputaților a explicat: „În perioada imediat următoare, vom veni cu un proiect de lege care să ne

atingă acest obiectiv și nu numai asta, adică alocații mai mari pentru copii. Va fi un proiect puțin mai complex, care să ajute și copiii, în primul rând, dar și părinții”. Era în septembrie 2017 și suntem în luna februarie 2019. Anunțatele măsuri pentru copii și părinți nu au venit. În schimb, în contextul recentelor dezbateri agitate asupra bugetului de stat pe anul 2019, Parlamentul a adoptat, la propunerea unui partid de opoziție, un amendament (apreciat drept demagogic de președintele Camerei Deputaților) prin care alocațiile de stat pentru copii vor crește consistent începând cu data de 1 martie 2019.

Se pregătește Strategia „România 2040”. Va constitui ea prima strategie care să ia în considerare continuarea declinului demografic și elaborarea de programe și strategii pentru o populație în declin ori se va alătura celorlalte trei-patru strategii elaborate până acum fără fundamentare pe evoluțiile reale ale populației țării (cel mai important factor al dezvoltării)? Cui, cărei populații rezidente a României i se va adresa această strategie? De fapt, se poate elabora o strategie de dezvoltare durabilă pentru o populație care a intrat în cel de al 30-lea an consecutiv de declin iar perspectivele prevăd continuarea și amplificarea dimensiunii declinului? Nu redresarea situației demografice a țării și diminuarea dimensiunii declinului și a amplitudinii depopulării s-ar cuveni să constituie cel mai important și vital proiect național pe care îl poate avea România?

Academia Română – 140 de ani de institut național și personalitate juridică (1879–2019)

Mircea Duțu*

În urmă cu 140 de ani, prin *Legea pentru Academia Română* din 29 martie 1879, prima sa *lege organică*, instituția academică națională era declarată *institut național* cu denumirea *Academia Română*, recunoscută *persoană morală și independentă* „în lucrările sale de orice natură”. Se desăvârșea astfel, din punct de vedere juridico-organizatoric, un proces început prin Decretul Locotenenței Domnești nr. 582 din 1 aprilie 1866 de aprobare a Regulamentului pentru formarea Societății Literare Române și continuat prin Decretul Domnesc nr. 1246 din 26 august 1867 de aprobare a Statutului de constituire a Societății Academice Române. Se definitiva în acest mod un profil legal propriu și se consacra o natură juridică *sui generis* care o delimitau de genul proxim și marcau diferența specifică.

Regimul legal prefigurat atunci a cunoscut ulterior evoluții și dezvoltări importante, reflectând locul conferit Academiei Române în societate și rolul îndeplinit de aceasta în promovarea științei și culturii naționale, a cărui analiză relevă deopotrivă concluzii semnificative pentru istorie și degajă repere importante pentru viitorul juridic al instituției academice naționale. Societate literară sau academică, persoană morală, persoană morală de drept public, instituție de stat ori instituție de interes public național cu personalitate juridică de drept public sunt ipostaze juridice cunoscute de instituția academică națională de-a lungul timpului, fiecare cu implicații concrete aparte, dar exprimă aceeași realitate *de legatar universal și absolut* al spiritualității și creației românești, misiune asumată la 1866 și continuată nestrămutat până azi.

Pregătirea proiectului său inițial și prefigurarea scopului conferit în contextul reformelor vizând modernizarea societății românești și instituirii bazelor de tip european ale statului național român aferente domniei fondatoare a lui Al.I. Cuza (1859–1866), punerea sa în aplicare treptat, pe măsura dobândirii independenței și afirmării progresului statal: 1866, 1867 și 1879, precum și puternica ei vocație unitară pentru întregul neam românesc, fac din instituția academică națională o parte inseparabilă a afirmării modernității și înfăptuirii României Mari, factorul primordial al păstrării și continuării tradițiilor spiritual-istorice, al dezvoltării științifice și al exprimării identității naționale a țării. În concepția legiuitorului român, dintotdeauna instituția academică națională, „înaltul institut creator și îndrumător al culturii naționale”, a exprimat adevărul că „de când Academia Română a fost înființată, ea a fost tot timpul în fruntea mișcării culturale și naționale a neamului românesc, constituind organul care a dirijat activitatea sa culturală și națională și forul de unde au radiat idei și îndrumări pentru formarea și întreținerea unui ideal național ce nu a întârziat să se realizeze”¹.

1. Acordarea statutului de „persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură”

Nici Codul civil de la 1864 și niciun alt text de lege în vigoare nu se refereau în mod expres și nu reglementau explicit acordarea personalității juridice. Numai tradiția constantă, întărită de convingerea doctrinei și practica jurisprudenței, aprecia că asociația este o stare de fapt și că dobândirea de

către aceasta a personalității juridice era considerată ca o favoare obținută printr-un vot al Parlamentului, adică printr-o lege specială².

Sintagmele *Societatea Literară Română* și *Societatea Academică Română*, purtate anterior, se refereau la natura juridică și la obiectul de activitate ale grupărilor respective, societăți *de facto*, și reprezentau mai puțin o denumire care să evoce o singularitate și să exprime o individualizare.

Înțelesă, într-o definiție larg acceptată, ca aptitudinea unui grup de persoane ori a unui ansamblu de bunuri de a fi subiect de drept (adică titular de drepturi și obligații), ea reprezenta o calitate juridică necesară, mai ales pentru a participa efectiv și pe deplin la viața societății, capacitatea de a primi donații și legate, de a îndeplini orice acte juridice și în special de a acționa pentru îndeplinirea scopului legal declarat și oficial recunoscut, inclusiv în fața justiției.

Pe calea considerentelor teoretice aferente materiei și interpretarea unor texte legale indirect incidente în jurisprudență, se stabiliseră câteva concluzii ferme și în această privință. Prima era aceea că înființarea persoanelor morale (juridice) se putea face numai prin lege, fiind considerată atributul suveran al puterii legiuitoare, singura în drept să hotărască în această privință existența respectivelor entități interesând în primul rând statul și ordinea publică.

Din punctul de vedere al reflecției juridice, fenomenul personalității morale este cunoscut încă din dreptul roman, dar avea să devină obiectul unei teoretizări mult mai târziu, în timpurile moderne. Doctrina dominantă în această privință în a doua jumătate a veacului al XIX-lea era aceea a *ficțiunii legale*, promovată în special de pandectismul și romanismul german; atașată de numele lui Savigny, care o formulase plecând de la relecturarea, în perspectivă personală, a dreptului roman, ea avea să fie adoptată repede și cultivată masiv de majoritatea „civilizatorilor” francezi și germani și preluată apoi de teoreticienii români și jurisprudența de la noi. În planul dreptului pozitiv, sistemul ficțiunii persoanelor juridice fusese adoptat și exprimat indirect, în materia liberalităților, prin art. 811, 814 și 817 din Codul civil român anterior, care reproducea aproape exact textele corespunzătoare din Codul civil francez de la 1804. Se exprima astfel juridic concepția individualistă a Revoluției franceze „ca o reacție în contra stării de spirit și de lucruri din Evul Mediu”, când libertatea și inițiativa privată erau refuzate. Se pornea astfel de la ideea ridicată la rangul de axiomă că

omul și numai omul era subiect de drept, întrucât el singur era persoană reală. Deci colectivitățile ca grupuri de indivizi nu puteau avea o personalitate juridică reală, ci numai una fictivă, acordată de stat. Asociațiile nu existau deci decât prin lege, nu aveau niciun drept real prin sine, neavând o natură proprie. Drept urmare, ele nu ar fi fost decât o ficțiune, o concepție abstractă a legii, entități pe care aceasta putea să le creeze, să le modifice statutul și chiar să le desființeze. În același sens persoana morală și numai ea, potrivit specialității capacității de folosință, putea primi donații și beneficia de legate în vederea îndeplinirii scopului său și cu aprobarea prealabilă „prin ordonanță domnească”. Analizată dintr-o asemenea perspectivă, situația instituției academice naționale de până la 1879 ne arăta o simplă existență *de facto* și, chiar dacă în Regulamentul de formare se stipula că societatea „va avea dreptul de a primi legături și orice ofrande” (art. 3), precaritatea regimului juridic putea genera în practică probleme majore. Așa cum se va remarca și se justifica în cadrul dezbaterilor parlamentare aferente adoptării proiectului legii din 1879: „Se va zice, poate – se sublinia în raportul întocmit de ministrul Instrucțiunii Publice Gh. Chițu – că precum în trecut a putut accepta asemenea legate tot așa va putea și în viitor, însă teoria și chiar practica au de ridicat mari dificultăți asupra acestei materii de drept civil și sunt astăzi mari jurisconșulți care susțin că o persoană juridică, civilă sau morală, iar nu fizică, cum bunăoară este Academia, nu poate deveni subiect de drepturi, adică nu poate exista juridicamente, ca persoană capabilă de a dobândi și a se obliga, decât numai atunci când își ia naștere printr-un act investit în toată regula cu toate formalitățile anterioare ale unei adevărate legi”³. Or, în cazul de față, „Societatea Literară Română” se formase în temeiul și conform Regulamentului provizoriu adoptat prin Jurnalul Consiliului de Miniștri din 12 martie 1866, aprobat prin Decretul Locotenentei Domnești nr. 582 din 1 aprilie 1866, și nu printr-o lege, cu atât mai mult cu cât la 18 martie 1866 fusese dizolvată Adunarea Electivă, iar noua Adunare (constituantă) avea să fie aleasă între 9 și 14 aprilie și să-și înceapă activitatea la 28 aprilie 1866.

Apoi, „în puterea” art. 10 „din regulamentul provizoriu din 1 aprilie 1866”, prin „Statutul din 24 august/5 septembrie 1867”, aprobat prin Decretul Domnesc nr. 1246 din 26 august 1867, Societatea Literară Română se constituia în „societate academică română” și, așa cum îi arăta și denumirea, își păstra statutul juridic de *societate*, devenind, în

privința obiectului de activitate, din *literară*, academică, ocupându-se acum de „a lucra la înaintarea literelor și a științelor între români” (art. 1 din Statut), și nu numai de ortografia, gramatica și dicționarul limbii române (art. 1 lit. a-c din Regulamentul din 1866).

Așadar, pentru a se pune capăt acestei situații și a se acorda instituției academice naționale statutul juridico-instituțional cuvenit, într-un stat devenit independent (1877) și recunoscut european și internațional (1878), autoritățile timpului au găsit de cuviință că se impunea ca, pe calea legii, să se acorde „supremă recunoaștere și protecțiune”, înlăturându-se starea „precară și incertă” anterioară, și tot pe această cale să se îndeplinească „o formalitate asiguratoare pentru trecut și viitor, pentru acum și totdeauna”⁴. Acest lucru s-a făcut prin *Legea pentru Academia Română*, inițiată de guvernul liberal prezidat de Ion C. Brătianu, al cărui proiect era supus dezbaterii și adoptării Camerei Deputaților în ședința din 27 februarie 1879. În *Expunerea de motive* se arăta că era „motivul cel mai puternic și unic, aș putea zice, al acestui proiect de lege”. Referitor la trecut, se avea în vedere faptul că Academia „a acceptat deja mai multe legate și donații care au contribuit mult la dezvoltarea ei morală și materială”, iar prin „legea pentru Academia Română” se dorea acoperirea juridică a situației anterioare. Pentru prezent și viitor, actul normativ da „actul *statutului civil* unui institut eminent național, numit Academia Română”. Astfel, nu se urmărea „a se înființa din nou o Academie Română, pentru că ea există încă de la 1866”, ci doar recunoașterea prelegislativă a existenței sale „faptice sau de fapt”. Așa se face că legea de la 1879 avea să stipuleze expres că „Academia Română este și rămâne persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură”. Referitor la denumire, se opta pentru înlocuirea „sfiosului și prea modestului nume ce-l poartă astăzi”, cu „adevăratul și independentul ei nume de Academia Română”⁵.

Elita politică românească, așa cum rezultă și din dezbaterile parlamentare, a conștientizat pe deplin însemnătatea unui atare act normativ, având în vedere obiectivul său – acela de a stabili statutul civil al instituției academice naționale –, și l-a considerat drept „proiectul de lege de o importanță până acum neegalată”⁶. „Sunt sigur – își încheia raportul de prezentare în Camera Deputaților a legii deputatul Gh. Chițu – că fiecare dintre dumneavoastră, fără distincțiune de partidă sau de nuanță politică, a văzut deja în proiect licurind o pură idee patriotică

și națională, o idee de progres și de cultură pe câmpul vast al limbei, al științei și al literaturii române”⁷. Considerată „mântuitoare instituțiune”, „una dintre cele mai sufletești ale națiunii române, se aprecia că „după abia 12 ani de existență a probat prin lucrările sale că și-a înțeles înalta misiune, aceea de a personifica în ea emblema patria română morală și intelectuală” (G. Missail).

La Senat, proiectul de act normativ a fost dezbătut și adoptat, cu excepția art. 5, în forma aprobată de deputați în ședința din 23 martie 1879, raportor fiind Mihail Kogălniceanu, care aprecia că „prin acest proiect de lege se face un fapt adevărat național, căci Academia și-a legitimat pe deplin dreptul la existență și la protecțiune din partea statului”⁸. Într-adevăr, astfel instituția academică națională își definitivă statutul juridic, pe baza căruia avea să funcționeze aproape 70 de ani, până în iunie 1948. În temeiul noii legi se consolida Secția istorică și treptat se diversifica și Secțiunea științifică, deși anterior în cadrul înaltului for academic fuseseră chemați câțiva oameni de știință. Viziunea de „institut național”, astfel consacrată legal, avea să constituie trăsătura definitorie și distinctivă a Academiei românești, care persistă și astăzi, în ciuda evoluțiilor și transformărilor suferite de-a lungul anilor, în anumite privințe.

2. O instituție națională, independentă și liberă în acțiunile sale

Academia Română avea să fie, de-a lungul celor peste 150 de ani de existență a sa de până acum, așa cum a fost întemeiată, „instituție de cultură a neamului românesc”, „cea mai înaltă instituție de cultură” a sa, care a exprimat de la începuturi „imaginea virtuală a României Mari” (cum afirma unul dintre membrii săi, literatul și avocatul Barbu Ștefănescu Delavrancea). Un asemenea rol evident a marcat și începuturile sale juridice.

Într-adevăr, întocmit în formă definitivă încă din 1865 și purtând toate cerințele procedurale, aprobarea actului normativ și intrarea în vigoare au fost amânate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, mai ales din motive de oportunitate politică internațională.

Conjunctura internațională favorabilă s-a ivit în răstimpul martie-aprilie 1866, așa explicându-se de ce o structură politică tranzitorie, Locotenența Domnească, a procedat la adoptarea actului fondator, iar apoi inaugurarea activității *Societății Literare* și chiar desfășurarea manifestărilor aferente acestui eveniment (iulie-august 1867) fiind și ele marcate

de această condiționalitate externă. În fine, și consacrarea juridică drept „institut național” a intervenit imediat după dobândirea independenței de stat a României.

Contextul în care a fost elaborat și modul în care a fost promovat spre înlăptuire, precum și misiunea încredințată ne arată că proiectul instituției academice naționale a făcut parte din demersul mai larg de stabilire a bazelor statului național modern român și a rămas un reper al acestui proces.

În același timp, însă, chiar dacă neprevăzut expres în Regulamentul de formare, de la începuturi a fost afirmat și a funcționat principiul independenței „în lucrările sale de orice natură”, ca o garanție absolută a împlinirii misiunii istorice încredințate. Astfel, în cuvântul președintelui Consiliului de Miniștri, Ștefan Golescu, de la ședința de inaugurare a Societății Literare din 1/13 august 1867, se afirma răspicat: „Aveți, domnilor membri, mai înainte de toate a vă ocupa de regulamentele constitutive ale Societății. Le veți face după cum vă vor conduce luminile Domniilor Voastre. Guvernul din această oră nu mai poate avea niciun amestec în lucrările dumneavoastră. Societatea este și rămâne independentă și liberă, cum liberă a fost, este și va fi limba poporului român, oricâte servituți și vicisitudini au putut încovoia grumazul unora dintre noi”.

Acest principiu avea să fie consacrat expres prin Statutele Societății Academice Române (24 august/5 septembrie 1867) care o caracterizează drept „corp independent în lucrările sale de orice natură”, sens în care „Ea singură se constituie, ea își alege membrii, ea își administrează fondurile ce le are etc.” (art. II), iar Legea de transformare a Societății Academice în Academia Română (1879) o consacra „independentă în lucrările sale de orice natură” (art. III)⁹. Mai mult decât atât, acest statut era întărit prin acordarea prin lege a calității de „persoană morală” (juridică), subiect de drept.

Limitele acestei „independențe” și „libertăți” de acțiune erau bine stabilite în Statutele din 1879, astfel: „Academia își exercită activitatea în cercul prescris ei de lege, cerut prin acte provenite din propria ei inițiativă, cât și prin însărcinări pe care ea se va fi învoit a le primi de la stat, de la institute sau de la particulari” (art. 4).

În virtutea unui asemenea statut juridic, care îi asigura o organizare și o administrație independente, Academia Română a fost considerată, până în 1948, o persoană juridică de drept public, cu un statut unic, special, care nu s-a aflat supusă vreunui control instituit printr-o lege specială și nici sub

supravegherea vreunui „organ tutelar”¹⁰. Pe lângă subvențiile anuale acordate de la bugetul de stat, instituția academică s-a bucurat de o substanțială susținere privată, sub forma donațiilor și a legatelor testamentare. Dacă în privința Reformei agrare din 1921 Academia a fost supusă exproprierii (domeniul său agricol diminuându-se de la 10 000 ha la cca 1000 ha), cea din 1945 a exceptat-o de la o asemenea măsură. Tot ca urmare a statutului său specific oficial, printr-o serie de reglementări speciale, Academia Română a fost scutită de o serie de taxe și impozite¹¹.

„De această independență Academia s-a servit ca de o puternică pârghie, pentru a se ridica deasupra patimilor politice și curentelor primejdioase. De ea s-a servit, cu pricepere și demnitate, numai spre a merge înainte.”¹²

Ca orice instituție fundamentală a modernității românești, și în privința Academiei Române timpul nu a mai avut răbdare, iar statutul juridic a evoluat rapid; dacă de la crearea Academiei Franceze (1635) până la constituirea Institutului Franței (1795) au trebuit să treacă 160 de ani, Societatea Literară (1866) a devenit Institut Național (1879) în numai... 13 ani! Plămădită sub domnia lui Cuza-Vodă, ideea academiei naționale a prins ființă juridică în vremea Locotenenței Domnești și a dobândit întruchipare instituțională și a afirmat rolul conferit cu grija ocrotitorului său, Domnitorul, devenit, în anul 1881, Regele Carol I și primul său membru de onoare.

„Dintr-o modestă Societate literară, al cărei scop era mai mult să afirme în mod virtual dreptul românilor la unitatea lor culturală – avea să constate mai târziu unul dintre președinții săi, profesorul Constantin Rădulescu-Motru –, ea se transformă în anul suirii pe tron (a lui Carol I, paranteza noastră – M.D.), în 1866, în Societatea care a adus independența țării, Academia Română își ia numele pe care îl are astăzi”.¹³

După 1948, devenită „instituție de stat”, Academia Republicii Populare Române își păstra o minimă aparență de independență prin faptul că depindea „direct de Președinția Consiliului de Miniștri, căreia îi prezintă periodic o dare de seamă asupra activității sale” (art. 1 din Statutul din 13 august 1948), și era total înregimentată politic, fiind obligată a pune „la baza lucrărilor ei folosirea organizată și metodică a cuceririlor științei și culturii pentru consolidarea democrației populare, în drum spre socialism” (art. 2 din Statut). Conștiințele realiste, precum istoricul N. Bănescu, au sesizat și au denunțat faptul că nu era vorba de „o simplă modificare de

statute, ci de o suprimare a vechii Academii și de înlocuire a ei cu alta nouă”, în care tutela statutului ar fi dus „cum dovedește experiența, la aservirea spiritului”¹⁴. „Transformarea” Academiei din vara anului 1948 a însemnat pierderea independenței de acțiune, epurarea celor mai de seamă membri ai săi, precum și etatizarea patrimoniului (mobil și imobil) al acesteia¹⁵.

După 1990, „renașterea” sa a reprezentat redobândirea autonomiei, repunerea în drepturi a celor nedreptățiți în urmă cu 42 de ani, dar nu și, din varii motive, *restitutio in integrum* a patrimoniului preluat abuziv de statul comunist.

3. Recunoașterea unanimă și prestața publică

De-a lungul timpului, în considerarea statutului și rolului său de „înalt institut creator și îndrumător al culturii naționale, identificat cu interesele și aspirațiile neamului românesc”, prin lege s-au adoptat măsuri de apărare a prestigiului Academiei Române și de facilitare a îndeplinirii marilor responsabilități asumate în propășirea societății românești.

Astfel, prin *Legea privitoare la întrebuițarea titlaturii de „Academie”* nr. 2418 din 8 iulie 1938, apreciindu-se că este „o datorie pentru Statul Român, să nu lase a se știrbi în niciun mod prestigiul pe care Academia Română și l-a câștigat, atât prin valoarea și activitatea științifică individuală a membrilor ei, cât și prin activitatea colectivă strălucită și continuă ce a desfășurat-o...”, adăugând prin aceasta, la prestigiul Statului Român, atât în țară, cât și în lumea statelor civilizate”, se adoptau mai multe măsuri menite să oprească întrebuițarea abuzivă și excesivă a titlaturii respective și să o rezerve cu precădere pentru a fi folosită de instituția academică națională. Astfel, cuvântul „Academie”, singur sau urmat de alte cuvinte, nu putea fi întrebuițat drept denumire sau firmă de nicio persoană fizică sau juridică în afară de „Academia Română” (art. 1); denumirea de „academie” se putea acorda școlilor de învățământ superior sau asociațiilor științifice profesionale numai prin lege și cu consultarea prealabilă a Academiei Române (art. 2); se instituiau obligația autorităților de a refuza înscrierea unei firme sau luarea unei denumiri de acest gen (art. 3), măsura de conformare a denumirilor deja existente (art. 4) și posibilitatea sancționării cu lichidarea a persoanelor juridice de drept privat care nu respectau dispozițiile legii (art. 5). Dar, dincolo de dispozițiile legale în sine, deosebit de semnificative rămân considerentele

Raportului către Consiliul de Miniștri, întocmit de cele două ministere inițiatore ale proiectului de lege – al educației naționale și, respectiv, cel al justiției – în care, în stilul oficial juridico-administrativ, sunt surprinse, în chip sugestiv și relevant pentru justificarea demersului legislativ, meritele și menirea instituției academice naționale¹⁶.

Astfel, după fixarea cu precizie a reperelor definitorii ale regimului său legal, în documentul oficial se remarcă, spre a justifica sporita considerație acordată, faptul că „sub cupola Academiei Române s’a dat formă definitivă limbii și scrisului românesc, prin elaborarea ortografiei limbii noastre, decretată obligatorie în școli și autorități”, apoi „în incinta Academiei Române au răsunit cuvintele profetice ale școlilor culturii românești, din ținuturile locuite de români, într’o epocă în care aceste ținuturi erau subjugate de cârmuiri străine”, iar „de sub cupola Academiei au pornit, pe tot cuprinsul pământului locuit de suflarea românească, razele dătătoare de speranțe ce întăreau puterile de rezistență ale unui neam în lupta lor pentru libertate”.

Și, continuându-se lista meritelor, se reținea că „tot sub cupola Academiei Române s’a pus la cale, organizat și îndrumat, studiul aprofundat al țării și poporului românesc, sub toate aspectele: literar, artistic, istoric și științific și s-au stabilit legăturile cu mișcarea științifică universală.

Academia Română a stat santinelă neclintită la postul său de veghe și de îndrumare națională, culturală și științifică, post ce i s’a încredințat de către domnitorul țării încă de la 1867 și i s’a consfințit apoi și prin legea sa de organizare de la 1879. Ea și-a îndeplinit, deci, în mod strălucit, misiunea creatoare și îndrumătoare a culturii naționale pe toate terenurile de activitate și a suflului românesc.

N’a existat eveniment mai important în viața istorică și culturală a neamului românesc, fără ca Academia Română să nu-și fi avut partea sa de pregătire și de contribuție, potrivit menirii sale”.

Totodată, „prin severa selecțiune pe care Academia Română a aplicat-o în alegerea membrilor ei, prin mărite și strălucite servicii aduse culturii și ideii naționale, cât și propășirii științei în general, Academia Română și-a câștigat în țară și peste hotare prestigiul considerabil de care se bucură de atâtea decenii.”

Nu în ultimul rând „contribuția deosebită pe care Academia Română a adus-o științei și culturii universale – prin studiile pe care le-a făcut, le-a organizat și le-a îndrumat – i-au asigurat o reputație

și un prestigiu dintre cele mai mari față de instituțiile similare din străinătate care o consideră ca pe cel mai autorizat reprezentant al țării în mișcarea științifică și culturală universală”. Unul care „ca stimulator, regulator și îndrumător al întregii activități științifice și culturale a poporului român și cel mai înalt reprezentat cultural al său – de care se bucură Academia Română din partea instituțiilor similare străine – constituie fără îndoială un omagiu ce se adresează nu numai ei, ci însuși neamului românesc, al cărui exponent și al cărui îndrumător și arbitru științific și cultural este această înaltă instituție a sa”. În concluzie, „este o datorie pentru Statul Român să nu lase a se știrbi în niciun mod prestigiul pe care Academia Română și l-a câștigat, atât prin valoarea și activitatea științifică individuală a membrilor ei, cât și prin activitatea colectivă strălucită și continuă ce-a desfășurat-o ca instituție timp de peste 70 de ani, adăugând prin aceasta la prestigiul Statului Român, atât în țară, cât și în lumea statelor civilizate.”¹⁷

Prin Decretul-Lege nr. 1691 din 18 mai 1938 pentru „a înlesni Academiei Române... desăvârșirea operei începute” se stipula: „Cu începere de la 1 iulie 1938, toate proprietățile, bunurile rurale și urbane, precum și orice drepturi reale sau personale și în general bunuri de orice natură” aparținând acesteia „în orice mod ar fi exploatate” erau „scutite de orice fel de impozit către stat, județ, municipii sau comune”. În același explicativ și justificativ *Referat* către Consiliul de Miniștri, întocmit de ministrul Finanțelor și contrasemnat de cel al Justiției, se considera că „se aduce cu aceasta Academiei un omagiu pentru meritele sale în crearea și îndrumarea culturii românești și se dă posibilitatea ca în viitor să urmărească realizarea scopului său descătusată de grijile fiscale și cu toate mijloacele materiale de care dispune.”

4. Academia R.P.R. – instituție de stat

În urma evenimentelor care au condus la instaurarea regimului comunist, prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948 pentru transformarea Academiei Române în Academia Republicii Populare Române, Academia Română, „cel mai înalt for științific și cultural”, se transforma „într-o instituție de stat” care va purta denumirea de „Academia Republicii Populare Române și își va desfășura activitatea cu nevoile de întărire și dezvoltare a R.P.R.”¹⁸ (art. 1). Aprobat prin Decretul nr. 198 din 12 august 1948, *Statutul de organizare și funcționare al Academiei Republicii Populare Române* preciza că aceasta

„depinde direct de Președinția Consiliului de Miniștri, căreia îi prezintă periodic o dare de seamă asupra activității sale” [art. 1 alin. (2)] și i se conferă ca sarcină fundamentală „să contribuie prin toate mijloacele la propășirea generală a științei, literelor și artelor în Republica Populară Română, precum și să studieze, să folosească și să dezvolte cuceririle științifico-culturale universale” (art. 2)¹⁹. În fine, normele de desfășurare a activității sale au fost stabilite prin *Regulamentul general al Academiei R.P.R.* (aprobat prin Decizia nr. 3700 a Consiliului de Miniștri din 27 decembrie 1948)²⁰. Sub aspect instituțional, în Academia R.P.R. se integrau, pe baza noilor principii care guvernau instituția academică, Academia de Medicină și Academia de Științe, toate bunurile mobile și imobile ale acestora din urmă trecând în patrimoniul celei dintâi.

„Organizarea Academiei R.P.R.” era considerată „un moment de cotitură în acest domeniu”, prin care „dintr-o instituție «onorifică» și de «consacrare»... (consacrare care se refuza însă multor reprezentanți de frunte ai vieții noastre cultural-științifice din trecut), ea s-a transformat într-o instituție activă, de dezvoltare a cercetărilor științifice. În cadrul Academiei a fost creată o vastă rețea de institute de cercetare...”, cu precizarea că în activitatea respectivă se aplica „concepția materialist-dialectică – singura concepție despre lume pe deplin științifică” și aceasta era strâns legată de „sarcinile concrete ale operei de construire a socialismului și de desăvârșire a acestei construcții”²¹.

În același context se preciza că nu puteau fi membri ai Academiei R.P.R. „persoanele care, prin activitatea lor, s-au pus în slujba fascismului și reacțiunii, dăunând prin aceasta intereselor țării și ale poporului”, dispoziții care au reprezentat baza juridică invocată pentru cea mai mare epurare, din motive și pe criterii politice din istoria sa. În dezvoltarea acestor prevederi, art. 19 al noului Statut al Academiei R.P.R. stipula că „nu puteau fi membri cei care: a) au suferit o condamnare pentru activitatea lor fascistă, reacționară sau pentru infracțiuni de drept comun; b) cărora li s-a retras cetățenia română după 6 martie 1945; c) prin activitatea lor antidemocratică s-au pus în slujba reacțiunii și fascismului, dăunând astfel intereselor poporului”. În continuarea aceleiași perspective, în art. 74 se preciza că „primii membri titulari activi, primii membri titulari onorifici, precum și membrii de onoare sunt numiți prin decret de Prezidiul Marii Adunări Naționale”. În aplicarea noilor reglementări în materie s-a operat o adevărată epurare pe motive politice, în

condițiile istorice date, prin Decretul prezidial nr. 1454 din 12 august 1948, fiind numiți ca membri ai Academiei R.P.R. 55 de foști membri ai Academiei Române, majoritatea din rândurile Secției științifice (mai puțin de o treime din cei existenți) la care s-au adăugat alți 11 noi; așa s-au îndepărtat din înaltul for academic al țării 113 membri, dintre care 26 de academicieni, 58 de membri corespondenți și 29 de membri de onoare²².

5. Organizarea pe baze noi și renașterea Academiei Române (post-1990)

În noile condiții aferente evenimentelor din decembrie 1989, „ținând seama de necesitatea organizării, pe baze noi, a întregii activități științifice și culturale a țării, a reunirii celor mai de seamă forțe creatoare ale națiunii, în scopul servirii intereselor poporului, al propășirii patriei, precum și în vederea renașterii celei mai înalte instituții de știință și cultură a țării”, prin Decretul-lege nr. 4 din 5 ianuarie 1990 *privind organizarea și funcționarea Academiei Române* s-a conferit un nou regim juridic instituției academice naționale²³. Considerată „cel mai înalt for științific și cultural al țării”, care „reunește personalitățile de o deosebită valoare ale științei, tehnicii, învățământului, culturii și artei române” și „reprezentând spiritualitatea creatoare a națiunii” (art. 1), Academia Română urma „să funcționeze autonom și este finanțată de la bugetul de stat” (art. 2). Erau considerați membri titulari ai Academiei Române „actualii membri ai Academiei R.S.R. și acei membri corespondenți care vor fi aprobați cu votul a 2/3 din membrii titulari”, în cel mult 15 zile de la data decretului-lege respectiv (art. 5). Se prevedea că Adunarea generală a înaltului for academic putea „excluce din rândurile sale pe acei membri care au desfășurat activități potrivnice intereselor țării și poporului român, dovedite și recunoscute public” (art. 9)²⁴. Totodată, se stipula că activitatea Academiei și a organelor sale se stabilea prin Statut. Structura organizatorică a aparatului propriu al Academiei Române a fost stabilită prin Hotărârea Guvernului nr. 569/1990²⁵.

În același timp, prin Decretul-lege nr. 5 din 5 ianuarie 1990 se reglementa acordarea de indemnizații membrilor Academiei Române²⁶. Ca un act de dreptate istorică, imediat după 1990, Academia Română a repus în drepturi 97 dintre membrii înlăturați din forul academic în 1948, prin hotărârile adoptate de Adunările generale din 3 iulie 1990 și 11 mai 1994.

Statutul juridic actual al instituției academice naționale este stabilit prin Legea nr. 752 din 27 decembrie 2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române, cu modificările ulterioare, republicată²⁷. Actul normativ organic o caracterizează drept „cel mai înalt for național de consacrare științifică și culturală, care reunește personalități din țară și străinătate cu realizări deosebite în științe, litere, arte și în alte domenii ale spiritului” [art. 1 alin. (1)], îi recunoaște calitatea de moștenitor legitim al tradițiilor academice naționale și de continuator organizatoric al acestora, începând din aprilie 1866 [art. 1 alin. (2)], iar din punct de vedere juridic este calificată „instituție de interes public național de cercetare în domeniile fundamentale ale științei, autonomă, cu personalitate juridică de drept public” [art. 1 alin. (3)].

Legea nr. 752 din 27 decembrie 2001 (republicată) este una preponderent de organizare și funcționare, stabilind astfel elementele definiției (partea legală) ale statutului său juridic referitoare la patrimoniu (art. 4), organizare și funcționare (art. 5–19), întregite prin Statutul propriu adoptat la 2 februarie 1990 (partea reglementară subsidiară).

Într-o asemenea perspectivă, regimul juridic actual al instituției academice naționale rămâne unul intermediar între cel existent în perioada 1948–1990 și cel manifestat în răstimpul 1879–1948, respectiv între cel excesiv reglementat și cel al autonomiei juridice și independenței de acțiune.

6. Continuitate și discontinuitate juridică

De-a lungul celor peste 150 de ani de existență și acțiune în slujba națiunii române, a științei și culturii naționale, indiferent de denumirile purtate oficial și formula juridică îmbrăcată, instituția academică a manifestat o extraordinară continuitate ca entitate juridică și în privința misiunii și a preocupărilor sale. Din punctul de vedere formal-instituțional, asociațiile de fapt *Societatea Literară Română*, formată prin Regulamentul din 1 aprilie 1866, „se constituie... în *Societatea Academică Română*” prin Statutele din 24 august/5 septembrie 1867 (aprobat prin Înaltul Decret Domnesc nr. 1246 din 26 august 1867), iar apoi, aceasta din urmă, prin Legea pentru Academia Română din 29 martie 1879, „se declară Institut Național cu denumirea Academia Română” (art. 1) și dobândește personalitate juridică în ipostaza de persoană morală. În mod evident era vorba de aceeași entitate, ca și compunere și obiect de activitate, chiar dacă la 1879 s-a făcut trecerea de la o existență de fapt la o

ficțiune legală. De calitatea de persoană juridică de drept public, cu un statut unic, excepțional și o misiune specială, caracterizată prin independența „în lucrările sale de orice fel”, nerecunoscută și neacordată niciunei alte entități, s-a bucurat Academia Română pe toată perioada dezvoltării democratice moderne a țării. Epoca totalitar-comunistă, cu o structură academică „prizonieră”, a fost inaugurată prin Decretul Prezidial nr. 76 din 9 iunie 1948 pentru transformarea Academiei Române în Academia Republicii Populare Române, care a marcat o ruptură majoră nu numai în existența juridică (pe calea transformării persoanei morale), ci și în manifestarea sa ca structură cultural-științifică fundamentală a statutului.

În noile condiții politico-istorice și ale redesenării poziționării strategice mondiale a României, actul normativ aferent marca, potrivit chiar textului său, *transformarea* celui mai înalt for științific și cultural al țării din punctul de vedere al regimului juridic în *instituție de stat*, iar ca denumire în „Academia Republicii Populare Române” (din 1965 și până în decembrie 1989 „Academia Republicii Socialiste România”), ceea ce sugera, pentru prima dată în istoria sa, o „afiliere” politică. Ambele perspective modificatoare – ca formă juridică ori „simplă” denumire – exprimau, în realitate, o schimbare majoră, cea vizând rolul unei structuri academice în societate și a misiunii sale, devenite astfel și un „instrument” de construire a „socialismului victorios”, urmând a-și desfășura activitatea „potrivit cu nevoile de întărire și de dezvoltare ale Republicii Populare Române” (art. 2). În același spirit totalitar al vremurilor, prin absorbția celorlalte structuri academice existente – cea de medicină și cea de științe, inclusiv a patrimoniilor lor – se ajungea la o singură Academie „unică și indivizibilă”. Nu în ultimul rând, Academia înceta a fi numai o instituție de consacrare, ci avea în subordine institute de cercetare în care lucrau membrii săi, dar și alți specialiști. Desigur, în virtutea „constantelor dreptului” și a permanențelor devenirii cultural-științifice, răstimpul 1948–1989 nu a reprezentat o întrerupere, o suspendare a cursului istoriei impusă de „contextul general” temporar de o jumătate de veac, la soluții în planul esențelor definitorii, ci mai ales un efort de adaptare, cu modificările astfel impuse la cerințele brutale ale evoluțiilor politico-economice.

După epoca de „prizonierat” a instituției academice, a urmat cea a „libertății romantice” post-1989, care a reprezentat, înainte de toate, potrivit expunerii de motive a Decretului lege nr. 4 din 5 ianuarie

1990 „privind organizarea și funcționarea Academiei Române”, nu numai revenirea la statutul de indiferență politică ci, mai ales, „renașterea celei mai înalte instituții de știință și cultură a țării”. În fine, prin Legea nr. 752/2001, Academia Română își asumă și revendică în mod direct și expres calitatea de continuator și unic legatar al Societății Literare Române înființate în 1866, reorganizate în anul 1867 în Societatea Academică Română și în anul 1879 în Academia Română [art. 1 alin. (2)].

7. O natură juridică specială

Determinarea naturii juridice a Academiei Române a reprezentat și prezintă un interes special, constituind o problemă deosebit de relevantă pentru prețuirea cuvenită și acordată, prestația pe care o impune și prestigiul de care se bucură în societate. Ea implică, din punct de vedere tehnic și al perspectivei consecințelor concrete, precizarea regimului juridic aferent, exprimat în primul rând prin drepturile conferite și îndatoririle asumate în societate.

O operațiune indispensabilă o constituie, în acest sens, încadrarea instituției academice naționale în rândul diferitelor categorii de persoane juridice reglementate de lege și manifestate în practica judiciar-administrativă. Experiențele domeniului ne arată, în această privință, existența, după criteriul izvorului personalității juridice, legea ori autonomia de voință și, respectiv, cel al interesului public sau privat, exprimat și promovat, a categoriilor persoanelor juridice de drept public și a celor de drept privat, între care există zone indecise, care s-au multiplicat și s-au accentuat până la a justifica apariția unei categorii intermediare, cea a persoanelor juridice de drept mixt. Aceasta din urmă, care interesează în contextul de față, se exprimă prin două mișcări în sens opus: persoane juridice publice supuse unor reguli de drept privat (fondul rămâne de drept public, dar forma este de drept privat) și, respectiv, persoane juridice de drept privat prezentând un anumit caracter de drept public (nu atât prin exercitarea unui control administrativ, ci grație apartenenței obligatorii la un anumit grup constituit). Din perspectiva acestor experiențe deja manifestate și a evoluțiilor înregistrate, condiția instituției Academiei rămâne una specială și singulară. Apărută în peisajul juridico-cultural românesc ca o grupare de fapt, de drept privat, ea a evoluat rapid, datorită importanței misiunii încredințate și a recunoașterii sale ca atare de către societate, exprimată juridic. Într-adevăr, motive evident întemeiate au determinat pe domnitorul reformator Al.I. Cuza

să amâne și să țină în rezervă punerea în aplicare a proiectului instituției academice naționale; Locotenența Domnească să recurgă, oarecum precipitat, la formula de ordinul dreptului privat, a Societății Literare, în pofida responsabilității majore încredințate, cu rezonanțe politice și naționale excepționale, menținută și la 1867, ca societate academică și în condițiile largirii ariei de preocupări.

Dobândirea independenței de stat a României (1877) a presupus și ridicarea instituției academice naționale la rangul de *institut național* și acordarea personalității juridice, prin recunoașterea calității de *persoană morală*. Saltul odată astfel făcut de la o existență de fapt la un statut de drept, legal recunoscut și bine reglementat, a implicat determinarea cât mai exactă a regulilor care i se aplicau, misiunea încheiată și îndatoririle asumate, drepturile recunoscute și considerație acordată în societate. Ca formulă s-a recurs la tiparele preexistente, cu unele ajustări ale particularităților existente, generate de unicitatea entității academice, specificitatea și singularitatea rostului și rolului ei, respectiv persoană morală de drept public ori instituție publică (*in extremis*, instituție de stat). Natura juridică a fost, de regulă, precizată prin actele normative de organizare și funcționare, cu excepția perioadelor de tranziție majoră a statutului său: în 1948, când Decretul prezidial nr. 76 din 9 iunie o califică *instituție de stat* (art. 1), dar calitatea de *persoană juridică* va fi precizată prin Regulamentul general din 1955 (art. 5) și, respectiv, în 1990, când Decretul nr. 4 din 5 ianuarie tace în privința acestei probleme. Desigur, între 1948 și 1955, în așteptarea Decretului nr. 31/1954 privind persoana fizică și persoana juridică, iar acum 30 de ani din reținerea de a nu se evoca în continuare apăsătorul trecut imediat.

Astăzi, ca instituție de interes public național, persoană juridică de drept public, Academia Română este „independentă în lucrările sale”, dar rămâne supusă controlului administrativ în privința patrimoniului său și a finanțării publice a activității desfășurate.

8. Învățămintele fundamentului legal de acum 140 de ani

Prima sa lege, de acum 140 de ani, din 29 martie 1879, prin cele numai șase articole ale sale, rămâne și astăzi un model de act normativ organic pentru instituția academică națională, care exprimă cel mai bine modul convenit de reglementare juridică a sa, ca structură unică, de importanță națională,

autonomă în organizare și independentă în lucrările sale de orice natură. În înțelepciunea sa, cu respectul datorat supremului for cultural-științific al țării, legiuitorul de atunci a înțeles să limiteze partea legală a regimului juridic al Academiei Române la aspectele esențiale, ce țineau exclusiv de competențele legiuitorului și de interesul public general, lăsând elementele ținând de autonomia sa organizațional-funcțională și de acțiune independentă pe seama Statutului propriu elaborat și adoptat prin voința membrilor săi.

Astfel, legea se limita la a preciza elementele de individualizare și identificare: rangul de importanță, denumirea oficială și sediul; se declara institut național cu denumirea Academia Română și reședința în Capitala României (art. 1); se stipula scopul conferit: „cultura limbii și a istoriei naționale, a literelor, a științelor și a frumoaselor arte” (art. 2); se acorda personalitate juridică (fapt ce se putea face numai pe această cale) și se preciza cuprinderea acesteia: „este și rămâne persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură” (art. 3); se prevedeau și se fixau prin lege obligațiile patrimoniale ale statului față de Academie: „o dotațiune anuală” de bani, înscrisă în bugetul public [din care o parte era „pururi afectată” în acordarea a două premii, unul științific și altul literar, purtând denumirile de „Gh. Lazăr” și „I.H. Rădulescu”, precizându-se și cuantumul fiecăruia] (art. 4) și de a se da „un loc de către stat pentru clădirea unui edificiu al său, care se va hotărî printr-o anumită lege” (art. 5); se arăta și legătura instituțională cu statul („relațiunea sa” cu guvernul „se întreține prin Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice”). Dimpotrivă, ca expresie a statutului de independență în organizare, funcționare și acțiune, legea organică delega puterii statutare a Academiei Române reglementarea acestor domenii, prevăzând că „ea singură se organizează, își face regulamente și își administrează averea și prezentă și viitoare”, prin *Statutul* și *Regulamentele* aferente. Astfel, *Statutul*, adoptat de membrii săi la 21 iunie/3 iulie 1879, stabilea organizarea și funcționarea Academiei și preciza că „Pentru aplicarea diverselor dispoziții generale ale prezentelor Statute, Academia își face Regulamente speciale, aprobate cu voturile a două treimi din membrii prezenți în sesiune generală și care nu se pot modifica decât în aceleași condițiuni de votare” (art. 45).

Printr-o asemenea reglementare generală și astfel dispusă (structurată) – legală, statutară și

regulamentară – a regimului său juridic, se exprima fidel Statutul Academiei Române în societatea românească, ținându-se seama de menirea asumată și rolul conferit care a permis, în cele aproape șapte decenii cât a guvernat existența instituției academice naționale (1879–1948), afirmarea extraordinară a științei, culturii și spiritualității românești.

Din această perspectivă, extinsă la nivelul evoluțiilor de până astăzi, prima lege de acum 140 de ani poate să reprezinte punctul de pornire și să constituie modelul general de urmat în construirea noului pact juridic academic național.

9. Spre un Pact academic național.

Posibile repere juridice

După aproape 155 de ani în serviciul Națiunii Române, 140 de ani de existență reglementată prin lege și la mai bine de un veac de stat național unitar desăvârșit, instituția academică națională are, poate, nevoie de un nou statut juridic, unul adaptat cu adevărat realităților secolului al XXI-lea și proiectat pentru următorii o sută de ani. Reperele sale ferme pot rezulta numai în temeiul propriilor reflecții asupra misiunii cuvenite și a rolului necesar și posibil de urmat în prezent și mai ales pentru viitor, prezentate și dezbătute împreună cu întreaga societate românească, ale căror concluzii ferme să fie exprimate, pentru prima dată, sub forma juridică a unui pact academic național. Sunt simple gânduri menite, mai degrabă, să sugereze o reflecție, cel mult o dezbateră, și să propună, în termeni proprii, posibile repere juridice. Rezumându-ne exclusiv la această din urmă perspectivă, în lumina și pentru continuarea tradiției dovedite istoric ca reușită, inaugurate acum 140 de ani, ținând seama de propriile evoluții, de actualele date ale realității naționale și mondiale și previzibile dezvoltări, precum și de noile așteptări ale românilor, considerăm că ar fi bine-venită restructurarea și reconfigurarea regimului juridic al instituției academice naționale.

Enunțând cerința unei evocări constituționale a prezenței și misiunii sale și admitând posibilitatea ei, reglementările exprimate într-un asemenea Pact s-ar dispune în patru planuri, ierarhic configurate, interdependente în conținutul lor și logic prezentate în aplicare concretă:

1. *Dispoziția constituțională* de principiu;
2. *Regimul legal propriu-zis*, cuprins în legea specială;
3. *Reglementarea de organizare și funcționare* (prevăzută preponderent în Statut) și

4. *Prevederile reglementare* (exprimate prin diferite regulamente, elaborate și adoptate spre a institui proceduri, stabili desfășurarea anumitor servicii administrative ș.a.)²⁸.

Recunoașterea constituțională a statutului Academiei Române de instituție cultural-științifică identitară a românilor și a statului român s-ar înscrie în contextul preocupărilor juridice de recunoaștere a unui drept uman fundamental la cultură, a imperativului respectării și valorificării moștenirii culturale proprii și comune și a existenței unității prin afirmarea diversității etnic-culturale. În condițiile în care categoria drepturilor culturale, în pofida importanței lor crescânde în contextul mondializării, rămâne afectată de un coeficient de incertitudine pornind de la absența unei definiții precise a domeniului de interes și a elementelor sale componente, apărând mai degrabă ca un principiu fundamental, un ideal democratic privind ameliorarea progresivă a condițiilor de acces la cultură, o măsură de acest gen în dreptul român poate contribui la consolidarea juridică a acestui percept esențial al condiției umane și ridicarea sa la rangul de orientare prioritară a dezvoltării sociale. Evocarea peisajului juridic – național, unional-european și internațional – aferent rămâne deosebit de semnificativă.

Referitor la însuși conceptul de cultură, perspectiva operațională care prezintă interes se circumscrie definiției adoptate în Declarația din 1982, de la New Mexico, privind politicile culturale, conform căreia „în sensul său cel mai larg, cultura poate fi considerată astăzi ca ansamblul trăsăturilor distinctive, spirituale și materiale, intelectuale și afective care caracterizează o societate ori un grup social. Ea înglobează, în afară de arte și litere, modurile de viață, drepturile fundamentale ale ființei umane, sistemele de valori, tradițiile și credințele (...). Cultura dă omului capacitatea de reflecție asupra lui însuși. Ea este cea care face din noi ființe specific umane, raționale, critice și angajate etic. Prin ea discernem între valori și efectuăm alegeri. Prin ea omul se exprimă, ia cunoștință de sine însuși, se recunoaște ca un proiect neterminat. Pune în discuție propriile realizări, caută neobosit noi semnificații și creează opere care îi transcend”.

În ciuda amplei sale semnificații teoretice, dar având ca explicație mai ales dificultățile identificării și precizării conținutului termenului ce constituie obiectul său de raportare, dreptul la cultură a fost recunoscut formal în textele juridice internaționale după anul 1948, dar a rămas mult timp

„subdezvoltat”²⁹. Deși, în acest context, marile principii ale cadrului conceptual au fost enunțate, elementele sale normative rămân încă nedeterminate, principalele dificultăți în acest sens fiind legate de caracterul exploziv, fragmentarea și diversitatea izvoarelor formale de exprimare³⁰.

Primele referiri și mențiuni la drepturile culturale apar în *Declarația universală a drepturilor omului* din 10 decembrie 1948; art. 26 al documentului consacră dreptul la educație, art. 27 tratează despre dreptul de a participa la viața culturală și dreptul de a beneficia de binefacerile creației, iar art. 24 – dreptul fiecăruia la odihnă și petrecere a timpului liber; de asemenea, unele libertăți clasice, consacrate la art. 18–20, comportă unele aspecte culturale. O recunoaștere complexă a acestor drepturi o găsim în *Pactul internațional relativ la drepturile economice, sociale și culturale* (în continuare denumit *Pactul*), adoptat la 16 decembrie 1966 de Adunarea generală a ONU și intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976³¹. Astfel, în art. 15 pct. 1 al textului, se recunoaște fiecăruia dreptul: a) de a participa la viața culturală; b) de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale; c) de a beneficia de protecția intereselor morale și materiale decurgând din orice producție științifică, literară ori artistică al cărei autor este. Totodată, măsurile pe care statele-părți le iau în vederea asigurării deplinului exercițiu al acestui drept vor trebui să cuprindă pe cele care sunt necesare pentru a asigura menținerea, dezvoltarea și difuzarea științei și culturii (art. 15 pct. 2); statele-părți la *Pact* se angajează să respecte libertatea indispensabilă cercetării științifice și activităților creatoare (15 pct. 3.) și recunosc binefacerile care trebuie să rezulte din încurajarea și dezvoltarea cooperării (art. 15 pct. 4).

La nivelul Uniunii Europene, deși *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* nu recunoaște expres dreptul la cultură și drepturile culturale, totuși, printre „drepturile și libertățile” proclamate găsim libertatea artelor și științelor (art. 13 „Artele și cercetarea științifică sunt libere. Libertatea universitară este respectată”), libertatea de exprimare și de informare (art. 11), precum și dreptul persoanelor în vârstă de a participa la viața socială și culturală (art. 25). Alte principii vizează respectarea „diversității culturale, religioasă și lingvistică” (art. 22) ori integritatea (socială și profesională) a persoanelor cu handicap și participarea lor la viața comunității (art. 26). În același context, anumite elemente ale dreptului unional-european recunosc, deopotrivă, în mod mediat, dreptul la cul-

tură. Astfel, art. 6 din *Tratatul privind Uniunea Europeană* evocă ansamblul categoriilor de drepturi ale omului („Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* (...)”, incluzând astfel și drepturile culturale. Totodată, interdicția oricărei discriminări – combinată eventual cu cele patru libertăți de circulație – poate să fie la baza unei anumite recunoașteri jurisprudențiale a dreptului la cultură.

În ciuda caracterului fragmentar, dispersat și a forței juridice diverse a documentelor de exprimare, este posibil de construit tehnic și susținut teoretic, plecând de la analiza izvoarelor internaționale și a eforturilor unional-europene completate cu rezonanțele naționale specifice, emergența juridică a unui drept la cultură. Se desprinde, așadar, ideea generală de favorizare a participării la viața culturală, ca fundament indiscutabil al unui atare drept fundamental.

În dreptul român, în consonanță cu asemenea evoluții internaționale și europene, s-au consacrat deja semnificative premise constituționale. Astfel, potrivit art. 33 alin. (1) din *Legea fundamentală*, accesul la cultură este garantat (în condițiile legii). În acest scop, libertatea persoanei de a-și dezvolta spiritualitatea și de a accede la valorile culturii naționale și universale nu poate fi îngrădită [art. 33 alin. (2)]. Pe lângă această obligație negativă, statului îi revin altele pozitive, respectiv să asigure: păstrarea identității culturale, sprijinirea culturii naționale, stimularea artelor, protejarea și conservarea moștenirii culturale, dezvoltarea creativității contemporane, promovarea valorilor culturale și artistice ale României în lume [art. 33 alin. (3)]. Sunt dezvoltări juridice suficiente care, în virtutea principiului subsidiarității, pot face să se accepte posibilitatea și să se realizeze înscrierea statutului Academiei Române în rândul prevederilor constituționale.

Elaborate, adoptate și aplicate într-o asemenea perspectivă, reglementările privind *Academia Română* ar putea forma un *Cod academic*, constituit din: dispozițiile Constituției, *Legea pentru Academia Română*, *Statutul de organizare și funcționare a Academiei Române*, *Regulamentul general* și *regulamentele speciale ale domeniului*.

Astfel, s-ar conferi și s-ar garanta instituției academice naționale prestața cuvenită, îndeplinirea misiunii și rolului acordate și asumate, continuarea tradițiilor de a exprima identitatea cultural-științifică și spirituală românească într-o lume tot mai

interdependentă și mai uniformizatoare, cea a integrării juridice europene și a globalizării dreptului.

Sunt considerente și posibilități bine-venite spre a marca 140 de ani de la adoptarea primei legi pentru Academia Română și a desprinde semnificațiile sale pentru viitorul său juridic.

* * *

La 153 de ani de la fondarea sa și 140 de ani de existență ca institut național, cu personalitate juridică, Academia Română manifestă o relevantă experiență, purtătoare de semnificative învățăminte în privința statutului legal aferent și a contribuției lui la îndeplinirea rolului conferit acesteia de-a lungul timpului. Formarea ca societate literară, la 1 aprilie 1866, trecerea la societate academică în 1867 și transformarea în institut național, persoană juridică prin legea din 29 martie 1879, precum și modificările ulterioare, survenite până astăzi în existența sa juridică, nu au reprezentat numai schimbări în structura sa instituțională și de exprimare a statutului legal, ci au generat rezonanțe perceptibile pe conținutul activității sale, asigurând manifestarea sa ca factor de unitate națională și de progres cultural-științific. Prin lege s-au stabilit întotdeauna patru elemente esențiale, cu implicațiile aferente: natura juridică (societate de fapt, persoană morală, instituție de stat ori instituție publică de interes național), misiunea încredințată, independența acordată în lucrările sale și sprijinul și considerația datorate de stat și de societate.

În același timp, alegerea membrilor, organizarea și funcționarea propriu-zisă în vederea îndeplinirii misiunii încredințate și a exercitării atribuțiilor asumate au făcut obiectul mai ales al Statutului propriu și al regulamentelor speciale.

De altfel este de domeniul evidenței că, în cazul oricărei persoane juridice, și cu atât mai mult în cel al uneia unice și deosebit de importante pentru întreaga națiune, gradul de independență a fost, este și va fi direct proporțional cu măsura în care statutul său juridic este unul de natură legală și, respectiv, raportul cu partea de autoreglementare.

Nu întâmplător, legea pentru Academia Română din 1879 avea numai șase articole, cea mai mare parte a „existenței juridice” a instituției academice naționale fiind lăsată pe seama statutului propriu, în timp ce, după 1948, cu motivații oarecum diferite și post-1989, acum asistat de voluminoase „legi de organizare și funcționare”, cel puțin egale ca amploare cu statutele proprii.

Academia Română a constituit și reprezintă și o formulă juridică aparte, *sui generis*, care și-a manifestat particularitățile și virtuțile proprii de-a lungul timpului și prezintă astfel importanță pentru analiza juridică propriu-zisă, în termenii științei dreptului și plasarea în rândul categoriilor ei de operare.

Mult timp neglijată, dimensiunea juridică a evoluției statutului și istoriei instituției academice naționale își revendică astfel dreptul și justifică interesul de a fi cunoscută și înțeleasă ca atare și cât mai deplin. Și aceasta, deopotrivă, ca o componentă majoră a modernității românești și ca experiență juridică generatoare de mari concluzii diriguitoare pentru prezent și ziditoare pentru viitor.

Note

¹ *Referat către Consiliul de Miniștri privind proiectul de Lege privitoare la întrebuițarea titlaturii de „Academie” din 8 iulie 1938.*

² A se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil*, vol. I, Editura All Beck, București, reeditare, 2002, p. 516-517; Mircea Duțu, *Academia Română (1866–2016). Temeiuri, tradiții și valori juridice*, Editura Academiei Române/Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 39.

³ Gh. Chițu, *Raport la proiectul de lege pentru Academia Română*, în „Monitorul Oficial al României”, nr. 47, miercuri, 28 februarie/12 martie 1879, p. 1304.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Expunerea de motive la proiectul de lege pentru Academia Română*, în Monitorul Oficial al României, lucr. cit., p. 1305.

⁶ G. Missail, *Dezbateri parlamentare*, „Monitorul Oficial al României”, nr. 47, miercuri 28 februarie/12 martie 1878, p. 1305. Același deputat, mulțumind Guvernului pentru că „a luat inițiativa și a consolidat academia națională ce deabea exista în embrion prin decretul de la 1866”, remarcă: „O națiune nu poate trăi numai cu pâine, ei îi trebuie și spirit; ea nu poate avea nici limbă, nu poate avea nici istorie, nu poate avea nici dicționar fără o Academie, fără un institut național”.

⁷ *Ibidem*, p. 1305; „Ce este literatura unei națiuni? Este oglinda ei... Popoarele nu se hrănesc numai cu cartofi... Sunt sigur, că fiecare dintre Dumneavoastră își va aduce aminte, ajutându-se de lecțiunile istoriei și de experiența timpurilor, că institutele de cultură națională au forțe și vor fi pururea cele mai nepieritoare palate în care au trăit, în care s-au dezvoltat credințele, datinile, moravurile străbune și în care geniul, viața și chiar libertatea națiunilor și-au luat avântul către sublim și a depus pe fruntea lor sensul nemuririi” (G. Polizu).

⁸ M. Kogălniceanu, *Raport la Legea pentru Academia Română*, în „Monitorul Oficial al României”, nr. 68 din 24 martie (5 aprilie) 1879, p. 2102.

⁹ Gh. Chițu are meritul, ca ministru al Instrucțiunii Publice, de a fi făcut proiectul de lege și expunerea de motive „pentru această nu transformare, dar desăvârșire”. Tot el, în calitate de raportor, a susținut-o în Cameră, în ședința de la 28 februarie 1879, *Cuvântul rostit de dr. Constantin I. Istrati la deschiderea sesiunii generale a anului 1916*, „Analele Academiei Române”, Seria a II-a, tomul XXXVIII, 1915–1916, Partea administrativă și dezbaterile, București, Librăria Socec & Co. C. Sfetea, Pavel Suru, 1916, p. 89.

Gh. Chițu (1828–1897), membru titular al Academiei Române, magistrat și avocat, primul decan al Baroului Dolj (1865–1876).

¹⁰ Semnificativă este, în acest sens, exceptarea sa de la controlul statului instituit prin Legea nr. 11 din 14 ianuarie 1944 pentru controlul persoanelor juridice fără scop lucrativ și al administrațiunii bunurilor donate sau testate statului ori altor instituțiuni de drept public, precum și instituțiilor de utilitate publică, prin Decizia nr. 67 din 16 august 1944 a Comisiei Superioare a Persoanelor Juridice din cadrul Ministerului Justiției. Dar, la 19 mai 1948, președintele Academiei Române, acad. Andrei Rădulescu, informa despre vizita întreprinsă, cu o zi mai înainte, de un procuror al Tribunalului Ilfov, venit „să revizuiască activitatea materială a Academiei în conformitate cu prevederile Legii persoanelor juridice din 1940” („Analele Academiei Române”, tom LXVII, p. 271). Cu toate explicațiile date „că Academia Română nu cade sub incidența acelei legi și că instituția noastră este independentă prin legea ei organică din 1879”, totuși, fapt fără precedent, conducerea instituției urma să depună „un memoriu în sensul acelor explicări atât la Ministerul de Justiție, cât și la Parchet”.

¹¹ Astfel, prin legea pentru modificarea art. 48 par. 8 alin. II din Legea asupra taxelor de timbru și înregistrare, promulgată la 28 decembrie 1910, erau scutite de taxele de timbru și înregistrarea donațiilor, legatelor și orice alte liberalități făcute înaltului for academic. Cu titlu tranzitoriu (și excepțional!) aceasta era scutită și de taxele ce datora statului pentru liberalitățile ce i s-au făcut în trecut.

De asemenea, prin act de dispensă al Ministerului de Finanțe, în conformitate cu dispozițiile art. 22 par. 23 din Legea timbrului și a impozitului pe acte și fapte juridice din 29 aprilie 1927, Academia Română a fost scutită de plata taxei de timbru și a impozitului pe acte și fapte juridice, atât pentru petiții adresate autorităților, cât și pentru acțiunile în justiție, introduse de ea și pentru toate actele de procedură în această materie. Erau scutite de taxele de timbru și impozitul proporțional donațiile, legatele și liberalitățile de orice fel făcute Academiei. În fine, prin legile din 23 martie 1937 – pentru scutirea expedițiilor poștale ale Academiei Române de plata taxelor poștale – și, respectiv, din 24 aprilie 1939 – pentru regimul expedițiilor poștale privind Academia Română, instituția academică națională era scutită „de orice taxe poștale la corespondența ei de orice natură ar fi, cum și transportul de mesagerii” și se menținea gratuitatea expedierii lucrărilor grafice ce se făcea de acesta în diversele ateliere din țară, de autori și editori.

¹² *Cuvântul rostit de dr. Constantin I. Istrati la deschiderea sesiunii generale a anului 1916*, lucr. cit. p. 91.

¹³ C. Rădulescu-Motru, *Cuvântare comemorativă rostită cu ocazia împlinirii unui veac de la nașterea regelui Carol I*, 26 mai 1939, Anale, Tomul LXI, 1938–1939, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1940, p. 7.

¹⁴ „Analele Academiei Române”, tom LXVII, p. 346.

¹⁵ Prin Deciziunea Consiliului de Miniștri nr. 1488 din 2 noiembrie 1948, în baza dispozițiilor art. 68 alin. 2 al Decretului nr. 198 din 13 august 1948 pentru statutul de organizare și funcționare al Academiei R.P.R., bunurile mobile și imobile ce au aparținut fostelor: Academia Română, Academia de Științe și Academia de Medicină treceau în folosința unor ministere și instituții, de fapt în proprietatea statului.

¹⁶ Referat către Consiliul de Miniștri, în „Monitorul Oficial” nr. 154 din 8 iulie 1938, p. 3206.

¹⁷ O dispoziție asemănătoare, în sensul că „Cuvântul «Academiei», singur sau urmat de alte cuvinte, nu poate fi folosit ca denumire sau firmă decât de Academia R.P.R. sau cu acceptarea ei”, a fost preluată și în Statutul de organizare și funcționare (art. 69) din 12 august 1948, precum și în Regulamentul general al Academiei R.P.R. (art. 6) din 27 decembrie 1948.

¹⁸ „Monitorul Oficial” nr. 132 bis din 9 iunie 1948.

¹⁹ „Monitorul Oficial” nr. 186 din 12 august 1948; Statutul de organizare și funcționare a Academiei R.P.R. aprobat prin HCM nr. 124 din 22 martie 1963, modificat prin HCM nr. 312 din 1 iunie 1964 și nr. 2449 din 29 septembrie 1967; Statutul din 1974 ș.a.

²⁰ „Monitorul Oficial” nr. 302 din 28 decembrie 1948. Ulterior, situația organizatorică a Academiei Române a fost reglementată printr-o serie de decrete, precum: Decretul prezidențial nr. 314/1976 pentru organizarea aparatului central a Academiei Republicii Socialiste România; Decret al Consiliului de Stat nr. 97 din 16 martie 1984 privind măsuri de reorganizare a aparatului central al Academiei Republicii Socialiste România și a unităților din subordine; Decretul nr. 211/1973 pentru organizarea aparatului central al Academiei Republicii Socialiste România; Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1492/1968 cu privire la reglementarea unor condiții de remunerare a membrilor Academiei Republicii Socialiste România.

²¹ xxx *Cu prilejul celei de-a cincisprezecea aniversări a înființării Academiei R.P.R.*, în „Studii și Cercetări Juridice”, anul VIII, nr. 4, 1963, p. 544. Se remarcă, în același context, faptul că „spre deosebire de trecut, când cercetările se realizau îndeosebi prin inițiativă personală și efortul unui număr foarte restrâns de juriști având pasiunea științei... a fost creat cadrul organizat pentru cercetările științifice în domeniul dreptului... înființându-se, în 1954, în cadrul Academiei R.P.R., un institut de cercetare cu profil juridic”.

²² A se vedea, asupra problemei: 1948 – *Marea dramă a Academiei Române*, coordonare și studiul introductiv acad. Păun Ion Otiman, Editura Academiei Române, București, 2013.

²³ „Monitorul Oficial al României”, nr. 3 din 6 ianuarie 1990.

²⁴ La 26 decembrie 1989, în ședință extraordinară, Adunarea generală a Academiei Române și-a exprimat adeziunea la obiectivele fundamentale ale Revoluției Române,

și-a ales Comitetul Frontului Salvării Naționale și a hotărât excluderea din rândul membrilor a lui Nicolae (membru titular din 1985) și a Elenei (din 1974) Ceaușescu, „vinovați de trădarea poporului român”.

²⁵ Publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 235 din 23 septembrie 1992.

²⁶ „Monitorul Oficial al României”, nr. 3 din 6 ianuarie 1990.

²⁷ Republicată în temeiul art. III alin. (1) din Legea nr. 133/2008 pentru modificarea și completarea art. 4 din Legea nr. 752/2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 515 din 9 iulie 2008, dându-se textelor o nouă numerotare.

Legea nr. 752/2001 a fost publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 843 din 28 decembrie 2001, iar ulterior a mai fost modificată și completată prin:

– Legea nr. 396/2004 pentru completarea art. 4 din Legea nr. 752/2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 940 din 14 octombrie 2004;

– Legea nr. 564/2004 pentru completarea art. 4 din Legea nr. 752/2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 1.197 din 14 decembrie 2004;

– Legea nr. 194/2006 pentru modificarea art. 10 din Legea nr. 752/2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române, publicată în „Monitorul Oficial al Româ-

niei”, Partea I, nr. 453 din 25 mai 2006;

– Legea nr. 80/2007 pentru modificarea și completarea Legii nr. 752/2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 230 din 3 aprilie 2007;

– Legea nr. 251/2007 pentru completarea art. 4 din Legea nr. 752/2001 privind organizarea și funcționarea Academiei Române, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 498 din 25 iulie 2007.

Ulterior a fost republicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 299 din 7 mai 2009.

²⁸ Asupra unei asemenea perspective, a se vedea și: Mircea Dușu, *Rolul istoric și posibilul statut constituțional al Academiei Române*, în volumul *Un secol de stat unitar și drept național. 1918–2018*, Editura Academiei Române/Universul Juridic, București, 2018, p. 351–360.

²⁹ P. Meyer-Bisch, *Les droits culturels forment-ils une catégorie spécifique de droits de l’homme? Quelques difficultés logiques*, în „Les droits culturels, une catégorie sous-développée des droits de l’homme. Actes du VIIIe Colloque interdisciplinaire sur les droits de l’homme”, Éd. Universitaires Fribourg, Suisse, 1993, p. 17.

³⁰ Pentru problemă, v. C. Romainville, *Le droit à la culture, une réalité juridique*, Éd. Bruylant, Bruxelles, 2014.

³¹ Ratificat de România prin Decretul nr. 212/1974, publicat în „Monitorul Oficial al României” nr. 146 din 20 noiembrie 1974.

Fazele istorice ale memoriei Trianonului

*Alexandru Porțeanu**

Dintre tratatele de pace fundamentale care au încheiat Primul Război Mondial, Tratatul cu Germania (Versailles, 28 iunie 1919) a fost desigur cel mai important, dar și Tratatul cu Austria (Saint Germain, 10 septembrie 1919). România a semnat la 10 decembrie 1919 desființarea Imperiului habsburgic și triumful principiului naționalităților, iar Tratatul cu Ungaria (semnat la 4 iunie 1920 la Trianon, ratificat de Ungaria la 26 iulie 1921 și numai astfel intrat în vigoare) a avut cele mai importante consecințe în relațiile internaționale privitoare la statele și popoarele din Europa Centrală și sud-estică.

Trianonul a fost actul politic cel mai grav resimțit de întreaga națiune maghiară, persistând ca atare în memoria colectivă alături de cel al înfrângerii de la Mohács (1526), care a desființat definitiv regatul Ungariei feudale.

Șocul inițial, pe termen relativ scurt sau chiar cu o oarecare prelungire, produs prin ceea ce a fost resimțit ca ample „ciuntiri teritoriale”, nu putea fi decât dureros, chiar acut. El trebuie recunoscut, acceptat și respectat ca atare, cu luciditate onestă, până la admiterea „dreptului la durere” al unui popor (Arpad Göncz). Acest șoc inițial, dureros și puternic, a fost aproape pretutindeni cunoscut și înțeles corespunzător, iar în România chiar în mod deosebit.

În mod normal, privind situația și prin prisma unor considerente de psihologie socială, ar fi urmat ca impactului inițial să-i urmeze o diminuare treptată, să fie absorbit fie și parțial, pe parcursul unei durate rezonabile, de către factorii desfășurărilor generale ale vieții sociale maghiare, preocupați de obiective și perspective pozitive.

În mod mai puțin normal însă, dar nu întru totul inexplicabil, Trianonul a devenit pentru maghiari și s-a perpetuat – din păcate – ca un simbol aproape apocaliptic, un fals motiv al exacerbării unor tendințe iraționale, chiar agresive. Responsabilitatea moral-istorică a promovării active a acestor tendințe revine în proporții majoritare aproape tuturor grupărilor și orientărilor politice ungare, care au folosit-o în interesele politicianiste proprii.

Privite în perspectiva istorică de aproape un secol, aceste desfășurări nu au fost uniforme, lineare, evoluția lor putând fi înțeleasă mai nuanțat prin descifrarea fazelor istorice ale memoriei Trianonului.

Prima perioadă a destinului istoric al Trianonului s-a desfășurat între anii 1920–1938. Cele mai aberante manifestări de această factură vizau chiar enormitatea anulării Tratatului de la Trianon, iar cele mai numeroase acțiuni ce antrenau curente social-politice largi revendicau tot mai strident revizuirea Tratatului, refacerea frontierelor Ungariei istorice.

Asupra acestor manifestări există o bogată literatură social-politică și istorică, atât sub aspectul revizionismului ungar, cât și asupra celui al reacției de apărare firească, a antirevizionismului din țările vecine Ungariei.

Prima perioadă a memoriei istorice a Trianonului este desigur marcată de anul 1933, de ascensiunea la putere a nazismului și hitlerismului în Germania. Cu toate acestea, Germania nu s-a angajat deschis și decisiv în favoarea revizionismului ungar decât după *Anschluss*, după declanșarea crizei cehoslovace, după declanșarea celui de al Doilea Război Mondial.

A doua perioadă a destinului istoric al Trianonului, cea mai gravă și apăsătoare, a cuprins anii 1938–1945. Ungaria revizionistă a reușit să obțină o satisfacție numai parțială prin cele două dictate („Arbitraje”) de la Viena, din 2 noiembrie 1938 și din 30 august 1940, prin care i-au fost atribuite de către Germania nazistă și Italia fascistă teritorii din Slovacia și din România (nordul Transilvaniei).

Ungaria se pregătea intens ca, în ultimă instanță, să provoace în întreaga Transilvanie un haos dezastruos de proporții, prin rețele cuprinzând sute de puncte desemnate pentru acțiuni teroriste care să arunce în aer obiective militare și civile, să provoace asasinat ample antiromânești. Germania nazistă a impus în mod explicit și tacit ca transferul de autoritate teritorială să se efectueze strict controlat, printr-un calendar desfășurat în toate localitățile, în ordine și sub control sever, cu cele mai grave sancțiuni de nerespectare (ocupația militară germană a părții în culpă).

Anii 1940–1944 au reprezentat apogeul tragic al restaurării temporare a dominației Ungariei horthyiste în nordul Transilvaniei, ca experiență de maximă gravitate, ce dovedește la cel mai înalt grad și în cel mai clar mod *inadmisibilitatea absolută a încălcării drepturilor fundamentale ale popoarelor înscrise în tratatele de pace, din care trebuie să tragem învățămintele cuvenite.*

Tratatele de pace de la Paris, din 1947, cu România și Ungaria, au restaurat frontiera de nord-vest a României la cea de dinaintea războiului, au restituit parțial teritoriile din sudul Slovaciei, iar frontiera ungaro-ceslovacă a devenit parțial ungaro-sovietică, prin transferarea Ucrainei subcarpatice către U.R.S.S.

În unele lucrări istorice se afirmă în mod simplist că Tratatul din 1947 a restabilit pentru România Tratatul de la Trianon. Chiar dacă traseul frontierei nord-vestice a României este identic în cele două tratate, trebuie să ținem seama de contextul politico-istoric diferit al anilor 1920 și respectiv 1947; de exemplu, Rusia Sovietică nu a participat la Conferința de Pace din 1919–1920, nu a semnat tratatele de pace elaborate acolo, deși Rusia a fost o principală putere aliată în cadrul Antantei. Apoi, în Tratatul din 1947, frontiera ungaro-ucraineană este diferită față de Tratatul de la Trianon. Dar mai ales semnificația principală a Tratatelor din 1947, în situația în care principalele tratate de pace (cu Germania și Japonia) au rămas

neîncheiate, rezidă în codificarea de drept internațional a instaurării dominației sovietice în Europa răsăriteană și Centrală.

Popoarele din această parte a Europei au intrat în sfera de dominație a U.R.S.S pentru o îndelungată perioadă, până la 1989. Această dominație a impus interzicerea generală a manifestărilor naționale sau naționaliste, ceea ce a plasat într-un anumit con de umbră, chiar de deficit al memoriei, inclusiv Tratatul de la Trianon, cu toate semnificațiile lui atât de importante. Într-un mod aproape paradoxal, cenzurarea destul de severă a factorilor naționali a înlesnit într-o măsură deloc neglijabilă, diminuarea unor tensiuni din relațiile interetnice, de exemplu în cele româno-maghiare. Această fază constituie a treia perioadă (1947–1989) a experienței istorice legată de semnificațiile Tratatului de la Trianon. În cuprinsul ei s-au produs treptat unele nuanțări după dispariția lui I.V. Stalin și a celorlalți lideri comuniști din prima generație, după revoluția ungară din 1956 și înlăturarea succesivă a cenzurii naționale, culminând cu trecerea la „comunismul național”, ale cărui practici nocive au readus treptat în memorie complexitatea problemelor reprezentate de Tratatul de la Trianon.

Emigrația ungară din țările Europei Occidentale și îndeosebi aceea din S.U.A., mai ales după 1956, a activat constant în sensul susținerii revizionismului ungar.

Aristocrația maghiară și clasa politică ungară au instaurat și au putut să mențină hegemonia lor social-politică în teritoriile Ungariei istorice majoritar nemaghiare, numai cu sprijinul politic al unor mari puteri din diferite epoci, în principal Imperiul habsburgic și apoi Germania nazistă. Ulterior, politica externă ungară a făcut încercări susținute de a atrage sprijinul U.R.S.S. sau pe cel al unor state occidentale, îndeosebi al SUA. Trianonul este prezentat în literatura istorică și politologică occidentală inclusiv cu unele nuanțe de compasiune subiectivă, dar niciun factor politic responsabil nu poate încuraja iluzii revizioniste.

Cea de a patra perioadă a experienței istorice legate de Tratatul de la Trianon a început în 1990 și continuă și astăzi, trecând din secolul al XX-lea în mileniul al III-lea, situându-se în mijlocul unor esențiale reconfigurări politico-istorice globale, încă insuficient conștientizate.

Într-o primă fază a epocii postcomuniste s-a produs un reviriment accentuat, firesc, al memoriei 101

Trianonului în Ungaria (guvernarea Antál Jozsef ș.a.). Comemorările celor 70–80–90 ani de la Trianon au încurajat unele nostalgii sau chiar pusee de această natură. În planul ideologiei și al programelor politice s-a pus un accent crescând pe preocuparea privind minoritățile maghiare din afara Ungariei, îndeosebi din România. S-au publicat o serie de lucrări istorice, materiale publicistice, unele tendențioase. S-a depășit însă faza obiectivă a readucerii Trianonului în conștiința publică, prin reînvierea unor exprimări explicit revizioniste, de revendicări teritoriale care încalcă legile, incită la tensiuni interne și externe ce pot afecta situația generală a zonei. Ziua de 4 iunie a fost declarată oficial ca zi a unității naționale maghiare.

Din păcate, un rol extrem de negativ îl reprezintă orientarea sistematică a educării noii generații a tineretului maghiar în spiritul dăunător al antagonizării conflictelor și confruntărilor naționale, până la contestarea frontierelor, deși rolul acestora a diminuat considerabil, apropiindu-se de semnificația conceptului „spiritualizării frontierelor” elaborat de Nicolae Titulescu.

Relațiile guvernamentale și statale româno-ungare sunt bune sau, în unele privințe, chiar mai mult. Niciun guvern ungar nu și-a putut și nu-și poate asuma răspunderea unui conflict româno-ungar sau româno-maghiar (cu excepția celui din vara tragicului an 1940). Opinia publică, conștiința națiunii maghiare din Ungaria și din afara ei sunt în bună parte destul de realist edificate asupra problemicii Trianonului, orientându-se cu precădere spre prezentul și viitorul lor. Este însă o realitate faptul că politizarea excesivă a tematicii naționaliste oferă pretutindeni tentația unei capitalizări politice la un preț derizoriu, dar în detrimentul intereselor generale.

Evoluțiile geopolitice mai recente indică și o direcție oarecum inversă a interesului uneia sau alteia dintre puterile epocii, de a încuraja disensiuni etnice în teritorii cu populație mixtă, spre a le folosi în scopuri politicianiste proprii. S-a remarcat astfel o organizație extremistă maghiară interzisă în Ungaria, subvenționată de o putere străină pentru acțiuni incitatoare în România. În politica externă a Ungariei se observă și o componentă divergentă față de Uniunea Europeană, orientată spre Rusia, dar nu în direcție primordial revizionistă.

Cert este însă că ansamblul relațiilor internaționale actuale și de perspectivă apropiată cuprinde mișcări, regrupări și reorientări continue, unele dintre ele putând aluneca pe câte o pantă mai problematică (de exemplu terorismul, migrațiile refugiaților ș.a.). În acest tablou de ansamblu se îngustează tot mai mult terenul nocivității revizionismului ungar. El poate înregistra anumite recrudescențe, tot mai anacronice pe plan intern, în unele zone din Transilvania, fiind dăunător pe plan local mai ales maghiarilor înșiși în anumite situații.

Frontiera româno-ungară este deschisă, ceea ce nu mai poate justifica nicio nostalgie istorică a dominației teritoriale extinse. Minoritatea maghiară din România trăiește în regim politic democrat, pluripartit, fiind reprezentată corespunzător, proporțional, în administrația locală și centrală, inclusiv în conducerea centrală a statului. În zone sau localități cu pondere maghiară mai ridicată sau chiar majoritară, aceasta deține efectiv principalele funcții de conducere locală, în unele cazuri restrânse chiar cu poziții discriminatorii față de alte etnii.

Este unanim recunoscut faptul că drepturile și libertățile minorităților etnice din România sunt asigurate la standarde reprezentative pe plan internațional.

Realitățile noi ale ultimelor decenii au devenit dominante și hotărâtoare prin integrarea Ungariei și a României în Uniunea Europeană și în N.A.T.O., într-o zonă de importanță geopolitică majoră. Problemele curente ale funcționării lor nu pot afecta semnificativ relațiile dintre cele două țări. Este în mod tot mai evident, aproape absolut de neconceput, un conflict politic teritorial care să distrugă tot ceea ce s-a construit de durată între cele două țări și popoare. Astfel, am putea nu numai să sperăm, ci chiar să și observăm devenirea treptată în realitate a ieșirii din captivitatea conflictuală a trecutului în acest domeniu.

Un factor care favorizează derapajele îl constituie și ignoranța destul de răspândită asupra cunoașterii Trianonului. Incultura istorică, marile lacune ale educației istorice în învățământ se manifestă din plin nu numai în România sau Ungaria, ci, din păcate, pe un plan mult mai larg în zilele noastre.

Putem trage concluzia de parcurs că, privitor la chestiunea Trianonului, au fost experimentate toate variantele, posibilitățile și ipotezele mai mult sau

mai puțin plauzibile, până la cele mai îndepărtate de realitate, de către toți actorii unui scenariu istoric îndelung exersat, de amploare, asupra căruia a sosit timpul bilanțului general.

Toate fazele, epocile, perioadele, conjuncturile și problemele evocate în cele de mai sus alcătuiesc o întreagă istorie a memoriei Trianonului, dominată de conflicte ample, grave, de durată.

Acestei epoci, aproape centenară, i-a sosit momentul încheierii sale istorice. Ea nu mai poate continua, făcând necesară identificarea modalităților de regândire și acțiune corespunzătoare

unei viziuni de nivelul secolului al XXI-lea și în perspectiva largă, universală, de durată nedeterminată.

Față de tribulațiile ce afectează încă cunoașterea exactă și aprecierea corespunzătoare a Trianonului, sau care pot chiar afecta desfășurarea normală a relațiilor respective prin practicarea largă a manipulărilor politice, Trianonul reprezintă o probă de conștiință, de meditație și de acțiune în perspectiva creatoare a lumii de astăzi și de mâine.

Aureliu Emil Săndulescu (1932–2019)

În ziua de 21 aprilie 2019 s-a stins din viață academicianul Aureliu Emil Săndulescu.

A absolvit Liceul „Mihai Eminescu” din București (1951) și Facultatea de Fizică, Universitatea București (1955). După absolvirea facultății a fost repartizat la Secția de fizică teoretică a Institutului de Fizică Atomică din București, Măgurele, unde a desfășurat o bogată activitate științifică în calitate de fizician (1955–1960), cercetător științific (1960–1962), cercetător științific principal (1962–1970), șef de laborator (1970–1974) și cercetător științific principal gradul I (din anul 1974).

În anul 1962 a susținut lucrarea de doctorat cu titlul *Teoria microscopică a dezintegrării alfa*, sub îndrumarea științifică a academicianului Șerban Țițeica, și a obținut titlul științific de *doctor în fizică* la Facultatea de Fizică, Universitatea București.

În anul 1964 a predat Cursuri de fizică nucleară la Universitatea din Helsinki, iar în anul 1966 la Universitatea din Mainz, Germania, unde a obținut titlul universitar *honourable habilitation*, considerat a fi un prim pas într-o carieră universitară în Germania. Obținerea acestui titlu universitar în Germania i-a permis să devină *privatdozent* în anul 1968.

În perioada 1968–1969 a fost profesor invitat la Institutul Niels Bohr din Copenhaga, Danemarca. Aureliu Emil Săndulescu a fost invitat în repetate rânduri să conferențeze în Germania, la Institutul Politehnic din Darmstadt (1969–1973) și la Universitatea din Frankfurt/Main (1978–1982 și 1988–1990).

Academicianul Aureliu Emil Săndulescu a fost director adjunct (1974–1977) al Laboratorului de reacții nucleare, Institutul Unificat de Cercetări Nucleare (IUCN), Dubna, URSS și vicedirector (1983–1986) al IUCN, Dubna. A condus cercetări experimentale de pionierat la Institutul Unificat de

Cercetări Nucleare, Dubna, care au avut ca rezultat descoperirea unui nou tip de dezintegrare a nucleelor atomice, prin emisie de ioni grei.

În colaborare cu grupul de cercetători de la IUCN Dubna – S.P. Tretyakova, Yu. S. Zamyatnin, Yu. S. Korotkin și V.L. Mikheev –, Aureliu Emil Săndulescu a pus în evidență, pentru prima dată pe plan mondial, emisia nucleelor de Neon 24 în procesul de dezintegrare a nucleelor de Uraniu 233.

În anul 1966 a fost distins cu Premiul „Constantin Miculescu” al Academiei Române pentru *Teoria microscopică a dezintegrării alfa*, iar în anul 1987 a fost distins cu Premiul I al Institutului Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna, URSS, pentru descoperirea unui nou tip de dezintegrare a nucleelor de Uraniu 233, cu emisie de nuclee de Neon 24.

Aureliu Emil Săndulescu a fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1991 și

titular în anul 1992. A fost președinte al Societății Române de Fizică (1992), vicepreședinte al Academiei Române (1994–1998) și președinte al Consiliului științific al Institutului de Fizică Atomică (1993–1998). În anul 2003 a fost ales *doctor honoris causa* al Institutului Unificat de Cercetări Nucleare, Dubna, Rusia. A fost membru al comitetelor de redacție a revistelor naționale de fizică „Studii și Cercetări de Fizică” și „Revue Roumaine de Physique”/„Romanian Journal of Physics”. În anul 1992 a fost ales editor-șef al revistei „Romanian Journal of Physics”, considerată revista științifică fanion a comunității de fizică din România.

Academicianul Aureliu Emil Săndulescu, părintele fondator al cercetărilor de fizică nucleară teoretică în România, a publicat în cele peste șase decenii de activitate științifică neîntreruptă peste 400 de lucrări științifice de specialitate în următoarele direcții principale de cercetare, precum teoria microscopică a dezintegrării alfa [A. Săndulescu, Reduced widths for favoured alpha transitions, *Nuclear Physics* 37, 332-343 (1962)], fundamentarea teoretică a unor noi moduri de dezintegrare naturală a nucleelor atomice grele cu emisie spontană de clusteri; noi moduri de dezintegrare, intermediare

între dezintegrarea alfa și fisiunea nucleară [A. Săndulescu, D.N. Poenaru, W. Greiner, New type of decay of heavy nuclei intermediate between fission and alpha decay, *Sov. J. Part. Nucl.* 11, 528-541 (1980); A. Sandulescu, The new radioactivity, *Revue Roumaine de Physique* 33, 909-913 (1988); A. Sandulescu, W. Greiner, Cluster decays, *Rep. Prog. Phys.* 55, 1423–1481 (1992)].

Aureliu Emil Săndulescu a publicat lucrarea *Elemente de teoria nucleului. Baze matematice și modele nucleare*, la Editura Tehnică în anul 1969, în colaborare cu Ioan Brânduș, Aretin Corciovei și Mircea Iosifescu, lucrare ce a constituit de-a lungul a cinci decenii un material bibliografic de referință pentru multe generații de studenți și cercetători în domeniul fizicii nucleare teoretice. Cercetările teoretice de pionierat ale academicianului Aureliu Emil Săndulescu, efectuate în colaborare cu Walter Greiner (Germania) și Dorin N. Poenaru, privind noul tip de dezintegrare, intermediar între dezintegrarea alfa și fisiunea nucleară, au fost menționate pe larg în *Encyclopaedia Britannica*, într-un articol amplu elaborat de celebrii fizicieni J.O. Rasmussen și E.P. Steinberg.

Marius Guran (1936–2019)

Acad. Florin G. Filip

La 24 aprilie 2019 a plecat dintre noi către o lume mai bună domnul profesor Marius Guran, membru de onoare al Academiei Române. A fost profesor la Universitatea Politehnica din București, Facultatea de Automatică, director general adjunct al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare în Informatică (ICI).

Un om deosebit, generos, un specialist care a îndrumat pașii în meserie multor tineri.

Dumnezeu să-l odihnească!

Aprilie

4 aprilie: Ziua Academiei Române, amintind de anul înființării celui mai înalt for de cercetare științifică și creație cultural artistică, a fost marcată de Adunarea generală a membrilor Academiei Române, desfășurată în Aulă. După alocuțiunea *Academia Română la 153 de ani de la înființare* rostită de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, au prezentat comunicări:

– acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române – *Activitățile Academiei Române dedicate Centenarului Marii Uniri*;

– acad. Bogdan C. Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române – *Cercetarea științifică în Academia Română*.

19 aprilie: În Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei Române a fost vernisată expoziția „România/Franța – Itinerarii culturale”. Expoziția, deschisă de Muzeul Național al Literaturii Române în colaborare cu Biblioteca Academiei Române, cuprinde manuscrise, documente de arhivă, pagini de corespondență, carte rară, desene și gravuri – aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române –, care atestă dinamica și evoluția legăturilor istorice și culturale româno-franceze. Sub influența culturii franceze și a arhitecturii pariziene, Bucureștiul, la jumătatea secolului XIX, s-a transformat în „Micul Paris”. Pe de altă parte, un număr important de români, precum Vasile Alecsandri, Martha Bibescu, Anna Brâncoveanu de Noailles, George Enescu, George Oprescu, Nicolae Iorga, Emil Cioran, Grigore Antipa, Panait Istrati, Benjamin Fondane, Eugene Ionesco, au contribuit semnificativ în spațiul cultural francez.

Mai

6 mai: În Aula Academiei Române s-a desfășurat Conferința Cercetării Științifice din

Academia Română (CCSAR – 2019). În prima parte a lucrărilor, moderate de acad. Bogdan C. Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, a fost prezentată activitatea din Secțiile de științe matematice, de științe fizice, de științe chimice, de științe tehnice și de știința și tehnologia informației. În a doua parte, moderată de acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române, discuțiile s-au concentrat pe activitatea Secției de științe istorice și arheologie, a Secției de filologie literatură, a Secției de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie și a Secției de arte, arhitectură și audiovizual. În cea de a treia parte, moderată de acad. Victor Voicu, vicepreședinte al Academiei Române, discuțiile s-au focusat pe activitatea Secției de științe agricole și silvice, a Secției de științe economice, juridice și sociologie, a Secțiilor de științe biologice, de științe medicale și de științe geonimice.

7 mai: Academicianul Mihnea Gheorghiu a fost omagiat de comunitatea academică la împlinirea unui secol de la naștere, în cadrul unei sesiuni desfășurate în Aula Academiei Române. Lucrările au fost deschise cu alocuțiunea *Drumul spre Europa* rostită de acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte 107

al Academiei Române. În programul sesiunii au fost înscrise comunicările susținute de:

– Eugen Mihăescu, membru de onoare al Academiei Române – *Amintiri despre un senior*;

– prof. univ. dr. Laurențiu Damian, președintele Uniunii Cineaștilor – *Mihnea Gheorghiu și actul de cultură în cinematograful românesc*;

– prof. univ. dr. Valeriu Râpeanu – *Un mesager al valorilor europene*;

– prof. univ. dr. Adrian Silvan Ionescu, directorul Institutului de Istoria Artei „George Oprescu” al Academiei Române – *Amintirile unui adolescent despre un cărturar*;

– Dinu Săraru – *Lui Dinu Săraru, în amintirea zilei în care nu m-am putut supăra pe el*;

– prof. univ. dr. Titus Vîjeu – *Mihnea Gheorghiu – polivalența cărturarului*;

– prof. univ. dr. Alexa Visarion – *Un drum spre Shakespeare*;

– dr. Lucian Sinigaglia – „*Conformism și nonconformism în estetica teatrului contemporan*” – 1947, teza de doctorat a tânărului Mihnea Gheorghiu;

– dr. Emil Boroghină – *Auzit-ați de-un oltean, de-un oltean, un craiovean?*

7 mai: În Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române a avut loc sesiunea științifică „Românii din sudul Dunării. Istorie și actualitate”, organizată de Academia Română și Societatea de Cultură Macedo-Română. După Cuvântul de deschidere rostit de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, au prezentat comunicări: Ion Caramitru, președintele Societății de Cultură Macedo-Română; acad. Eugen Simion, președintele Secției de filologie și literatură și acad. Grigore Brâncuș. În cea de a doua parte a lucrărilor au prezentat comunicări:

– prof. univ. dr. Nicolae Saramandu, membru corespondent al Academiei Române – *Aromânii. Istorie și actualitate*;

– dr. Viorel Stănilă, cercetător științific, Institutul de Studii Sud-Est Europene – *Provocări identitare postmoderne: cazul românilor sud-dunăreni*;

– dr. hab. Manuela Nevaci, cercetător științific, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti” – *Conștiința românității la românii sud-dunăreni*;

– dr. Emil Țircomnicu, cercetător științific, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” – *140 de ani de la înființarea Societății de Cultură Macedo-Română*.

10 mai: În Aula Academiei Române a avut loc o sesiune științifică cu tema „România în Arhivele Vaticanului – documente cercetate de Ion Dumitriu-Snagov”. În deschidere, acad. Ioan-Aurel Pop a susținut comunicarea *De la Roma la Noua Romă: latinitatea răsăriteană a românilor*. Au urmat alocuțiuni prezentate de:

– ES Ioan Robu, Arhiepiscop, mitropolit al Arhiepiscopiei Catolice de București, membru de onoare al Academiei Române – *Expoziția Monumenta Romaniae Vaticana la Salonul Sixtin din Palatul Vaticanului și de la Muzeul Cotroceni*;

– acad. Victor Voicu, vicepreședinte al Academiei Române – *Ion Dumitriu-Snagov, un cercetător al istoriei românilor în Arhivele Vaticanului, reper și îndemn pentru generațiile prezentului și viitorului*;

– prof. Petre T. Frangopol, membru de onoare al Academiei Române – *Ion Dumitriu-Snagov (1927–2001), un cercetător al trecutului românesc. Românii în arhivele Romei*.

16 mai: Filiala Timișoara a Academiei Române a organizat „Zilele Academice Timișene”, ediția a XVI-a. Manifestarea a fost deschisă de conferința inaugurală „Învățământul academic românesc la începutul secolului al XXI-lea. Realități și perspective”. În cadrul conferinței au susținut alocuțiuni:

– acad. Dan Dubină, președintele Filialei Timișoara a Academiei Române – *Repere ale misiunii „universității” la începutul secolului al XXI-lea*;

– acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române – *O nouă viziune asupra educației în contextul evoluției tehnologiilor informației și comunicațiilor*;

– prof. univ. dr. Mircea Dumitru, membru corespondent al Academiei Române – *Universitatea la începutul secolului al XXI-lea; provocări și perspective*;

– acad. Dorel Banabic, președintele Secției de științe tehnice a Academiei Române – *Universitățile tehnice românești în fața sfidărilor celei de-a patra revoluții industriale*;

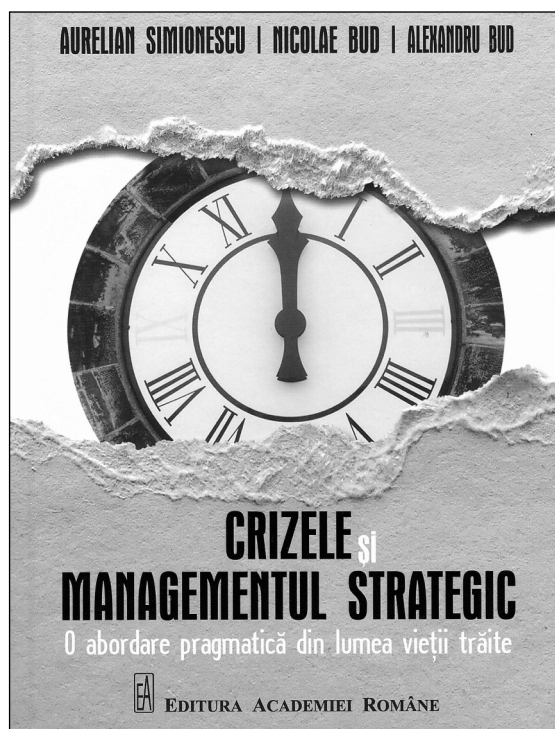
– prof. univ. dr. ec. Marilen Pirtea, rectorul Universității de Vest din Timișoara – *Universitățile, integratorul dezvoltării orașelor – magnet și a ecosistemelor urbane ale secolului al XXI-lea;*

– prof. univ. dr. ing Viorel Aurel Șerban, rectorul Universității Politehnica din Timișoara – *Sistemul de învățământ superior tehnic românesc, azi: așteptări și realități;*

– acad. Păun Ion Otiman – *Universitatea metropolitană – universitatea viitorului?*

20 mai: În Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române a avut loc sesiunea tematică „125 de ani de la nașterea lui Hermann Oberth. O istorie a rachetelor în România”, organizată de Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii. Manifestarea a fost deschisă de cosmonaut dr. ing. Dorin Dumitru Pru-

nariu, membru de onoare al Academiei Române, care a susținut prelegerea *Hermann Oberth – aspecte din viață și activitate. Omul, așa cum l-am cunoscut*. Despre opera și activitatea lui Hermann Oberth au mai vorbit dr. fiz. Marius Piso, președinte și director executiv al Agenției Spațiale Române; Alexandru Mironov, senior editor la revista „Știință și Tehnică”; Emil Moldoveanu și dr. ing. Alin Constantin Sava de la Academia Tehnică Militară „Ferdinand I”; ing. Vlaicu Dinu Constantinescu, CEO la „Electromecanica” Ploiești; dr. ing. Cristina Mihăilescu, Facultatea de Inginerie Aerospațială; prof. univ. Teodor-Viorel Chelaru, directorul Centrului de Cercetări pentru Aeronautică și Spațiu; prof. emerit Virgil Stanciu; Alexandru Dan Bartoc, președintele Fundației Culturale Bartoc, și ing. Dănuț Șerban, vicepreședinte al Diviziei de istoria tehnicii.

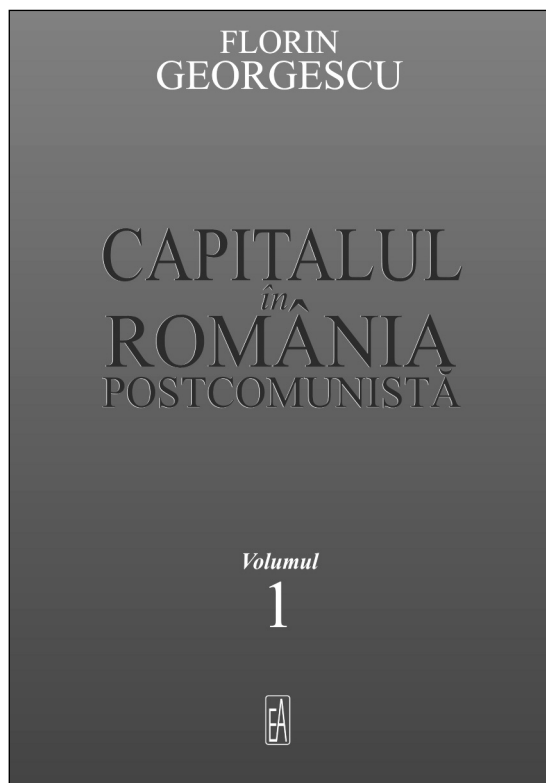

**CRIZELE
ȘI MANAGEMENTUL STRATEGIC**
O abordare pragmatică din lumea vieții trăite

Autori: **Aurelian SIMIONESCU**
Nicolae BUD
Alexandru BUD

„Prin sintezele priceput elaborate, prin radiografiile efectuate cu înaltă calificare, adaptate unui ecartament extins de utilizatori – așa cum îi numește cartea pe virtualii cititori legitimi –, sunt îndreptățit să cred că acest elaborat studiu va constitui o valoroasă sursă de referință și, de ce nu, de binevenită inspirație. Scriitura poartă semne particularizatoare, astfel trimiterile, parantezele, explicațiile oferite sunt mai puțin uzitate în cărțile de gen, fiind proprii comunicărilor de specialitate, dar aici își au locul lor, dovedindu-și utilitatea în înțelegerea superioară a temelor abordate, ținând neîndoielnic seama și de distanța dintre cele două suprafețe de studiu obligate să vină în contact – *managementul și criza și nivelul de cunoaștere și experiență.*”

(Acad. Alexandru Surdu,
președintele Secției de filosofie, teologie,
psihologie și pedagogie)

**CAPITALUL
ÎN ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ**
Volumele I–III

Florin GEORGESCU

Lucrarea oferă o analiză riguros documentată și foarte detaliată a proceselor de formare și transformare a capitalului în România postcomunistă. Rezultă astfel imaginea completă a istoriei recente a României în context european, caracterizată prin tranziția la economia de piață, privatizare, colaborare internațională și aderarea la Uniunea Europeană.

Autorul face o cercetare aprofundată a situației economico-sociale interne, evaluând reformele și politicile adoptate pe parcursul tranziției, comportamentul antreprenorial, dar și o analiză realistă a rolului investițiilor străine în România.

Studiul întreprins, deosebit de util în contextul unui deficit de informații, poate contribui la conceperea și aplicarea unor politici destinate efectuării corecțiilor obiectiv necesare pentru configurarea societății românești și formularea acțiunilor care vor asigura dezvoltarea României viitoare.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â,, și „sunt,, în grafia limbii române (www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel:
021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica” se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica”, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 112 PAGINI

PREȚUL 6 lei